

Ääni kölveille

Nuorten maahanmuuttajamiesten kokemuksia kotoutumisesta

JUKKA MÄKELÄ

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Sosiaalityön pro gradu –tutkielma

Marraskuu 2017

Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

MÄKELÄ, JUKKA: Ääni kölveille – nuorten maahanmuuttajamiesten kokemuksia kotoutumisesta
Pro gradu –tutkielma, 65 s., 1 liites.
Sosiaalityö
Ohjaaja: Timo Harrikari
Marraskuu 2017

Tutkimukseni aiheena ovat nuorten maahanmuuttajamiesten omat kokemukset kotoutumisestaan Suomeen. Mielenkiinnon kohteenani on virallisten kotoutumistoimien riittävyys ja niiden tarkoituksenmukaisuus. Tutkin myös rasismikokemusten vaikutuksia kotoutumiseen ja siihen, tuntuuko Suomi kodilta. Toteutin tutkimukseni haastatteleamalla nuoria Hämeen setlementtinuorten Kølvi-toiminnassa, joka on minulle aiemmin tuttu vapaaehtoistyön kautta. Analysoin näin keräämäni aineiston fenomenologiaa ja laadullista sisällönanalyysia hyödyntäen.

Haastatteluista kävi ilmi, että maahanmuuttajat ovat varsin kriittisiä saamiaan kotoutumispalveluita kohtaan. Kielen opetusta annetaan melko vähän ja siinä keskitytään jossain määrin eri asioihin kuin maahanmuuttajat toivoisivat. Apua kotoutumiseen on saatavilla, mutta sitä pitää odottaa, eikä sitä tarjota automaattisesti, vaan apua pitää osata pyytää, mikä asettaa maahanmuuttajat keskenään eriarvoiseen asemaan. Ne, jotka osaavat vaatia itselleen apua saavat sitä, mutta muut saattavat jäädä ilman. Tämä johtaa siihen, että maahanmuuttajat hakevat apua sosiaalisesta verkostostaan, joka yleensä tarkoittaa muita maahanmuuttajia, mikä ei ole hyväksi kotoutumista ajatellen. Ne maahanmuuttajat, jotka lopulta jäävät ilman tarvitsemaansa apua, eivät välttämättä kotoudu Suomeen lainkaan, vaan toivovat pystyvänsä muuttamaan vanhaan kotimaahansa takaisin, eivätkä he useinkaan ole kiinnostuneita aktiivisesti etenemään elämässään Suomessa. Heidän kotoutumisensa on epäonnistunut.

Arkipäivän rasismikokemuksia on jossain vaiheessa elämää ollut kaikilla haastateltavillani. Osalla haastateltavistani on tuoreitakin rasismikokemuksia, eivätkä nämä haastateltavani tunne Suomea kodikseen. Toisilla haastateltavillani rasismikokemukset olivat loppuneet peruskoulun ja teini-iän päättymisen aikoihin. Heidän kohdallaan kotoutuminen on onnistunut paremmin ja he tuntevat Suomen kodikseen. Tutkimukseni ei valitettavasti anna vastausta siihen, johtuuko onnistunut kotoutuminen rasismikokemusten puutteesta, vai johtaako onnistunut kotoutuminen siihen, että henkilö ei enää kiinnitä arkipäivän rasismiin huomiota. Joka tapauksessa rasismin ja kotoutumisen onnistumisen välillä on selvä yhteys.

Avainsanat: Maahanmuuttajat, maahanmuuttajatyö, kotoutuminen, rasismi

University of Tampere
Faculty of Social Sciences

MÄKELÄ, JUKKA: Giving a voice to Kølvi – Young immigrant males experiences on integration
Master's thesis, 65 pages, 1 appendix page
Social Work
Supervisor: Timo Harrikari
November 2017

This paper is about young immigrant men's own perception about their social integration to Finland. My interest also lies in how well do the official integration measures suffice in order to secure a successful social integration to the Finnish society and whether these measures are appropriate and effective. I also research on the effect of every day racism on whether the immigrants feel that Finland is their home or not. I executed my research by interviewing young men at Kølvi in Tampere where I used to volunteer earlier in my life, helping the youngsters with their homework and with filling I official forms. I analysed the material I had gathered by using Phenomenology and Qualitative Content Analysis.

The interviews revealed that the immigrants are quite unsatisfied with the integration services they receive. The language is not taught sufficiently and the emphasis is on wrong things at the courses in the immigrants' opinion. It is also possible to get help with the social integration but it takes quite long time before the immigrants get the help they required and they have to ask for help themselves. The authorities or the teachers are not going to give any help by their own initiative which means that only those individuals who are able to stand their ground will receive the help. The week who are not able to ask for help will not get any help and will subsequently fail in their social integration processes. Those people might easily end up in a situation where they wish to be able to return to their original country of residence. Some immigrants who will not receive the help from the authorities will ask for help from their social network which mostly consists of other immigrants. Socialising with other immigrants might lead to problems in the social integration process because it takes a person further away from the Finnish society and connects him or her to the immigrant society.

Every individual I interviewed has had some experiences of racism in their past. Those interviewees who have recent experiences do not feel home in Finland. For those individuals who feel home in Finland have not had racism experiences since the secondary school. Their social integration has worked well. There is thus a clear connection between recent racism experiences and successful social integration although it is not possible to say, based on my research, which of them has effect on which.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1. <i>Maahanmuuttoterminologia ja tutkimuksen esittely</i>	3
2. Tutkimukseni teoreettinen tausta	6
2.1. <i>Maahanmuuton historiaa</i>	6
2.2. <i>Maahanmuuton talousvaikutukset ja maahanmuuttajien sijoittuminen työelämään</i>	7
2.3. <i>Monikulttuurisuus</i>	9
2.4. <i>Kotoutuminen, kotouttaminen ja sosiaalityön rooli niiden toteuttamisessa</i>	11
2.5. <i>Rasismi ja toiseus</i>	19
2.6. <i>Kielitaito</i>	23
2.7. <i>Kotoutumiskokemukset</i>	25
3. Aineisto ja metodologia	26
3.1. <i>Tutkimustehtäväni</i>	26
3.2. <i>Haastattelut Kölvissä</i>	29
3.3. <i>Fenomenologia ja laadullinen sisällönanalyysi tutkimusmetodologioina</i>	32
3.4. <i>Eettiset kysymykset</i>	34
3.5. <i>Analyysiprosessi</i>	36
4. Maahanmuuttajanuorten kokemukset kotoutumisesta ja rasismista	38
4.1. <i>Kotoutumisen onnistuminen</i>	38
4.2. <i>Virallisten kotoutumistoimien riittävyys</i>	41
4.3. <i>Vanhempien sosioekonominen tausta</i>	44
4.4. <i>Sosiaaliset verkostot</i>	45
4.5. <i>Oma aktiivisuus</i>	46
4.6. <i>Kielitaito</i>	48

4.7. <i>Rasismikokemukset</i>	49
5. Pohdinta	51
5.1. <i>Kotoutumispalvelujen riittävyys</i>	51
5.2. <i>Rasismi</i>	53
5.3. <i>Kotoutuminen, rasismi ja kokemus</i>	56
6. Johtopäätökset	58
Lähdeluettelo	62
LIITE 1: Haastattelukysymykset	66

1. Johdanto

Tämä tutkimus koskee nuorten kansainvälistä suojelua saavana maahan saapuneiden nuorten miesten kokemuksia kotoutumisesta. Tutkimukseni kohteeksi olen valinnut ryhmän, joka monella tavalla sijoittuu marginaaliin ja jonka tutkiminen on vaikeaa. Nuoret kansainvälistä suojelua saaneet miehet ovat ryhmä, jonka julkisuuskuva ei ole kovin hyvä ja jonka auttamiseen keskittyneitä tahoja ei juuri ole ja joita tämän tutkimuksen puitteissa haastattelin. Esimerkiksi ulkomaalaistaustaisia lapsiperheitä ja naisia auttavia kansalaisjärjestöjä on olemassa, mutta nuorten miesten on huomattavasti vaikeampi löytää auttavaa tahoja. Toisaalta nuoret miehet eivät usein myöskään itse mielellään hakeudu autettavaksi. Nämä tekijät aiheuttavat sen, että nuoria miehiä on vaikea löytää haastateltaviksi, koska he kokoontuvat vapaamuotoisesti, eivät organisoiduissa auttamispaikoissa toisin kuin monet muut ryhmät. Juuri nuorten miesten ajatellaan julkisessa keskustelussa kuitenkin myös olevan vaarassa ajautua suuriin vaikeuksiin jengiytymisen tai uskonnollisen radikalisoitumisen seurauksena tilanteessa, jossa he kokevat joutuneensa yhteiskunnan ulkopuolelle kotoutumisen epäonnistuessa. Julkisuudessa maahanmuuttajista maalataan siis usein varsin negatiivista kuvaa, ja joissain puheenvuoroissa esimerkiksi näköalattomia nuoria miehiä pidetään jopa turvallisuusuhkana. Julkinen keskustelu aiheesta antaa ymmärtää, että riskit ovat paljon suurempia kuin mitä ne todellisuudessa ovat, joten tästä näkökulmasta olisi yleinen turvallisuus huomioon ottaen loogista panostaa nuorten maahanmuuttajamiesten tehokkaaseen kotoutumiseen. Tämä maahanmuuttokriittinen näkökulma on kuitenkin mielestäni sosiaalityön arvojen kanssa ristiriidassa, eikä se nähdäkseni edes ole kovin oleellinen kotoutumisproblematiikasta keskusteltaessa.

Tärkeämpää on havaita se, että kaikkien maahanmuuttajaryhmien kohdalla kotoutumisen epäonnistuminen merkitsee paitsi taloudellista tappiota koko yhteiskunnalle henkilön taitojen jäädessä hyödyntämättä, myös henkilökohtaista tragediaa yksilölle itselleen. Sosiaalityön tavoitteena on auttaa yhteiskunnan heikoimmassa asemassa olevia ihmisiä, jollaisia Suomeen pakolaisina saapuneet ovat. Monet pakolaiset ovat kokeneet lähtömaissaan tai matkan varrella asioita, joita suomalaisten on vaikea edes kuvitella. Nämä kokemukset traumatisoivat monia pakolaisia, vaikkakaan kaikilla ei tällaista taustaa ole. Uuteen yhteiskuntaan sopeutuminen on monille vaikeaa, ja sitä vaikeuttavat entisestään traumaattiset kokemukset henkilön lähihistoriassa.

Olen henkilökohtaisesti kiinnostunut maahanmuuttajataustaisten ihmisten auttamisesta, enkä pidä julkisuudessa käytävästä maahanmuuttokeskustelusta. Tunnepitoisen keskustelun sijaan on tarpeen tutkia aihepiiriä ja selvittää faktoja. Tutkimustehtäväni ovat miten nuoret pakolaistaustaiset miehet kokevat kotoutumisensa onnistumisen ja saamansa kotoutumispalvelut sekä se, ovatko he kokeneet

rasismia ja jos ovat, miten se on vaikuttanut kotoutumiseen ja siihen, tuntuuko Suomi kodilta. Keskityn tutkimuksessani siihen, millainen kokemus haastateltavillani kotoutumisesta ja rasismista on. En suorittanut empiiristä tutkimusta, josta olisin saanut helposti analysoitavaa tilastotietoa, vaan pidin tärkeämpänä äänen antamista marginaalissa elävälle ryhmälle. Tavoitteenani oli tutkimusta aloittaessani saada selville, miten maahanmuuttajanuoret itse näkevät kotoutumisensa onnistumisen sekä sen, onko heitä autettu tässä riittävästi. Lukemani maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia koskevat tieteelliset tekstit lähestyvät aihepiiriä useimmiten tilastollisesta näkökulmasta ja tarkastelevat maahanmuuttoa siten melko kaukaa. Sellaisia tieteellisiä tutkimuksia, joissa maahanmuuttajille itselleen annetaan ääni, on vain muutamia (esimerkiksi Huttunen, 2002; Peltola, 2014) ja siksi näen, että tällaiselle tutkimukselle on tilausta.

Olen työskennellyt vapaaehtoistyöntekijänä Hämeen setlementtinuorten Kølvi-toiminnassa, jossa autetaan usein marginaalissa nuoria maahanmuuttajamiehiä. Tästä syystä minulla oli mahdollisuus tavata tähän vaikeasti tavoitettavaan ryhmään kuuluvia henkilöitä ja haastatella heitä. Monilla haastateltavillani on kokemus, että heitä ei kuulla edes heitä itseään koskevissa asioissa, joten tutkimukseen osallistuminen voi mielestäni parhaimmillaan toimia voimauttavana elementtinä näiden nuorten elämässä. Toisaalta tilastotietoon perustuvia tutkimuksia on jo varsin laajalti olemassa, ja osa niistä on myös varsin tuoreita (esimerkiksi Sarvimäki, 2013; Busk & Jauhiainen & Kekäläinen & Nivalainen & Tähtinen, 2016), joten tässäkin valossa asiakkaiden oman äänen kuuleminen tuo enemmän tietoa kotoutumisen ja kotouttamisen nykytilasta kuin empiirinen tutkimus.

Maahanmuuttajatyön merkitys sosiaalityön kentässä on jatkuvasti kasvamassa. Maahanmuuttoon liittyvät kysymykset ovat yleisesti esillä mediassa ja yksityiskeskusteluissa. Ei voida olettaa, että maahanmuuton vaikutukset suomalaiseen yhteiskuntaan olisivat lähitulevaisuudessa vähenemässä, vaan luultavimmin käy päinvastoin. Maahanmuuttajatyöstä on tehty lukuisia tutkimuksia, mutta koska maahanmuuttajien lukumäärän arvioidaan Suomessa tällä hetkellä olevan selkeässä kasvussa, on uusien tutkimusten teko mielestäni perusteltua. Monet sosiaalityöntekijät kokevat, että heillä ei ole riittävää tietotaitoa maahanmuuttaja-asiakkaiden kohtaamiseen. Maahanmuuttaja-asiakkaat koetaan usein haasteelliseksi ryhmäksi, koska heidän ongelmansa saattavat olla varsin moninaisia, ja niihin liittyy esimerkiksi traumoja pakomatkan ajalta. Yhteisen kielen puuttuminen asiakkaiden kanssa ja kulttuurien erilaisuus tuovat lisähaastetta maahanmuuttajien kanssa toimivien sosiaalityöntekijöiden työhön. Suurin osa sosiaalityön asiakkaina olevista maahanmuuttajista asioi samoissa palveluissa kuin kantasuomalaisetkin, jolloin kaikki sosiaalityöntekijät tulevat heidän kanssaan asioimaan. Näissä tilanteissa olisi paikallaan, että sosiaalityöntekijällä olisi jonkinlainen

perustietämys siitä, millaista maahanmuuttajasosiaalityö on. Ajattelen, että potentiaalisten asiakkaiden omien kokemusten kuuleminen auttaa saavuttamaan tällaista perustietämystä.

1.1. Maahanmuuttoterminologia ja tutkimuksen esittely

Maahanmuuton yhteydessä käytetään paljon eri termejä, jotka usein esiintyvät julkisuudessa virheellisesti lähes toistensa synonyymeinä. *Maahanmuuttaja* on henkilö, joka on muuttanut Suomeen ulkomailta, eikä hän ole maassa matkailutarkoituksessa tai muutoin lyhytaikaisesti vierailmassa. Lisäksi hänellä on oleskelulupa, hänen maassa oleskelunsa on rekisteröity tai hänelle on myönnetty oleskelukortti (Saukkonen, 2013b). Termi ei kuitenkaan ota kantaa siihen, onko maahanmuuttaja *ulkomaalaistaustainen* vai *suomalaistaustainen*. Ensiksi mainitussa tapauksessa hänen vanhempansa eivät ole Suomen kansalaisia ja jälkimmäisessä hän itse, hänen vanhempansa tai isovanhempansa ovat aikanaan muuttaneet Suomesta ulkomaille. *Vieraskielisen henkilön* äidinkieli on muu kuin suomi, ruotsi tai saame, joten tämän tilastoista suhteellisen helposti löytyvän luokittelun perusteella ulkomaalaistaustaiset maahanmuuttajat on usein helppo erottaa väestön joukosta, mutta vieraskielinenkin henkilö voi olla suomalainen, eivätkä kaikki ulkomaalaistaustaiset maahanmuuttajat suinkaan ole virallisesti vieraskielisiä. *Kansainvälistä suojelua saava henkilö* on Suomenkin ratifioimien kansainvälisten sopimusten mukainen *pakolainen* tai *toissijaista suojelua saava henkilö*, vaikka julkisuudessa käytetäänkin lähes yksinomaan termiä pakolainen.

Turvapaikan eli *pakolaisaseman* saa henkilö, jolla on perusteltu pelko joutua kotimaassaan vainotuksi alkuperän, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen takia ja on pelkonsa takia haluton turvautumaan kyseisen valtion suojaan ulkomaalaislain pykälän 87 mukaisesti ja *toissijaista suojelua* saa henkilö, jota uhkaa kotimaassaan tai pysyvässä asuinmaassaan kuolemanrangaistus, teloitus, kidutus tai muu epäinhimillinen tai ihmisarvoa loukkaava kohtelu tai rangaistus tai vakava vaara siellä vallitsevan aseellisen selkkauksen vuoksi ulkomaalaislain pykälän 88 mukaisesti. *Kiintiöpakolainen* on henkilö, jonka YK:n pakolaisjärjestö UNHCR katsoo pakolaiseksi, ja joka sijoitetaan Suomeen suoraan pakolaisleiriltä. Aikaisemmin Suomessa oli käytössä myös *humanitäärisen suojelun* kategoria, joka oli osa kansallista lainsäädäntöä eikä perustunut kansainvälisiin sopimuksiin. Tämä kategoria koski henkilöä, joka ei voi palata kotimaahansa tai pysyvään asuinmaahansa joko siellä tapahtuneen vakavan ympäristökatastrofin tai huonon turvallisuustilanteen takia, mikä voi johtua aseellisesta selkkauksesta tai vaikeasta ihmisoikeustilanteesta. Tällaiselle henkilölle voitiin myöntää humanitäärisen suojelun perusteella oleskelulupa Suomeen samoin oikeusvaikutuksin kuin turvapaikkakin, mutta tämä vähän käytetty kategoria poistettiin ulkomaalaislaista kesällä 2016. (Aer, 2016.) Termi *kantasuomalainen* on

epätieteellinen ja kiistelty. Sillä tarkoitetaan Suomessa syntynyttä ja asuvaa suomalaistaustaista Suomen kansalaista. Voidaan ajatella lukuisia tilanteita, joissa tämän määritelmän perusteella olisi mahdotonta sanoa, onko henkilö kantasuomalainen vai ei, joten termin käytössä tulee olla varovainen. Termi johdattaa myös ajattelemaan, että muut Suomen kansalaiset kuin kantasuomalaiset ovat väistämättä vähemmän suomalaisia, mikä ei ole toivottavaa. Käytän kuitenkin termiä kantasuomalainen paikoitellen tutkimuksessani, koska termille ei löydy luontevaa ja käyttökelpoista vastinetta.

Suomen lain antaman määritelmän mukaan *kotoutuminen* on ”maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteista kehitystä, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen” ja *kotouttaminen* ”kotoutumisen monialaista edistämistä ja tukemista viranomaisten ja muiden tahojen toimenpiteillä ja palveluilla” (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010). Aerin (2016) mukaan kotouttaminen on viranomaistoimintaa, jolla näitä tavoitteita edistetään. Maahanmuuttajille laaditaan yleensä kotoutumissuunnitelma, johon kirjataan kyseisen henkilön kohdalla käytettävät toimenpiteet. Koska kotoutuminen ja kotouttaminen ovat suomalaisia lainsäädännöllisiä termejä, ei englanninkielisessä kirjallisuudessa löydy niille suoraa vastinetta. Termit *integration* ja *social integration*, suomeksi *integraatio*, ovat merkityksiltään näitä lähinnä. Käyttämässäni suomenkielisessä lähdekirjallisuudessa käytetään usein termejä kotoutuminen ja kotouttaminen integraation sijasta. Mielestäni on perusteltua käyttää pääosin näitä kahta termiä tutkimuksessani, vaikka ne ovatkin lähtökohtaisesti hallinnollisia ja poliittisessa prosessissa syntyneitä eivätkä tieteelliseen keskusteluun perustuvia, koska ne kuvaavat eksaktisti niitä ilmiöitä, joista olen tässä tutkimuksessa kiinnostunut. Integraatiolla tarkoitetaan kahden tai useamman erillisen asian yhdistymistä yhdeksi kokonaisuudeksi, eikä käsite ole samalla tavoin yksiselitteinen kuin kotoutuminen ja kotouttaminen ovat, mutta koska se esiintyy terminä tutkimuskirjallisuudessa, käytän sitä myös tässä tutkimuksessa silloin, kun kyse on maahanmuuttajien integraatiosta yleensä, ja termejä kotoutuminen ja kotouttaminen, kun kyse on Suomen laissa tarkoitettusta toiminnasta.

Vaikka kotoutuminen ja kotouttaminen ovat luonteeltaan lakitermejä ja sitä kautta varsin byrokraattisia, ei *onnistunutta kotoutumista* voi mielestäni määritellä ulkopuolelta, vaan jokaisen maahanmuuttajan on itse määriteltävä, ovatko he mielestään kotoutuneet Suomeen. Toki voidaan käyttää sellaisia mittareita kuin suomen tai ruotsin kielen taito tai henkilön työtilanne, mutta maahanmuuttaja voi oppia suomen kielen ja saada vakituisen työpaikan, mutta silti kokea, että Suomi ei tunnu kodilta, eikä hän silloin mahdollisesti halua jäädä maahan kovinkaan pitkäksi ajaksi. Toisaalta maahanmuuttajan kielitaito saattaa jäädä vajavaiseksi, eikä hän saa työtä, mutta hän voi silti

osallistua suomalaisen yhteiskunnan toimintaan esimerkiksi vapaaehtoistyön avulla ja kokea Suomen kodikseen. Määrittelen kodin paikaksi, joka henkilöstä tuntuu kodilta, ja tällöin esimerkiksi kotimaa on se maa, jossa henkilö tuntee olevansa kotona. Problematisoin näitä käsitettä tarkemmin tutkimukseni analyysiluvussa.

Rasismi on monitulkintainen käsite, mutta tarkoitan sillä tässä tutkimuksessa henkilöiden rodulla, etnisellä taustalla, biologisilla eroavaisuuksilla tai näihin liittyvien fyysisten tai henkisten ominaisuuksien erilaisuudella perusteltua syrjintää. Rasismien kokeminen saattaa vaikuttaa siihen, kuinka mielekkääksi maahanmuuttaja kokee elämänsä uudessa maassa, joten hypoteesini on, että mahdolliset rasismikokemukset vaikuttavat negatiivisesti haastateltavieni kotoutumisen onnistumiseen. Siksi rasismikokemuksista kysyminen on mielestäni tutkimukseni kannalta oleellista, vaikka rasismiin puuttuminen onkin huomattavasti vaikeampi ja monitahoisempi tehtävä kuin viranomaisten taholta tapahtuvan kotoutustoiminnan kehittäminen paremmin maahanmuuttajien tarpeita vastaavaksi. Tutkimukseni tavoitteena on kuitenkin tuoda esiin haastateltavieni omia kokemuksia, eikä niinkään byrokraattista viranomaisnäkökulmaa.

Useat tutkimukseni avainkäsitteet ovat näin ollen sellaisia, joita voi tutkia ainoastaan tarkastelemalla lähemmin henkilön kokemusta. Siksi olen päättänyt käyttämään tutkimusmetodologianani eksistentiaalista fenomenologiaa, jossa keskitytään yksilöiden kokemuksiin sen sijaan, että pyrittäisiin saamaan esiin mitattavissa olevaa empiiristä tietoa. Yhteiskunnan näkökulmasta voi kuitenkin varmasti olla niin, että onnistunut kotoutuminen tarkoittaa sitä, että henkilö elää ja toimii Suomessa samoin kuin kantasuomalaiset, käy palkkatyössä, elättää itse perheensä ja tulee jokapäiväisessä elämässä toimeen suomen tai ruotsin kielellä. Sosiaalityön näkökulmasta tällainen määrittely ei kuitenkaan mielestäni ole toimiva, koska henkilöiden tilanteet vaihtelevat hyvinkin suuresti, jolloin syntyy suuria tulkintaepäselvyyksiä siitä, toteutuvatko kriteerit henkilön kohdalla vai eivät. Henkilön omaan kokemukseen perustuva määrittely on nähdäkseni yksinkertaisempi ja tutkimukseni tarkoitukseen toimivampi.

Tutkimusraporttini ensimmäinen luku on johdanto ja toisessa luvussa käsittelen tutkimukseni teoreettista taustaa. Käyn läpi maahanmuuton historiaa ja talousvaikutuksia, monikulttuurisuutta, kotoutumista, kotouttamista ja sosiaalityön roolia siinä. Lisäksi kuvaan rasismista aiemmin tehtyjä tutkimuksia ja kerron lyhyesti kielitaidon kehittymiseen liittyvistä teorioista ja termeistä. Kolmannessa luvussa käsittelen aineistoa ja metodologiaa. Käyn läpi tutkimustehtäväni ja kuvaan aineistonhankintaprosessiani. Kerron myös analyysimenetelmistä, tutkimusmetodologiastani ja tutkimukseeni liittyvistä eettisistä ongelmista. Neljäs luku on tutkimukseni analyysiosa. Kuvaan aineistosta saamiani tuloksia teemoittain. Valitsin käsiteltäviksi teemoiksi kotoutumisen

onnistumisen, virallisten kotoutumistoimien riittävyyden, vanhempien sosioekonomisen tausta, haastateltavan sosiaaliset verkostot, oman aktiivisuuden, kielitaidot ja rasismikokemukset. Pohdintaosiossa, joka on tutkimukseni viides luku, käyn läpi analyysini tuloksia ja arvioin, mitä ne tarkoittavat suhteessa tutkimustehtäviini. Pohdin tulosten yleistettävyyttä ja luotettavuutta sekä sitä, mikä voisi tuloksiani selittää. Viimeisessä luvussa kerron johtopäätökseni tutkimuksesta. Kertaan lyhyesti tärkeimmät tulokseni ja teen yhteenvedon tutkimuksestani.

2. Tutkimukseni teoreettinen tausta

2.1. Maahanmuuton historiaa

Suomeen muuttaneiden ulkomaalaisten lukumäärä ylitti ulkomaille muuttaneiden suomalaisten lukumäärän ensi kertaa 1970-luvun alussa, mutta vasta 1980-luvun loppupuolella Suomi vakiintui maahanmuuton suhteen nettosaajaksi. Ennen sitä suomalaisia muutti suurin määrin Ruotsiin ja Pohjois-Amerikkaan paremman elämän toivossa. Itsenäisyyden alkuaikoina Suomessa asui noin 20 000 ulkomaan kansalaista (Martikainen & Saari & Korkiasaari, 2013), mutta vuonna 2015 jo 230 000 (Busk, ym., 2016).

Martikaisen, Saaren ja Korkiasaaren (2013) mukaan maastamuutto on ollut modernin Euroopan historialle leimallisempaa kuin maahanmuutto. Vasta toisen maailmansodan ja siirtomaa-ajan päättyminen toivat ensimmäiset suuret maahanmuuttaja-aallot Eurooppaan, kun entisten siirtomaiden väestöä muutti paremman elämän toivossa entisiin emämaihin. Samaan aikaan ulkomailta myös rekrytoitiin työvoimaa, koska Euroopan jälleenrakentaminen tai nopea talouskasvu aiheuttivat moneen maahan vakavan työvoimapulan. Työvoiman rekrytointi ulkomailta tapahtui sillä ajatuksella, että töiden loputtua henkilöt palaisivat kotimaihinsa, mutta näin ei tapahtunutkaan, vaan suuri osa siirtotyöläisistä jäi Eurooppaan pysyvästi. Siirtotyöläisten aktiivinen houkuttelu päättyi öljykriisin puhjetessa 1973, mutta muuttoliike Eurooppaan jatkui kuitenkin lähes saman suuruisena. Öljykriisin jälkeisenä aikana suurin osaa maahanmuuttajista saapui Eurooppaan pakolaisina tai perheenyhdistämisten kautta, vaikkakin taloustilanteen parantuessa myös työperäinen maahanmuutto kasvatti jälleen suosiotaan. (Martikainen & Saari & Korkiasaari, 2013)

Malikin (2016) mukaan yleinen uskomus siitä, että eurooppalaiset yhteiskunnat olivat ennen homogeenisiä, mutta ovat nykyään kulttuurisesti monimuotoisia, ei pidä paikkaansa. Esimerkiksi Ranskan vallankumouksen aikaan alle puolet maan asukkaista puhui ranskaa ja toisaalta yläluokan ja työväenluokan väliset kulttuurierot olivat teollistumisen aikakaudella monissa maissa paljon

suuremmat kuin nykyajan kulttuurierot syntyperäisten eurooppalaisten ja maahanmuuttajataustaisten henkilöiden välillä. On myös virheellistä väittää, että maahanmuuttajataustaiset ryhmät itse olisivat halunneet vaalia kulttuurieroja ja omaa kulttuuriaan. Historiallisesti on ollut niin, että maahanmuuttajaryhmät ovat pyrkineet sulautumaan valtakulttuuriin, olkoonkin, että kehitys ei aina ole tapahtunut tietoisesti. Poliitikot ovat sitä vastoin pyrkineet lisäämään vähemmistöjen tietoisuutta omista kulttuureistaan välttääkseen esimerkiksi työväenluokan radikalisoitumista. Poliittinen eliitti on myös tarvinnut monikulttuurisuuspolitiikkaa maahanmuuton hallitsemiseksi, koska sen avulla on voitu tehdä maahanmuuton ehtojen kiristäminen poliittisesti hyväksyttäväksi. (Malik, 2016.)

Martikainen, Saari ja Korkiasaari (2013) jakavat maahanmuuttajat kahteen ryhmään: ulkomaalaistaustaisiin ja suomalaisistaustaisiin. Kun puhun tässä tutkimuksessa maahanmuuttajista, tarkoitan ainoastaan ulkomaalaistaustaisia maahanmuuttajia, sillä suomalaistaustaisten maahanmuuttajien tilanne on hyvin erilainen. Vaikka he ovat asuneet mahdollisesti pitkäänkin ulkomailla, on heillä tai heidän vanhemmillaan kuitenkin usein olemassa oleva sosiaalinen verkosto Suomessa, he osaavat puhua suomea ja he tietävät, miten suomalainen yhteiskunta toimii. Myös mahdollinen hetkellinen kulttuurillinen vierauden tunne Suomeen palatessa ei todennäköisesti kestä pitkään, koska suomalainen kulttuuri kuitenkin on jollain tavalla heille tuttu. Suomalaistaustaisilla maahanmuuttajilla ei myöskään liene suurta riskiä joutua kokemaan Suomessa rasismia. (Martikainen & Saari & Korkiasaari, 2013)

Brahin (2007) mukaan elämme uutta väestön joukkoliikehdinnän vaihetta, koska 1980-luvulta lähtien muuttoliikkeet ovat kiihtyneet nopeasti ympäri maailmaa. Maahanmuuttajat voivat olla laillisia, laittomia, siirtotyöläisiä, korkeasti koulutettuja asiantuntijoita, opiskelijoita, yrittäjiä, pakolaisia, turvapaikanhakijoita, aikaisemmin maahan saapuneiden henkilöiden perheenjäseniä tai kuulua muuhun ryhmään. (Brah, 2007.)

2.2. Maahanmuuton talousvaikutukset ja maahanmuuttajien sijoittuminen työelämään

Vuonna 2009 maahanmuuttajista 43,3 % oli työllisiä, 13,2 % työttömiä, 17,4 % alaikäisiä tai opiskelijoita, 7 % eläkeläisiä ja 19,1 % muita. Koko väestöstä työllisiä oli 42,8 %, työttömiä 5,6 %, alaikäisiä tai opiskelijoita 24,5 %, eläkeläisiä 23,5 % ja muita 3,6 %. Luvuista käy ilmi, että maahanmuuttajien työllisyysaste oli vuonna 2009 itse asiassa hieman korkeampi kuin koko väestön, mutta heidän työttömyysasteensa oli lähes kolminkertainen koko väestöön verrattuna. Tämä johtuu siitä, että maahanmuuttajista suurempi osuus on aktiivi-iässä kuin koko väestöstä. Erityisen suuri ero on eläkeläisten osuudessa koko ryhmästä: maahanmuuttajien keskuudessa eläkeläisten osuus on kolmasosa eläkeläisten osuudesta koko väestössä. Lukuja tulkitessa pitää kuitenkin pitää mielessä se,

että maahanmuuttajien lukuihin sisältyvät tässä myös suomalaistaustaiset maahanmuuttajat. (Martikainen & Saari & Korkiasaari, 2013)

Martikaisen, Saaren ja Korkiasaaren (2013) mukaan 43,1 % maahanmuuttajista saa tuloja alle 11000 euroa vuodessa ja 19,5 % yli 31000 euroa. Koko väestön kohdalla kyseiset prosenttiosuudet ovat 21,2 % ja 29,4 %. Tästä voi vetää johtopäätöksen, että maahanmuuttajien tulot ovat muuta väestöä heikommat.

Sarvimäki (2013) toteaa, että vuosina 2005-2009 Iso-Britanniaan saapuneet maahanmuuttajat ovat maksaneet 1,4 kertaisen määrän veroja verrattuna yhteiskunnalle aiheuttamiinsa kustannuksiin. Suomessa tällaista laskelmaa ei olla tehty, vaan olemassa olevissa laskelmissa ei olla otettu kaikkea huomioon. Jos sen sijaan lasketaan yksittäisen maahanmuuttajan koko eliniän aikaiset, yhteiskunnalle hänestä aiheutuneet kustannukset ja tulot, on Yhdysvalloissa päädytty siihen, että maahanmuuton taloudelliset nettovaikutukset ovat hyvin pienet ja suunnaltaan yksilöstä toiseen vaihtelevat. Ruotsissa tehtyjen laskelmien mukaan keskimääräisen maahanmuuttajan koko eliniän aikainen nettokustannus yhteiskunnalle on ainoastaan 13000 euroa suurempi kuin vastasyntyneen ruotsalaisvauvan. Eri laskelmissa on päädytty eri lukuihin 70000 euron nettokustannuksista 30000 euron nettohyötyyn riippuen siitä, missä iässä maahanmuuttaja on Ruotsiin saapunut ja muuttaako hän jossain vaiheessa maasta pois. Summat ovat joka tapauksessa varsin vähäisiä verrattuna esimerkiksi pitkäaikaistyöttömän yhteiskunnalle aiheuttamiin kustannuksiin. Voidaan ajatella, että henkilö, joka muuttaa Suomeen hankittuaan koulutuksen jo muualla, menee suoraan työelämään ja palaa kotimaahansa ennen eläköitymistään tuottaa suuren nettohyödyn, kun taas vanhuuden kynnyksellä maahan saapunut henkilö aiheuttaa suuret nettokustannukset. (Sarvimäki, 2013.)

Maahanmuuttajien työllisyyden selvittäminen on Suomessa haastavaa, koska maahanmuuton historia on maassa niin lyhyt. Työmarkkinat voidaan hahmottaa sosiokulttuurisesti rakentuneina vuorovaikutuksen areenoina, joten kyse ei siis ole yhdestä yhtenäisestä areenasta, vaikka asia usein niin hahmotetaankin. Eri etniset ryhmät sijoittuvat työmarkkinoille hyvin epätasaisesti. Joihinkin ammatteihin syntyy etnisiä keskittymiä, jotka turvaavat ryhmään kuuluville henkilöille hyvät työnsaantimahdollisuudet alalle, mutta jotka marginalisoivat ryhmän muuhun yhteiskuntaan nähden. Kyse on siis segregatiosta. Esimerkiksi sairaanhoitajilta on ulkoistettu vähiten vaativia, mutta raskaimpia ja likaisimpia työtehtäviä lähihoitajille, joiden parissa maahanmuuttajat ovat vahvasti ylliedustettuina. (Forsander, 2013.)

Maahanmuuttajat muodostivat vuonna 2009 5,3 % Suomen työvoimasta. Vieraskielisten yleisimmät ammattiryhmät Suomessa vuonna 2010 olivat siivoojat, myyjät, rakennustyöntekijät,

ravintolatyöntekijät, varastotyöntekijät ja linja-autonkuljettajat. Myös tieto- ja viestintäteknologian erityisasiantuntijat olivat listalla edustaen poikkeusta matalapalkka-aloista. Monet vieraskieliset toimivat myös kielten opettajina tai ravintola- tai kaupan alan yrittäjinä. (Forsander, 2013.)

Inhimillinen pääoma, joka tässä tarkoittaa taitoja, joilla on markkina-arvo, on osittain yhteiskuntasidonnaista. Esimerkiksi erinomaisesta somalian kielen taidosta tai irakilaisen työelämän sääntöjen tuntemisesta ei ole Suomessa juuri hyötyä, joten kun korkeasti koulutettu henkilö muuttaa näistä maista Suomeen, tapahtuu aivotuhlausta. Kulttuurisen pääoman hankkiminen Suomessa ja suomalaiseen kulttuuriin sopeutuminen ovat osa kotoutumisprosessia, mikä saattaa turhauttaa henkilöä, jolla on kotimaassa ollut korkea yhteiskunnallinen asema. Toisaalta kulttuuriset seikat saattavat usein jäädä pelkän kielen oppimisen jalkoihin kotoutumiskoulutuksissa, jolloin maahanmuuttajat hankkivat sosiaalista pääomaansa maahanmuuttajien omista yhteisöistä, mikä taas edistää segregaatiota. (Forsander, 2013.)

Kogan (2011) sanoo, että monet maahanmuuttajat hakeutuvat tiettyihin vähän arvostettuihin ammatteihin, koska niistä on saatavissa välttömät taloudelliset hyödyt koulutus- ja osaamisvaatimusten ollessa vähäiset. Pitkä koulutus paremmin palkattuihin ja enemmän arvostettuihin ammatteihin ei houkuttele, jos on epävarmaa, voiko henkilö asua maassa tarpeeksi kauan nauttiakseen koulutuksen mahdollistamasta urasta. Pitkää koulutusta voidaan vierastaa myös silloin, kun henkilö arvelee, että ei tule koulutuksesta huolimatta saamaan maahanmuuttajana töitä. Koganin (2011) tutkimus maahanmuuttajien työelämään sijoittumisesta on tehty Saksassa, missä koulutuksen merkitys työllistymisessä on vielä suurempi kuin muualla länsimaissa. Tutkimuksen johtopäätös siitä, että koulutuksen merkitys maahanmuuttajien työllistymiselle on tärkeä, on merkityksellinen kuitenkin myös Suomen olosuhteissa.

2.3. Monikulttuurisuus

Kotouttamispolitiikan kaksi ääripäätä ovat Saukkosen (2013b) mukaan assimilaatio ja multikulturalistinen politiikka. Multikulturalistisessa politiikassa nähdään, että erilaisten kulttuurien olemassaolo on itseisarvo, joka tuo yhteiskuntaan paljon hyvää. Esimerkkejä multikulturalistista politiikkaa toteuttavista maista ovat Ruotsi ja Iso-Britannia. Multikulturalistinen politiikka pyrkii siihen, että yksilöiden lisäksi myös yhteisöillä on oikeuksia, vaikka usein yksilön ja hänen viiteryhmänsä edut ovatkin erilaiset. Yhteiskunnan jakautuminen pieniin ryhmiin hyväksytään, koska sen nähdään edesauttavan kotoutumista. Monikulttuurisuus on tämän ajattelutavan mukaan arvo sinänsä. Yhteisöjen arvon korostaminen ja yhteiskunnan jakautumiseen kannustaminen johtavat kuitenkin myös negatiivisiin lieveilmiöihin. Jokin etninen ryhmä saattaa eristäytyä muusta

yhteiskunnasta, ja toisaalta joissain keskusteluissa mainitaan esimerkiksi islamin uskon arvojen perinteisen tulkinnan yhteensopimattomuus länsimaisten arvojen kanssa. (Saukkonen, 2013b)

Kotouttamisen tulisi tällöin pyrkiä siihen, että maahanmuuttajat säilyttäisivät oman kulttuurinsa ja omat tapansa toimia sen sijaan, että heidät pyrittäisiin sulauttamaan yhteiskuntaan kuten assimilaatiopolitiikassa. Ranska on hyvä esimerkki assimilaatiopolitiikasta, sillä Ranskassa kotouttamispolitiikan tavoitteena on historiallisesti ollut tehdä maahanmuuttajista ranskalaisia, jotka ovat unohtaneet entisen kotimaansa kulttuurin. Assimilaatiopolitiikan kriitikot sanovat, että se ei tunnusta tosiasioita, koska väestö kiistämättä muodostuu eri ryhmistä. Assimilaatiopolitiikasta ollaan myös asteittain luopumassa Ranskassa, koska ollaan havaittu, että se ei käytännössä toimi. (Martikainen & Saari & Korkiasaari, 2013) Jensenin, Weibelin ja Vituksen (2017) mukaan Tanskassa taas kotouttamispolitiikka on mennyt viime vuosina entistä enemmän assimilaatioajattelun suuntaan. Tanskalaisen kulttuurin opettamisesta on tullut tärkeää ja muut kulttuurit nähdään jopa uhkana.

Malik (2016) sanoo, että multikulturalismi on monella tapaa kritisoitava käsite. Tämä ei johdu siitä, että hän vastustaisi ihmisten moninaisuutta vaan siitä, että termi itse asiassa lokeroi ihmiset tavalla, jota ei voida aina hyväksyä. Esimerkiksi muslimit nähdään yhtenäisenä ryhmänä, jota paikoin hyvinkin konservatiiviset uskonnolliset johtajat edustavat monissa yhteyksissä, vaikka tosiasiasa moni muslimi on täysin maallistunut, eikä pankissa päällikköasemassa työskentelevällä keski-ikäisellä miehellä ole juuri yhteistä nuoren syrjäytymisvaarassa olevan naisen kanssa, vaikka he nimellisesti kuuluisivatkin samaan uskontokuntaan. Malikin (2016) kritiikki multikulturalismia kohtaan perustuu siihen, että käsite kääntyy itseään vastaan lokeroimalla ihmisiä, kun taas maahanmuuttokriitikoiden multikulturalismikritiikki kohdistuu varsinaisen käsitteen sijaan maahanmuuttajiin itseensä. Malik (2016) jatkaa, että ihmisten moninaisuutta vastustavia ihmisiä kuunnellaan nykyään laajalti yhteiskunnassa sen sijaan että kyse olisi ainoastaan äärimmäisyysajattelusta. Multikulturalismia ja islamisaatiota pelätään ja niitä pidetään kansalaiskeskusteluissa aitoina uhkina länsimaiselle yhteiskunnalle, vaikka näillä peloilla ei olekaan tieteellistä pohjaa. Malikin (2016) mukaan vielä kaksikymmentä vuotta sitten multikulturalismin nähtiin olevan ratkaisu moniin yhteiskunnallisiin ongelmiin länsimaissa jopa niin, että siitä tuli osa liberaalien demokratioiden perustaa.

Romantiikan ajan vastavalistus haastoi Malikin (2016) mukaan näkemykset, että olisi olemassa yksi yhtenäinen ihmisluonto, josta johtuen samat aatteet, arvot ja hallintomuodot edistäisivät ihmisten hyvinvointia ja kukoistusta kaikissa mahdollisissa yhteiskunnissa. Romanttisen vastavalistuksen mukaan erilliset kulttuurit eivät olleet poikkeuksia, jotka tulee tuhota, vaan arvokasta perintöä, jota tulee vaalia. Tämä näkemys on myös nykyisen multikulturalistisen ajattelun taustalla, mutta

paradoksaalista on, että rasistinen ajattelu perustuu osittain samoihin taustaoletuksiin: eri kulttuureista tulevat ihmiset ovat ainakin joiltain osin keskenään erilaisia. (Malik, 2016.)

Nykyään multikulturalistit ajattelevat, että eri kulttuureista tulevia ihmisiä tulee kohdella eri tavalla, jotta heidän erilaiset kulttuurinsa voidaan ottaa aidosti huomioon. Esimerkiksi monien somalitaustaisten perheiden halu järjestää lastenhoito niin, että äiti jää pysyvästi kotiin hoitamaan lapsia, eikä siksi välttämättä integroidu suomalaiseen yhteiskuntaan lainkaan, voidaan nähdä tasa-arvo- ja kotoutumisongelman sijasta erilaisten kulttuuristen käytänteiden ymmärtämisenä ja hyväksymisenä. Nähdään, että yksilöiden lisäksi myös eri kulttuurien on oltava tasa-arvoisia ja kulttuurien rappeutuminen, joka saattaa tapahtua esimerkiksi länsimaisesta tasa-arvokäsityksestä poikkeavien perhenormien arvostelemisen kautta, halutaan estää. (Malik, 2016; Tiilikainen, 2003.)

2.4 Kotoutuminen, kotouttaminen ja sosiaalityön rooli niiden toteuttamisessa

Usein sanotaan, että pakolaistaustaisilla henkilöillä ja muilla maahanmuuttajilla on aito pyrkimys kotoutua uuteen maahansa, ja että he haluavat saada yhteyden kantaväestöön, mutta että se on käytännössä usein vaikeaa (esimerkiksi Tiilikainen, 2003; Rastas, 2007). Suomessakin maahanmuuttajat kokevat rasismia ja heidän on vaikea tutustua kantasuomalaisiin. Suomi on vastaanottanut väkilukuunsa nähden paljon vähemmän pakolaisia kuin monet muut Euroopan maat, esimerkiksi Saksa ja Ruotsi. Suomalaisten suhtautumista maahanmuuttajiin on vaikea arvioida, mutta luultavaa on, että kritiikki lisääntyy, kun maahanmuuttajia tulee selkeästi enemmän kuin ennen, vaikka enemmistö suhtautuukin maahanmuuttoon varovaisen myönteisesti. Tällä hetkellä sosiaalisessa mediassa käytävä maahanmuuttokeskustelu lienee kuitenkin laimentumaan päin, koska pakolaismäärät ovat vuoden 2015 huippulukemista laskeneet huomattavasti.

Kotouttamisen historia Euroopassa on lyhyt. Toisen maailmansodan jälkeisten siirtotyöläisten ei ajateltu jäävän Eurooppaan asumaan, joten heidän kotouttamiseensaakaan ei kiinnitetty huomiota. Myöskään maahanmuuttajat itse eivät suunnitelleet jäävänsä, vaan heidän tavoitteenaan oli ansaita rahaa ja palata sitten kotimaahansa. Joissain maissa ajatellaan edelleen siirtotyöläisten olevan maassa ainoastaan väliaikaisesti, vaikka historia osoittaa enemmistön jäävän uuteen kotimaahan. (Martikainen & Saari & Korkiasaari, 2013)

Martikainen, Saari ja Korkiasaari (2013) puhuvat neljästä portista, joiden läpi maahanmuuttajan tulee läpäistä päästäkseen osaksi uuden kotimaansa yhteiskuntaa. Ensimmäiseksi hänen tulee päästä fyysisesti maahan rajojen sisäpuolelle. Toiseksi hänen tulee hakea ja saada itselleen oleskelulupa ja kolmanneksi kansalaisuus. Neljäs portti, josta erittäin harvat maahanmuuttajat pääsevät läpi, merkitsee kyseisen maan yhteisesti jaetun kulttuurin sisäistämistä ja omaksumista. Neljänestä

portista läpi kulkeminen merkitsee sellaista integraation tasoa, jota ei yleensä maahanmuuttajilta edellytetäkään. (Martikainen & Saari & Korkiasaari, 2013)

Suomen kotouttamispolitiikan arvioidaan Mähösen ja Jasinskaja-Lahden (2013) mukaan olevan länsimaiden huipputasoa, koska asiaa koskeva lainsäädäntö on pitkälle kehittyntä ja maahanmuuttajille annetaan poliittisen osallisuuden mahdollisuuksia. Sen sijaan suomalaisten asenteet maahanmuuttajia kohtaan ovat eurooppalaista keskitasoa negatiivisemmat. Eri sosio-ekonomisten ryhmien asenteet maahanmuuttoon poikkeavat toisistaan suurestikin. (Mähösen ja Jasinskaja-Lahti, 2013.) Tanskassa taas kotoutuminen on laissa määritelty maahanmuuttajien omalla vastuulla olevaksi asiaksi, johon kuitenkin on saatavilla yhteiskunnan tukea. Maahanmuuttajat nähdään tasa-arvoisina tanskalaisten kanssa, mutta tasa-arvoisuuden ajatellaan toteutuvan, kun maahanmuuttajista tulee mahdollisimman tanskalaisia. Kielen opiskelu ja kulttuurin oppiminen nähdään siis erittäin keskeisinä asioina tanskankotouttamispolitiikassa. (Jensen, Weibel ja Vitus, 2017.)

Contucci, Sandell ja Seyedi (2017) sanovat, että maailman johtavissa talouksissa, kuten Yhdysvalloissa ja Kanadassa maahanmuuttajien onnistuneen kotoutumisen nähdään olevan välttämätöntä kansantalouden kilpailukyvyyn ja kestäväen kehityksen kannalta. Heidän mukaansa tutkijoiden parissa vallitsee konsensus siitä, että monikulttuuristen parisuhteiden solmiminen uuden asuinmaan kansalaisten kanssa ja työmarkkinoille osallistuminen ovat onnistuneen kotoutumisen tärkeimmät kriteerit. Contucci, Sandell ja Seyedi (2017) esittävät, että kotoutumisen onnistumista tietyssä maassa, tässä esimerkiksi Suomessa, voidaan mitata neljän muuttujan avulla: 1) kyseisen valtion kansalaisten ja ulkomaalaistaustaisten henkilöiden solmimien avioliittojen yleisyys, 2) sellaisten lasten prosenttiosuus, joiden toinen vanhempi on kyseisen valtion kansalainen ja toinen ulkomaalaistaustainen, 3) pysyvässä työsuhteessa olevien maahanmuuttajataustaisten henkilöiden osuus työvoimasta ja 4) määräaikaisessa työsuhteessa olevien maahanmuuttajataustaisten henkilöiden osuus työvoimasta.

Contucci, Sandell ja Seyedi (2017) tutkivat tilastollisten menetelmien avulla sitä, onko kotoutumisen onnistumista mahdollista ennustaa edellä mainittujen muuttujien avulla esimerkiksi, kun maahanmuuttajaväestön koko muuttuu. Heidän johtopäätöksensä on, että matemaattisen mallin avulla voidaan paitsi ennustaa kotoutumisen onnistumista tilanteessa, jossa maahanmuuttajien osuus maan asukkaista kasvaa, myös kertoa, johtuvatko muutokset kotoutumisen onnistumisessa enimmäkseen virallisista kotoutumistoimista vai yksilöiden omista valinnoista. (Contucci & Sandell & Seyedi, 2017.) Yhteiskunnalliset ilmiöt ja yksilöiden toiminta ovat kuitenkin yleensä hyvin heikosti mallinnettavissa matemaattisiksi yhtälöiksi, sillä ihmiset eivät läheskään aina toimi rationaalisesti.

Siksi tällaisiin tutkimustuloksiin tulee mielestäni suhtautua hyvin varovaisesti, mutta tutkimusaiheeni kannalta on mielenkiintoista, mikäli kotoutumista on mahdollista matemaattisesti mallintaa.

Huomionarvoista Contuccin, Sandellin ja Seyedin (2017) tutkimuksessa on, että onnistunut kotoutuminen määritellään hyvin kapeasti. Työllistyminen ja perheen kautta tapahtuva integraatio ympäröivään yhteiskuntaan ovat hyviä esimerkkejä siitä, mitä onnistunut kotoutuminen tarkoittavat, mutta kotoutuminen on myös paljon muuta. Maahanmuuttaja voi olla naimaton ja työvoiman ulkopuolella, mutta silti täysin kotoutunut uuteen kotimaahansa. Esimerkkinä tästä voivat olla esimerkiksi opiskelijat. Yhteiskuntatieteiden tutkimuskohteet ovat monimutkaisia, joten jos niitä halutaan mallintaa matemaattisesti, ovat yksinkertaistaminen ja kapeasti määrittely välttämättömiä. Contuccin, Sandellin ja Seyedin (2017) tutkimuksessa tarkastellaankin ennen kaikkea maahanmuuttajien työllistymisen ja heidän määränsä välistä suhdetta, ei niinkään monimutkaista ilmiötä nimeltä kotoutuminen.

Amit (2012) katsoo, että onnistuneen kotoutumisen kokemus on subjektiivinen, eikä sitä siksi voi määritellä tarkasti. Kotoutumisen kokemukseen vaikuttaa maahanmuuttajan oma identiteetti, eikä henkilöllä koskaan ole vain yhtä identiteettiä vaan useita, toisinaan päällekkäisiäkin identiteettejä. Henkilön kulttuurinen ja etninen tausta muodostavat osan hänen identiteetistään, joten maahanmuuttajien identiteetit poikkeavat usein kantaväestön identiteeteistä. Siirtyminen yhteiskunnasta toiseen vaikuttaa vahvasti myös henkilön identiteettiin, eikä siirtymä useinkaan ole helppo. Amitin (2012) mukaan aiempi tutkimus aiheesta korostaa maahanmuuttajan oman kulttuurin säilyttämisen tärkeyttä, sillä uuteen kulttuuriin sopeutuminen useinkaan onnistuu ilman omien juurien tunnustamista ja kunnioittamista. Amitin (2012) tutkimus vahvisti hypoteesin siitä, että henkilön tyytyväisyys omaan elämäänsä uudessa kotimaassa korreloi positiivisesti onnistuneen kotoutumisen kanssa. Sen sijaan henkilön taloudellinen asema tai koulutustaso eivät vaikuta kotoutumisen onnistumiseen.

Suomalaisen kotouttamispolitiikan keskeinen linjaus on Saukkosen (2013b) mukaan normaalipalvelujen periaate. Tämä tarkoittaa sitä, että maahanmuuttajien auttamiseksi ei perusteta erillisiä organisaatioita vaan jokainen viranomainen auttaa myös maahanmuuttaja-asiakkaita omalla alallaan. Näin ollen esimerkiksi sosiaalitoimessa maahanmuuttaja-asiakkaat asioivat pääasiassa samoissa palveluissa kuin kantasuomalaisetkin, vaikka maahanmuuttajien erityistarpeet otetaankin huomioon. (Saukkonen, 2013b) Buchert (2015) sanoo, että sosiaalityöntekijöiden keskuudessa vallitsee erimielisyys siitä, tulisiko ulkomaalaistaustaisia asiakkaita auttaa samojen palvelujen piirissä kuin muitakin, vai pitäisikö maahanmuuttajataustaisille henkilöille järjestää oma palvelunsa, jossa heitä autettaisiin riippumatta siitä, onko kyse esimerkiksi päihdepalvelujen, lastensuojelun vai

kehitysvammahuollon palveluin autettavasta ongelmasta. Sosiaalityöntekijät kokevat maahanmuuttajatyön haastavammaksi kuin muiden väestöryhmien kanssa työskentelyn esimerkiksi kulttuurieroista ja maahanmuuttajille sopivien palvelujen huonosta saatavuudesta. Asiakkaan kulttuuritaustasta nousevat arvot saattavat olla ristiriidassa palvelujärjestelmän arvojen ja tavoitteiden kanssa, jolloin työskentely vaikeutuu. Buchertin (2015) mukaan 1990-luvulla aiheesta tehdyissä tutkimuksissa nousi esiin myös se, että sosiaalityöntekijät kohtasivat työssään varsin harvoin maahanmuuttajataustaisia henkilöitä, jolloin kokemusta työskentelystä heidän kanssaan ei myöskään ollut syntynyt, mutta nykypäivänä tätä ongelmaa ei enää ole. (Buchert, 2015.)

Buchertin (2015) mukaan maahanmuuttajatyötä tekevät sosiaalityöntekijät näkevät, että kansainvälisen suojelun perusteella Suomeen tulleet maahanmuuttajat kärsivät määrääkaikaisesta hyvinvointivajeesta, joka johtuu useista eri tekijöistä, joista monet liittyvät toisiinsa. Kyse on esimerkiksi kotimaassa tai pakomatkan aikana syntyneistä traumaista, perheenjäsenistä tai muista läheisistä eroon joutumisesta tai suoranaisestä yhteyden katoamisesta, toimeentulo-ongelmista samoin kuin uudesta ja erilaisesta kulttuurista, joka poikkeaa selvästi kotimaan kulttuurista. Monet ovat joutuneet jättämään taakseen vanhan elämänsä yhteisön arvostettuna jäsenenä ja muuttamaan maahan, jossa heidän koulutustaan ja kokemustaan ei arvosteta lainkaan, ja jossa he eivät osaa toimia. Kotoutumisen myötä nämä ongelmat usein siirtyvät taka-alalle tai poistuvat kokonaan. (Buchert, 2015.)

Työllisyyspalveluissa, joissa suoritetaan tärkeä osa kotouttamista, maahanmuuttajatyötä ei nähdä samalla tavalla lyhytaikaisena kuin muualla sosiaalityössä aloilla, joiden parissa puhutaan määrääkaikaisesta hyvinvointivajeesta. Maahanmuuttajien työllistyminen on prosessi, joka monesti kestää pitkään. Virallinen kotoutumisprosessi kotoutumissuunnitelmineen kestää pääsääntöisesti kolme vuotta, mutta työllisyyspalvelujen osalta tämä alkuvaihe nähdään vain pienenä osana työllistymisen tukemisen erityisyksiköissä toimivien sosiaalityöntekijöiden työtä. Maahanmuuttaja-asiakkaita tuetaan suomen kielen oppimisessa ja ammatillisen koulutuksen saavuttamisessa, mutta muutoin maahanmuuttaja-asiakkaiden näissä toimistoissa saama palvelu ei eroa muiden asiakkaiden saamasta. Maahanmuuttaja-asiakkaiden koulutustausta on usein matala, joten kotoutumiseen varattu kolme vuotta ei useinkaan riitä. (Buchert, 2015.)

Kotoutuminen ja kotouttaminen ovat ensiarvoisen tärkeitä asioita maahanmuuttajan elämässä. Ilman kunnollista kotoutumista työn tai opiskelupaikan löytäminen voi olla haasteellista tai jopa mahdotonta. Kotoutumiseen kuuluu esimerkiksi suomen tai ruotsin kielen oppiminen, suomalaisen yhteiskunnan, kulttuurin ja työelämän tuntemus sekä länsimaisen oikeusjärjestyksen perusteiden ymmärtäminen. Termi kotoutuminen otettiin Saukkosen (2013b) mukaan käyttöön, koska haluttiin

välttää integraatio-sanaan liittyviä negatiivisia mielikuvia oman identiteetin menettämisestä ja muuhun yhteiskuntaan sulautumisesta, assimilaatiosta. Kotoutumisella tarkoitetaan sen sijaan yhteiskunnan yhteisten pelisääntöjen ja uuden kielen oppimista, joiden nähdään olevan ensiarvoisen tärkeitä taitoja maahanmuuttajille. Kuitenkin myös maahanmuuttajan oman kulttuurin vaaliminen nähdään tärkeäksi osaksi kotoutumisprosessia, koska se tukee hänen omaa identiteettiään. Suomi nähdäänkin Saukkosen (2013b) mukaan Ruotsin ohella Euroopan multikulturalistisinta kotoutumispolitiikkaan soveltavana maana. Kotoutuminen nähdään hänen mukaansa myös kaksisuuntaisena, mikä tarkoittaa, että myös kantaväestön tulee sopeutua ja oppia elämään uudessa tilanteessa. (Saukkonen, 2013b)

Kotouttamisasiat siirtyivät 1990-luvulla sosiaali- ja terveysministeriöltä silloiselle työministeriölle ja vuonna 2008 edelleen sisäministeriölle. Vuonna 2012 kotoutumisasiat palasivat työ- ja elinkeinoministeriölle, joten vastuu maahanmuuttajien kotoutumisesta ei vielä ole vakiintunut millekään taholle. Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010 on luonteeltaan puitelaki. Kunnat vastaavat käytännön kotouttamistyöstä ja niillä on melko laaja itsemääräämisoikeus siinä, miten ne palveluista käytännössä toteuttavat. Vasta vuonna 2006 linjattiin, että kansainvälistä suojelua saavien lisäksi myös muut maahanmuuttajat saattavat tarvita apua suomalaiseen yhteiskuntaan asettumisessa. Kotouttamiseen suunnatut resurssit eivät kuitenkaan ole vastanneet todellisia tarpeita, vaan kotouttamistoimet ovat jääneet puutteellisiksi. (Saukkonen, 2013b.)

Joissain kunnissa on järjestetty erikseen maahanmuuttajille suunnatut sosiaalipalvelut, mutta yleensä heidät ohjataan esimerkiksi aikuissosiaalityön tai lastensuojelun pariin kantaväestön tavoin. Turvapaikanhakijat eivät ole oikeutettuja samoihin sosiaalietuuksiin kuin oleskeluluvan haltijat, vaan he joutuvat tyytymään huomattavasti toimeentulotukea pienempään taloudelliseen tukeen, vastaanottorahaan. Osa oleskeluvan saaneista pääsee samojen palvelujen ja tukien piiriin kuin Suomen kansalaisetkin, mutta esimerkiksi ulkomaalaiset opiskelijat eivät ole oikeutettuja mihinkään sosiaalietuuksiin. (Maahanmuuttovirasto, 2016; STM, 2016) Olen itse ollut tutustumassa pakolaisten vastaanottokeskukseen, ja saatoin todeta, että tukijärjestelmä on turvapaikanhakijoiden kohdalla varsin heikko. Vaikka useat maahanmuuttajat kaipaavat myös materiaalista apua, on heidän suurin tarpeensa kuitenkin ei-materiaalisen avun puolella. He tarvitsevat apua kielen oppimiseen, ohjausta oikealle luukulle, kun he tarvitsevat viranomaisapua, ohjausta sopivan työ- tai opiskelupaikan löytämiseen ja käytännön tukea kantaväestön kohtaamiseen ja heidän kanssaan ystävystymiseen. Tällainen auttaminen ei ole kovin kallista yhteiskunnalle, mutta sitäkään ei olla yleensä valmiita maksamaan. Kölvin kaltaisessa paikassa, jossa toimitaan pääosin vapaaehtoisvoimin, ei kuitenkaan

tarvita suuria taloudellisia resursseja, vaikka julkisilta tahoilta jonkin verran taloudellista tukea saadaankin. (Maahanmuuttovirasto, 2016; Rastas, 2002.)

Maahanmuuttajat ovat hyvin riippuvaisia sosiaalityön henkilökunnasta. Tämä johtuu siitä, että maahanmuuttajilla ei ole riittävää kokemusta ja tietoa siitä, miten suomalainen yhteiskunta toimii. He eivät tunne omia oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan eivätkä tiedä, mistä hakea apua tai missä hoitaa erilaisia virallisia asioita. Henkilö, joka on elänyt suuren osan elämästään toisessa maassa saattaa tietää hyvin tarkkaan, miten viralliset asiat siellä hoidetaan ja hänellä saattaa olla siellä hyvät sosiaaliset verkostot, joilta saada apua. Suomessa asiat toimivat todennäköisesti hyvin eri tavalla, ja henkilö, joka on ennen saattanut olla hyvinkin itsenäinen, joutuu Suomessa turvautumaan ulkopuoliseen apuun palveluiden saamiseksi. Tämä tuntuu usein turhauttavalta, ja lopputuloksena saattaa olla, että henkilö ajautuu yhteiskunnan turvaverkon ulkopuolelle. Monilla ulkomaalaistaustaisilla henkilöillä, jotka ovat asuneet Suomessa vuosia, ei ole lainkaan kantasuomalaisia ystäviä tai tuttavvia, jolloin sosiaalityöntekijä, lääkäri tai lapsen opettaja ovat ainoita suomalaisia, joiden kanssa he todella ovat vuorovaikutuksessa. Siksi usein ulkomaalaistaustainen sosiaalityön asiakas on kantasuomalaista kohtalotoveriaan paljon riippuvaisempi sosiaalityöntekijöiden avusta. Onkin tärkeää, että tämä riippuvuussuhde havaitaan ja sen merkitys ymmärretään, jolloin asiaan on myös mahdollista puuttua. Tämä edellyttää, samoin kuin kaikessa muussakin sosiaalityössä, asiakkaan aitoa kuulemistä ja hänen asioihinsa paneutumista. (Huttunen, 2002; Peltola, 2014; Rastas, 2002.)

Sosiaalityön asiakkaat tuntevat, että heidän ajatuksiaan ei kuulla, ja että sosiaalityöntekijät eivät ole kovinkaan helposti tavattavissa. Nämä ongelmat koskevat myös kantasuomalaisia sosiaalityön asiakkaita, mutta tilanne on vielä vaikeampi niille maahanmuuttajille, jotka tuntevat Suomen sosiaalityön kentän ja sen tarjoamat palvelut huonosti. Heidän tarpeensa saattavat myös olla vieraita sosiaalityöntekijöille, koska maahanmuuttajat tulevat monesti hyvin erilaisesta kulttuurista. Monet maahanmuuttajat eivät mielestään saa tarvitsemaansa apua, jolloin he saattavat ajautua yhteiskunnan ulkopuolelle. Olisikin tärkeää, että myös maan ulkopuolella syntyneet saisivat tarvitsemansa sosiaalipalvelut, jotta heidän olisi mahdollista kotoutua ja tuntee tulleensa osaksi yhteiskuntaa, mutta se edellyttää kuulluksi tulemistä vähintäänkin elämän kriisitilanteissa. Maahanmuuttajien kanssa työskentelemiseen liittyy sellaisia erikoispiirteitä ja vaikeuksia, joita ei muissa sosiaalityön työkentissä tavata, ja joista johtuen sosiaalityöntekijöillä saattaa olla vaikeampaa kyetä kohtaamaan maahanmuuttaja-asiakas oikein vaikka halua olisikin. (Tiilikainen, 2003; Huttunen, 2002; Rastas, 2002.)

Maahanmuuttajat eivät siis ole homogeeninen ryhmä, vaan henkilöiden elämäntilanteet, arvot ja sosiaaliset statukset ovat hyvin erilaisia, ja siksi kaikkien maahanmuuttajien niputtaminen yhteen on vaarallista. Esimerkiksi naisten asema perheissä ei ennakkoluuloista poiketen aina ole alistettu, vaan ympäröivän yhteiskunnan tasa-arvoihanteet näkyvät myös maahanmuuttajaperheiden elämässä. Kulttuurisista syistä johtuen joidenkin maahanmuuttajaryhmien äidit jäävät mielellään kotiin hoitamaan lapsia, jolloin integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan jää vaillinaiseksi, kuten kielitaitokin, mutta kyse on kuitenkin yksilöiden omasta vapaasta tahdosta, eikä pakotetuista sukupuolirooleista. Silti usein käy niin, että maahanmuuttajaperheen äiti jää kotiin vastoin omaa tahtoaan, ja yhteiskunnan resurssien tuhlaaminen yksilöiden vapaaehtoisten valintojen arvostelemiseen ei auta niitä, jotka todella tarvitsevat ulkopuolista interventiota. Vastoin tahtoaan kotiäidiksi joutuneet voivat joutua eristyksiin ympäröivästä yhteiskunnasta ja he saattavat olla tietämättömiä siitä, että apua on saatavilla. Joitakin maahanmuuttajaryhmiä koskevat kunnian ja kunniaväkivallan kulttuurit liittyvät monesti yhteen pakotetun kotiin jäämisen kanssa, koska molemmissa on lopulta kyse naisten asemasta kyseisessä kulttuurissa. Muita tähän liittyviä ääri-ilmiöitä ovat moniavioisuus, lapsiavioliitot ja naisten ympärileikkaus. Joidenkin maahanmuuttajaryhmien parissa esiintyy siis erittäin vakavia ongelmia, ja myös kunnallisen sosiaalityön pitää taistella näitä ilmiöitä vastaan omassa työssään. Tätä tavoitetta on kuitenkin erittäin vaikea saavuttaa, jos tiettyihin kulttuureihin liittyvät ominaispiirteet nähdään jo itsessään yhteiskunnallisina ongelmina, koska silloin kyseisen väestöryhmän suhtautuminen yhteiskunnan instituutioihin saattaa muuttua negatiiviseksi. (Huttunen, 2002; Rastas, 2007; Tiilikainen, 2003.)

Sosiaalityöntekijän tulee suhtautua kaikkiin asiakkaisiin empaattisesti ja heidän tulisi tuntee tulleensa kuulluksi. Sosiaalityön asiakkaat elävät monesti marginaalissa ainakin jollain mittarilla mitattuna, jolloin työntekijällä ei välttämättä ole suoraa kosketuspintaa asiakkaiden kokemuksiin asioihin, mutta maahanmuuttaja-asiakkaiden kohdalla tämä etäisyys saattaa kasvaa vielä suuremmaksi kuin syntyperäisten suomalaisten kohdalla. Asiakkaiden kokemukset vainosta, kidutuksesta, sodasta tai ihmiskaupan uhrina olemisesta voivat olla syvästi traumatisoivia, mutta sosiaalityöntekijöillä ei välttämättä ole kokemusta tällaisten asioiden käsittelystä. (Rastas, 2002.)

Malin ja Anis (2011) sanovat, että sosiaalityöntekijät saattavat sivuuttaa maahanmuuttaja-asiakkaan vakavatkin ongelmat kulttuurisina tapoina. Ongelmat jäävät helposti kokonaan tunnistamatta tai niihin ylireagoidaan niin, että maahanmuuttaja-asiakkaan normaaliksi kokema asia nähdäänkin suurena ongelmana, johon on puututtava. Kuitenkin on myös niin, että jos maahanmuuttaja-asiakkaiden selviytymistä ei tueta järjestelmällisesti, voi seurauksena olla hyvin pitkäaikainen

asiakkuus. Tämän johdosta maahanmuuttaja-asiakkaille on järjestetty juuri tälle ryhmälle räätälöityjä palveluita ainakin suurimmissa kaupungeissa. (Malín & Anis, 2013.)

Belabasin ja Gerritsin (2017) mukaan Alankomaissa maahanmuuttajan kanssa työtä tekevä virkamies, kuten sosiaalityöntekijä, voi toiminnallaan suuresti vaikuttaa kotoutumisen lopputulokseen ja siten sekä yhteiskunnan että yksittäisen maahanmuuttajan etuun. Myös Suomessa tilanne saattaa olla osittain samanlainen, vaikka aiheesta ei tutkimustietoa vielä juuri olekaan. Belabas ja Gerrits (2017) havaitsivat, että mikäli asiakas vaikuttaa olevan aidossa, suuressa hädässä, asiakkaalla on suuri oma motivaatio parantaa tilannettaan ja mikäli virkamies itse kokee viralliset kotouttamistoimet riittämättömiksi, saattaa hän rikkoa sääntöjä tai nähdä suurtakin lisävaivaa asiakasta auttaakseen.

Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden kanssa tehtävää sosiaalityötä leimaa tällä hetkellä myös se, että perheenyhdistämistä on vuonna 2016 vaikeutettu niin, että toimeentulovaatimus on laajennettu koskemaan kaikkia muita paitsi kansainvälisen suojelun perusteella oleskeluluvan saaneen henkilön ja Suomen kansalaisen tekemiä perheenyhdistämishakemuksia (Ulkomaalaislaki, 301/2004). Henkilön voi olla vaikea keskittyä kotoutumiseensa, mikäli hänen perheensä on toisessa maassa eikä aina ole selvää, ovatko he turvassa. Perheenkokoajan, joka on perheenyhdistämishakemuksen tekevä Suomessa asuva henkilö, tulee kyetä elättämään ne perheenjäsenensä, joita hakemus koskee palkka- tai pääomatuloillaan, omaisuudellaan, työskentelyperustaisilla sosiaalietuuksilla tai kustannuksia korvaavien etuuksien avulla. Kustannuksia korvaavia etuuksia ovat asumistuki ja lapsilisä, kun taas työskentelyperusteisia etuuksia ovat esimerkiksi ansioeläke ja ansiosidonnainen työttömyysturva. Esimerkiksi työmarkkinatukea, kansaneläkettä tai toimeentulotukea ei siis lasketa mukaan perheenkokoajan tuloihin, vaan toimeentulovaatimuksen tarkoituksena on nimenomaan varmistua siitä, että perhe ei perheenyhdistämisen jälkeen joutuisi näihin sosiaalietuuksiin turvautumaan. Yhden henkilön talouden nettotulojen on oltava 1000 euroa ja kahden aikuisen talouden 1700 euroa. Vanhimman lapsen kohdalla vähimmäismäärä on 500 euroa, toisen 400 euroa, kolmannen 300 euroa ja niin edelleen, kunnes kuudennen lapsen kohdalla summa on nolla euroa. (Aer, 2016.)

Aer (2016) katsoo, että Maahanmuuttoviraston käyttämät euromäärät eivät ole kohtuuttoman suuria. Julkisessa keskustelussa on kuitenkin tuotu runsaasti esiin näkökantoja, joissa tulorajojen todetaan tekevän perheenyhdistämisestä monelle ryhmälle mahdotonta. Esimerkiksi sairaanhoitajan palkalla ei ole mahdollista tuoda puolisoa ja kahta lasta maahan, ja usein maahanmuuttajat työskentelevät matalapalkka-aloilla, joista saatava tulotaso ei mahdollista edes puolison tuomista Suomeen. Samalla on muistutettu siitä, että monet suomalaisperheetkin elävät yhden palkansaajan talouksissa, joiden tulotaso jää Maahanmuuttoviraston normien alle. Tämä keskustelu perustuu subjektiivisiin

mielipiteisiin eikä ole tieteellisesti pätevää, mutta se tuo kuitenkin hyvin esiin asiaan liittyviä ongelmia.

Vasta jatkuvan oleskeluluvan saatuaan ulkomaalainen on Suomen oikeusturvan piirissä. Jatkuvan oleskeluluvan saa esimerkiksi jatkuvaluonteisesti työssä oleva tai perhesiteen perusteella oleskelulupaa hakeva, samoin kuin kansainvälistä suojelua saavat henkilöt. Tilapäisesti työtä tekevät ja opiskelijat saavat määräaikaisen oleskeluluvan, jonka perusteella ei ole oikeutta useimpiin sosiaali- ja terveystalouteihin. Toimeentulotuki on ainoa etuus, jonka saaminen ei ole sidottu oleskelun laillisuuteen, sillä perustuslain mukaan jokaisella on oikeus vähimmäistoimeentuloon, mutta monissa kunnissa ei ilman oleskelulupaa maassa oleskeleville toimentulotukea myönnetä. (Aer, 2016.) Näin ollen monien ulkomaalaistaustaisten henkilöiden tilanne elannon suhteen on hyvin epäselvä, eikä tällaisessa tilanteessa ole mahdollista aloittaa täysipainoista kotoutumista.

2.5. Rasismi ja toiseus

Monet maahanmuuttajat joutuvat kokemaan rasismia Suomessa, vaikka henkilön riski joutua sen uhriksi vaihtelee esimerkiksi etnisen alkuperän, ihonvärin, uskonnon ja joskus jopa sukupuolen mukaan. Nuorella somalimiehellä on usein enemmän rasismikokemuksia kuin Länsi-Euroopasta muuttaneella. (Rastas, 2002.) Rasismi on nostanut Suomessa päätään vuonna 2015 saapuneen pakolaisaallon jälkeen, vaikka sitä oli aiemminkin olemassa. Sosiaalityölle rasismia kohtaavien asiakkaiden auttaminen on tärkeää, koska rasismikokemukset helposti huonontavat maahanmuuttaja-asiakkaiden oman arvon tuntoa, jolloin heidän henkilökohtaiset voimavaransa pärjätä muiden arjen vaikeuksien keskellä huononee. Monet maahanmuuttajat ovat tulleet Suomeen pakoon sotaa ja väkivaltaa, eikä ole helppo hyväksyä sitä, että myös Suomessa voi joskus joutua pelkäämään. (Rastas, 2002; Rastas, 2005; Rastas, 2007.)

Rasismi itsessään on Rastan (2005) mukaan ollut pitkään vaiettu aihe Suomessa. Maahanmuuttajaväestön vähyyden takia rasismi oli ennen 1990-lukua väistämättä marginaalinen ongelma, mutta asiaa koskeva tutkimus oli siihenkin nähden vähäistä. Suomessa on puhuttu syrjinnästä, muukalaispelosta, suvaitsemattomuudesta ja sittemmin maahanmuuttokriittisyydestä, kun muualla maailmassa on puhuttu samoista asioista rasismina. Maahanmuuttajia koskevassa tutkimuksessa ei myöskään Rastan (2005) mukaan ole mainittu rasismia nimeltä, mutta sittemmin rasimitutkimusta on Suomessakin tehty, esimerkiksi Rastas (2007) tai Mubarak (2015). Maahanmuuttajien määrän lisääntyessä 1990-luvulta alkaen viranomaiset kuitenkin alkoivat puuttua näkyvään rasismiin ja rasistisiin keskusteluihin, mutta ongelma ei ole kadonnut. Rasismiin puuttumista vaikeuttaa Rastan (2005) mukaan se, että suomalaiset yhdistävät rasismin sellaiseen

toimintaan kuin Etelä-Afrikan apartheidiin tai toisen maailmansodan aikaiseen natsismiin, jotka molemmat tuomitaan, mutta samalla nähdään, että Suomessa esiintyvät huomattavasti pienemmän mittaluokan ongelmat eivät välttämättä ole rasismia ollenkaan. Suomalaiset mieltävät itsensä enemmänkin alistetuiksi kuin alistajiksi, mikä voi ruokkia tietynlaista suhtautumista rasismiin ilmiönä, joka ei esiinny Suomessa (Rastas, 2007b)

Jensen, Weibel ja Vitus (2017) tutkivat erilaisia rasismidiskursseja Tanskassa ja havaitsivat, että myös siellä monet julkiseen keskusteluun osallistuvat näkevät, että Tanskassa ei esiinny juurikaan rasismia. Rasismia ja muuta ulkomaalaisiin kohdistuvaa diskriminaatiota ei pidetä ainoastaan laittomana vaan myös sosiaalisesti täysin epähyväksyttävänä toimintana, johon osallistumista pidetään peräti pahuuden ilmentymänä (Jensen & Weibel & Vitus, 2017). Tästä syystä oman toiminnan tunnustaminen diskriminoivaksi on Tanskassa hyvin vaikeaa, vaan toiminnalle pyritään löytämään muita syitä. Silti julkisessa keskustelussa on Tanskassa vallalla käsitys, että maahanmuuttajat muodostavat taloudellisen taakan ja mahdollisesti muodostavat uhan hyvinvointivaltion olemassaololle. Samalla kun ulkomaalais- ja kotouttamispolitiikasta on 2000-luvun kuluessa muuttunut liberaalista rajoittavammaksi, on ilmapiiri muuttunut sallivammaksi rasismille. (Jensen & Weibel & Vitus 2017.)

Rasismi ei toki ole pelkästään pakolaisten ongelma, vaan sitä voivat kohdata myös esimerkiksi työperäisesti tai avioliiton solmimisen kautta maahan tulleet henkilöt, jotka kuitenkin eivät useinkaan ole sosiaalityön asiakkaita. Siten sosiaalityön kuva maahanmuuttajista painottuikin pakolaisiin. Monet sellaiset henkilöt, jotka ovat tulleet maahan muusta syystä kuin pakolaisina, pakotettuna lähtemään kodistaan, ja toki monet pakolaisetkin, pyrkivät elämään mahdollisimman itsenäistä elämää ilman yhteiskunnan apua. Tämä johtuu osittain kulttuurisista syistä, ja ajatuskin yhteiskunnan avun pyytamisestä on vieras. Monissa lähtömaissa suvun ja perheen apu ovat tärkeässä asemassa ihmisten elämässä, mutta Suomessa näitä turvaverkkoja ei yhtäkkiä olekaan käytettävissä. Tällöin on olemassa suuri riski sille, että ongelmissa oleva henkilö jää apua vaille, koska hän ei koe mahdolliseksi hakea yhteiskunnan apua. (Huttunen, 2002; Rastas, 2002; Rastas, 2005.)

Rasismi on ongelma myös kotoutumisen kannalta, koska henkilö, joka ei koe olevansa toivottu asuinympäristössään, ei välttämättä tule ponnistelleeksi oman kotoutumisensa eteen samalla tavoin kuin rasismia kohtaamaton. Varsinkin lapsuudessa ja nuoruudessa koettu rasismi jättää jälkensä ihmiseen niin, että rasismin vaikutukset voivat tuntua koko henkilön loppuelämän ajan. Nämä kokemukset voivat myös vaikuttaa nuoren itsestään tuottamaan puheeseen. Siksi on mielestäni tärkeää ottaa tutkimuksessani huomioon myös koettu rasismi, jota esiintyy vapaa-ajan lisäksi myös koulussa. Avoimen kiusaamisen lisäksi kyse voi olla esimerkiksi siitä, että nuori niputetaan tiettyyn

ihmisryhmään kuuluvaksi, jolloin hänellä ajatellaan olevan tiettyjä kyseiseen ryhmään liitettyjä ominaisuuksia, eikä häntä nähdä enää yksilönä. (Rastas, 2007b.)

Rastaan (2005) mukaan rasismi on näyttäytynyt vakavana ongelmana ennen kaikkea sellaisissa tutkimuksissa, jotka perustuvat maahanmuuttajien omiin kokemuksiin. Tästä voi päätellä, että vaikka rasismista puhutaan julkisuudessa, ja vaikka ongelman olemassaolo tunnustetaan tieteellisissä tutkimuksissakin, tapahtuu kuitenkin suuri osa rasismista piilossa valtaväestön katseilta. Tämä on huolestuttavaa, koska piilossa olevaan ongelmaan on hankala puuttua, vaikka se vaikuttaakin rasismien uhrien elämään monella tavalla vahingollisesti. Avoin julkisella paikalla tapahtuva rasistinen käyttäytyminen on kuitenkin näiden tulosten valossa harvinaista, mikä on positiivinen asia. (Rastas, 2005.)

Brubakerin (2013) mukaan Yhdysvaltojen ja Ison-Britannian kaltaiset yhteiskunnat, joita on usein kutsuttu kansallisuuksien sulatusuuneiksi, eivät itse asiassa sulata eri taustoista tukevien ihmisryhmien eroja lainkaan. Samasta maasta kotoisin olevat henkilöt pysyttelevät mielellään, jos se vain on mahdollista, kanssakäymisissä lähinnä keskenään muodostaen diasporan. Tällainen toiminta edesauttaa eri ryhmien segregatiota, koska maahanmuuttajat eivät edes halua integroitua uuteen kotimaahansa ja sen väestöön. (Brubaker, 2013.) Rasinkankaan (2011) mukaan maahanmuuttajat pyrkivät asettumaan asumaan samoille alueille, mikä edesauttaa segregatiota ja aiheuttaa jatkossa myös riskin syrjityksi tulemisesta esimerkiksi asunnonjaossa, kun kaikki tietyllä alueella asuvat niputetaan samaan ongelmayksilöiden kategoriaan. Maahanmuuttajien hajasijoittaminen, mitä periaatteessa olisi mahdollista harjoittaa esimerkiksi turvapaikanhakijoiden kohdalla, ei toimi käytännössä, koska maahanmuuttajat pyrkivät omaehtoisesti hakeutumaan alueille, joilla asuu samasta kulttuuripiiristä tulevia ihmisiä. (Rasinkangas, 2011.) Myös Suomessa on havaittavissa tämän kaltaista pyrkimystä joidenkin maahanmuuttajien keskuudessa, vaikka monilla maahanmuuttajilla onkin aito halu kotoutua ja integroitua suomalaiseen yhteiskuntaan (Huttunen, 2002).

On ymmärrettävää, että monet ihmiset haluavat asua ja olla kanssakäymisissä kaltaistensa kanssa. Tämä voi tarkoittaa samasta kulttuurista tai maasta kotoisin olevia, samaa kieltä puhuvia, samaa uskontoa edustavia tai muutoin samoin ajattelevia henkilöitä. Tällainen yhdessä asuminen tuo mukanaan monia käytännön hyötyjä, kuten saman kielisen lastenhoitoavun tai lähellä olevan vertaistukiverkoston samalla kun näiden ihmisten turvallisuudentunne todennäköisesti kasvaa. Tästä seuraa kuitenkin myös vakavia ongelmia, kuten maahanmuuttajaryhmien eristäytymistä omille alueilleen omiin yhteisöihinsä vailla kosketusta muuhun väestöön, joka voi johtaa ryhmän jäsenten heikkoon suomen- tai ruotsin kielen taitoon ja heikkoihin työllistymisnäkömiin. Kun tietyille alueille

keskittyy runsaasti maahanmuuttajia, jotka viettävät aikaa keskenään julkisilla paikoilla, saattavat alueen muuta asukkaat kokea tästä johtuvaa turvattomuutta, jolloin maahanmuuttokriittiset tahot saavat tästä mielestään oikeutuksen näkökannoilleen. Yhteiskunnan kannalta tässä on ongelmallista myös se, että omassa tiiviissä ryhmässään elävät ihmiset eivät välttämättä suuntaudu lainkaan Suomeen, vaan ajatukset ovat entisessä kotimaassa, eikä Suomeen kotoutumiseen riitä motivaatiota. (Brubaker, 2013; Huttunen, 2002; Rastas, 2007.)

Brubakerin (2013) kuvailema diasporisten yhteisöjen synty ja olemassaolo liittyvät läheisesti toiseuden kokemuksiin. Toisaalta maahanmuuttajayhteisöiden vetäytyminen omiin oloihinsa johtaa toiseuden tuntemiseen suhteessa muuhun väestöön, mutta toiseuden kokemukset voivat myös johtaa maahanmuuttajayhteisön sisäänpäin kääntymiseen. Ulkomaalaistaustaisia, tai ulkomaalaisen näköisiä, ihmisiä ei välttämättä nähdä uusien vaikutteiden tuojina vaan peileinä, joihin suomalaiset voivat heijastaa itsensä ja määritellä itsensä sen kautta, millaisia maahanmuuttajat eivät ole. Vieraaksi nähty, ulkomaalaistaustainen, ei tunnista itseään tästä kuvasta, ja kokee toiseutta. Tähän liittyy läheisesti se, että ihmisiä niputtaminen yhteen esimerkiksi etnisen taustan perusteella, kuten olen edellä todennut rasismikeskustelun yhteydessä. (Rastas, 2007.)

Toiseuden käsitteen avulla kuvataan myös valtasuhteita. Vieras ja poikkeava määritellään paitsi erilaiseksi myös toista alemmaksi, mikä merkitsee toiseuden käsitteen ja rasismin selvää yhteenkuuluvuutta. Eroja maahanmuuttajien ja muun väestön välillä ei kuvata neutraalisti, vaan kuten Rastas (2007) toteaa, maahanmuuttajasta tai hänen kulttuuristaan tehdään muita alempiarvoinen eli toinen. Maahanmuuttajan erilaisuutta kuvataan niin, että erot eivät ole rikkautta vaan vikoja, ja esille nousevat yhteisten piirteiden sijaan juuri erot. Tähän ajattelutapaan kuuluu myös se, että jos ihmisessä on tunnistettavissa yksikin selkeä ero valtaväestöön verrattuna, esimerkiksi tumma ihonväri, häneen yhdistetään muitakin stereotyyppisesti tähän eroon liitettyjä ominaisuuksia, kuten että tummaihoiset ovat laiskoja, arabit terroristeja ja kaakkoisaasialaiset ahkeria ja nöyriä. Tässä jälleen rasistiset stereotyyppit ja toiseuden käsite tulevat hyvin lähelle toisiaan. (Rastas, 2007.)

Gastelaarsin ja van der Haarin (2007) mukaan myös sosiaalityöntekijät näkevät maahanmuuttajasiakkaat poikkeavina toisina, mutta näin ei kuitenkaan ole enää nykyään niin usein kuin ennen. Maahanmuuttajien odotetaan silti assimiloituvan suomalaisen yhteiskunnan arvomaailmaan, vaikka muilta sosiaalityön asiakkailta ei odotetakaan yhteiskunnan keskiluokkaisten arvojen omaksumista, joten maahanmuuttajat asetetaan tässä eriarvoiseen asemaan. On kiistanalaista, voidaanko suomalaisia arvoja tarkasti määritellä, ja onko niitä sellaisenaan edes olemassa, mutta yksi kotoutumisen ja kotouttamisen tarkoituksista on suomalaisten arvojen ymmärtäminen. Tämä on kuitenkin eri asia kuin näiden arvojen omaksuminen omassa elämässä noudatettaviksi.

Sosiaalityöntekijät saattavat myös nähdä ulkomaalaistaustaisten henkilöiden kulttuurin kotoutumisvaikeuksien syyksi, jolloin syytä ei tarvitse hakea omasta toiminnasta tai suomalaisen yhteiskunnan ongelmista. (Gastelaars & van der Haar, 2007.)

2.6. Kielitaito

Suomen tai ruotsin kielen oppiminen on yksi onnistuneesti Suomeen kotoutumisen keskeisimmistä kriteereistä. Suomessa kielitaitoa mitataan eurooppalaisen viitekehyksen avulla, jossa tasot A1-A2 merkitsevät perusoppijaa, B1-B2 itsenäistä kielenkäyttäjää ja C1-C2 taitavaa kielenkäyttäjää. Uuden kielen oppiminen on inhimillistä toimintaa ja siihen liittyy vahvasti kielitaidon toiminnallisuus. Kielen oppimisen prosessi on jokaisella oppijalle yksilöllinen, mutta kaikilla on kuitenkin sama tavoite, joka on toimiva kaksikielisyys. (Latomaa & Pöyhönen & Suni & Tarnanen, 2013.)

Maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksessa yleinen tavoitetaso on B1, mutta myös henkilökohtaisia tavoitteita voidaan asettaa. Eri ammateissa on erilaiset kielitaitovaatimukset, ja tämä lienee yksi syy siihen, että maahanmuuttajataustaisia työntekijöitä on eniten aloilla, joilla kielitaitovaatimukset ovat matalimmat, kuten siivousalalla. Esimerkiksi tason B2 saavuttamisen sanotaan vievän noin kymmenen vuotta, joten tällaista kielitaitoa edellyttävän ammatin hankkiminen vaatii suuren panostuksen kieliopintoihin. (Latomaa ym., 2013.)

Äidinkieli on kieli, jonka henkilö on oppinut ensimmäisenä, ja johon hän samaistuu. *Toinen kieli* on kieli, joka opitaan kieliympäristössä vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa, eikä siis esimerkiksi koulussa. Koulussa opittavia kieliä kutsutaan *vieraiksi kieliksi*. Suomessa monet ulkomaalaistaustaiset henkilöt käyttävät *ulkomaalaissuomea* kommunikoidakseen keskenään. Sen ymmärtäminen vaatii suomalaiselta ponnisteluja, koska se poikkeaa jossain määrin yleissuomesta. (Latomaa ym., 2013.)

Oman äidinkielen taidon tukeminen, jonka hyödyllisyydestä etenkin multikulturalismin kannattajat puhuvat, helpottaa myös toisen kielen oppimista. (Latomaa ym., 2013.) Erilaiset kielioppitermit ja ymmärrys kielen toiminnasta yleisellä tasolla on paljon helpompi oppia omalla äidinkielellä. Jos äidinkielen taidot ovat heikot, vaikuttaa se negatiivisesti myös muiden kielten oppimiseen.

Latomaa, Pöyhönen, Suni ja Tarnanen (2013) kertovat, että maahanmuuttajien oma arvio kielitaidoistaan on hyvin samansuuntainen virallisten kielitestien tulosten kanssa. Maahanmuuttajat osallistuvat usein ainakin jossain määrin kieliopetukseen, josta he saavat palautetta kielitaidostaan, joten oman mielipiteen muodostaminen omista taidoista ei ole yhtä vaikeaa kuin monen muun taidon objektiivinen arviointi.

Monissa työpaikoissa Suomessa vaaditaan täydellistä suomen kielen osaamista, vaikka vaatimukselle ei olekaan esittää perusteluja. Tämä on syrjintää, vaikkakaan sitä ei voi myöskään leimata suoraksi rasismiksi. Ahmad (2005) toteaa empiirisessä tutkimuksessaan, että omalla nimellään esiintynyt maahanmuuttaja, joka haki noin 400 suorittavan tason työpaikkaa, sai kuusi työtarjousta, kun kantaväestöön kuulunut kontrollihenkilö sai tarjouksia moninkertaisen määrän. Tällainen syrjintä perustuu mekanismeihin, joita on vaikea tunnistaa, joten sitä on myöskin vaikea torjua. Joskus tällainen syrjintä on tarkoituksellista, mutta usein kyse on ainoastaan vanhoista virheellisistä toiminta- ja ajattelutavoista, joihin on vaikeaa puuttua. (Forsander, 2013.)

Karasma (2012) toteaa, että suomen kielen tutkimuksessa on esitetty, että monet maahanmuuttajat oppivat puhumaan *maahanmuuttajasuomea*, jonka ymmärtäminen saattaa olla suomea äidinkielenään puhuvalle vaikeaa (myös Latomaa ym., 2013 s. 171). Maahanmuuttajasuomi poikkeaa sanastoltaan ja rakenteeltaan suomen kielestä ollen hieman yksinkertaisempi ja pelkistetympi. Jos maahanmuuttajalla ei ole juurikaan yhteyksiä kantasuomalaisiin, vaan hänen sosiaalinen verkostonsa rajoittuu muihin maahanmuuttajiin, voi hänen suomen kielen taitonsa jäädä varsin vajavaiseksi hänen kommunikoidessaan arjessaan maahanmuuttajasuomella. Suomenkieliset ystävät, tuttavat ja työtoverit sen sijaan voivat parantaa maahanmuuttajan mahdollisuuksia oppia suomen kieltä puhumalla sitä hänen kanssaan. Ilman kunnollista suomen kielen taitoa kasvaa henkilön syrjäytymisvaara yhteiskunnasta. (Saukkonen, 2013a; Mähönen & Jasinskaja-Lahti, 2013)

Edele, Seuring, Kristen ja Stanat (2015) tutkivat maahanmuuttajien itsearvioinnin luotettavuutta heidän kielitaitonsa mittaamisessa. Sen sijaan, että henkilön kielitaito testattaisiin mahdollisesti kalliilla kielikokeella, voidaan sama informaatio saada yksinkertaisesti kysymällä henkilöltä itseltään oma arvio kielitaidostaan. Näin ei tokikaan voida toimia tilanteessa, jossa henkilön on osoitettava riittävä kielitaito esimerkiksi työ- tai opiskelupaikan, oleskeluluvan tai kansalaisuuden saamiseksi, mutta tutkittaessa suuren ihmisryhmän kielitaidon tasoa tämä toimintatapa olisi luotettavana kustannustehokas.

Edele, Seuring, Kristen ja Stanat (2015) muistuttavat kuitenkin, että itsearviointi on yleisesti ottaen erittäin epäluotettava tapa mitata asioita, koska ihmisillä on tapana yliarvioida omia kykyjään ja koska monet informantit kokevat tarvetta antaa sellaisia vastauksia, kuin olettavat tutkijan haluavan kuulla. Edelen, Seuringin, Kristenin ja Stanatin (2015) tutkimus osoittaa, että myös kielitaidon itsearvioinnin kohdalla tilanne on sama. Tämä ei silti kirjoittajien mukaan tarkoita sitä, että itsearvioinnit pitäisi täysin hylätä, vaan niihin tulee suhtautua kriittisesti. Itsearviointien tulokset ovat suuntaa-antavia ja siten hyödyllisiä tutkijoiden kannalta, vaikka tuloksia ei voikaan käyttää päätöksenteon pohjana. (Edele & Seuring & Kristen & Stanat, 2015.)

2.7 Kotoutumiskokemukset

Wu, Schimmele ja Hou (2012) ovat tutkineet maahanmuuttajien ja heidän jälkeläistensä omia kokemuksia kotoutumisesta Kanadassa. Kanadassa maahanmuuttoa rajoitetaan erilaisilla koulutus- ja tulotasoa koskevilla vaatimuksilla, jotka usein ovat Suomessa sovellettavia vaatimuksia tiukempia, joten Suomi ja Kanada eivät ole tässä suhteessa täysin vertailukelpoisia, vaikka esimerkiksi pakolaisstatusta koskevat kriteerit toisaalta ovat varsin yhtenevät. Viralliset kotoutumistoimet ovat myös erilaiset Kanadassa ja Suomessa. Vaikka maahanmuuttajien koulutus- ja tulostason voi arvioida olevan korkeampi Kanadassa kuin Suomessa ja vaikka viranomaisten kotouttamistoimet poikkeavat maiden välillä toisistaan, ovat maahanmuuttajien omat kokemukset kotoutumisesta kuitenkin yhtä arvokkaita. Mielestäni on myös tärkeää tuoda esiin kansainvälistä näkökulmaa aiheelleni, vaikka tutkimukseni keskittyykin maahanmuuttajanuorten kokemuksiin kotoutumisesta Suomessa ja vaikka Wun, Schimmelen ja Houn (2012) tutkimus keskittyykin eri maahanmuuttajasukupolvien kotoutumiskokemusten eroavaisuuksiin sen sijaan, että olisi kiinnostunut maahanmuuttajien kotoutumiskokemuksista sinänsä. Sen lisäksi, että Wun, Schimmelen ja Houn (2012) tutkimus tuo esiin kansainvälistä näkökulmaa, on se myös omasta tutkimuksestani poiketen kvantitatiivinen, mikä tekee heidän tuloksistaan mielenkiintoisia.

Wu, Schimmele ja Hou (2012) pyysivät informanttejaan kysymään itseltään "kuulunko tähän maahan" ("*do I belong*"). Vastaus kysymykseen riippuu kirjoittajien mukaan siitä, kokevatko informantit Kanadan olevan heidän kotinsa (Wu, Schimmele ja Hou, 2012). Tutkimuksen mukaan ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajat, jotka tulevat muualta kuin Euroopasta, kokevat Kanadan kodikseen vähäisemmässä määrin kuin eurooppalaistaustaiset. Tutkimuksen mukaan maahanmuuttajien kokemuksiin kotoutumisesta vaikuttaa myös se, millainen sosioekonominen status sen alueen asukkailla on, jolla he asuvat. Nämä vaikutussuhteet ovat kuitenkin vaikeasti tulkittavia ja keskenään ristiriitaisia. Koska tutkimus ei ole kvalitatiivinen, ei aineiston perusteella ole mahdollista tutkia tarkemmin sitä, millä tavalla etninen tausta vaikuttaa siihen, tuntuuko Kanada kodilta vai ei.

Yksi mahdollinen syy eurooppalaistaustaisten ja muiden ryhmien väliseen eroon saattaa olla rasismi, jonka kohteeksi eurooppalaistaustaiset maahanmuuttajat eivät todennäköisesti joudu samassa määrin kuin muut maahanmuuttajat. Wun, Schimmelen ja Houn (2012) tärkein tutkimustulos on kuitenkin se, että vaikka eroja eri ryhmien välillä selvästi löytyykin koskien sitä, tuntevatko olevansa maassa kotonaan, ovat erot kuitenkin varsin pieniä ja ne häviävät, kun tarkastellaan toisen ja kolmannen polven maahanmuuttajia. Pitää kuitenkin muistaa, että kun kyse on yksilöiden omakohtaisista kokemuksista, on niiden yleistäminen vaikeaa. Myös tutkimuksen kysymyksenasettelu voi vaikuttaa

tuloksiin. Nämä varaukset huomioon ottaen voidaan kuitenkin sanoa, että maahanmuuttajien oma kokemus kotoutumisestaan vaikuttaa Wun, Schimmelen ja Houn (2012) tutkimuksen valossa varsin positiiviselta.

3. Aineisto ja metodologia

3.1. Tutkimustehtäväni

Tutkimuskysymykseni ovat:

- Miten nuoret pakolaistaustaiset miehet kokevat kotoutumisensa onnistumisen ja saamansa kotoutumispalvelut?
- Ovatko he kokeneet rasismia ja jos ovat, miten se on vaikuttanut kotoutumiseen ja siihen, tuntuuko Suomi kodilta?

Tutkimuskysymykseni kohdistuvat juuri niihin aiheisiin, joista pyrin saamaan tietoa tämän tutkimuksen avulla. Mielenkiintoni kohteena ovat nuorten omat kokemukset kotoutumisesta sen sijaan, että analysoisin aiheesta mahdollisesti löytyvää tilastotietoa, mikä olisi kokonaan toinen tutkimusaihe. Tutkimustehtävääni vastaaminen edellyttää spesifisten kysymysten esittämistä. Koin, että kysymysten keksiminen oli hieman haasteellista, koska niiden onnistuneisuudesta riippuu koko tutkimuksen lopputulos, eikä minulla ole aiempaa kokemusta kvalitatiivisen tutkimuksen suunnittelusta tai toteutuksesta. Huonosti muotoillut kysymykset saattavaisivat aiheuttaa vääринymmärryksiä, eivätkä saadut vastaukset välttämättä vastaisi haastateltavien oikeita mielipiteitä asiasta.

Olen tutkimuksessani kiinnostunut siitä, miten maahanmuuttajien kotoutuminen on onnistunut. Määrittelen tässä tutkimuksessa onnistuneen kotoutumisen tilanteeksi, jossa maahanmuuttaja kokee Suomen kodikseen ja hänellä on mielekäs työ- tai opiskelupaikka tai realistinen suunnitelma sellaisen saamiseksi. Haastattelukysymyksissäni olen keskittynyt selvittämään sellaisia toteutuneita kotoutumistoimia kuin riittävä suomen kielen ja suomalaisen yhteiskunnan olojen sekä tapojen opetus.

Aihe on tutkittavissa ja maahanmuuttajien kotoutumisesta onkin kirjoitettu jo paljon, mutta uutta tutkimustietoa tarvitaan lisää, koska yhteiskuntamme ei selvästikään ole onnistunut maahanmuuttajien kotouttamisessa kovinkaan hyvin. Vaikka aikaisempia tutkimuksia onkin olemassa, monien maahanmuuttajaryhmien tavoittaminen tutkimushaastatteluihin heidän oman

näkemyksensä selvittämiseksi on hankalaa. Esimerkiksi nuorten pakolaistaustaisten miesten auttamiseksi ei ole olemassa montaakaan organisaatiota, jolloin sellaisia paikkoja, joissa he kokoontuisivat virallisesti yhteen, ei juurikaan ole. Kølvi-toiminta on kuitenkin juuri tällainen paikka, joten aihe on omalta osaltani tutkittavissa melko helposti, koska kontakti asiakasryhmään on jo olemassa. Näen lisäarvoa siinä, että haastattelen juuri vaikeasti tavoitettavan ryhmän edustajia, koska heidän äänensä jää tavoittamisvaikeuksien takia usein kuulematta tutkimuksessa.

Sosiaalityön tutkimuksen kannalta on tärkeää saada tietää enemmän maahanmuuttajien omista kokemuksista. Olen valinnut tutkimukseni kohderyhmäksi nuoret pakolaistaustaiset miehet, joka on yksi vaikeimmin tavoitettavia sosiaalityön kohderyhmiä ja samalla yksi kaikkein haavoittavamassa asemassa oleva ryhmä. Nuorten miesten auttaminen ei ole kovin korkealla monenkaan maahanmuuttajatyötä tekevän tahon tärkeysjärjestyksessä, koska heidät nähdään ryhmänä, joka pystyy huolehtimaan itse itsestään. Heillä on paras työikä edessään, eikä heitä tulla helposti ajatelleeksi uhreina vaan toimijoina. Kuitenkin nuoret maahanmuuttajamiehet painivat monien sellaisten haasteiden kanssa, joita ei useimmilla muilla ihmisillä ole. Nämä nuoret ovat joutuneet jättämään taakseen tutun kulttuurin ja tutut ihmiset kuten muutkin maahanmuuttajat, mutta tämän lisäksi nuoriin miehin kohdistuu vahva paine pärjätä elämässä taloudellisesti hyvin, koska useissa kulttuureissa taloudellisen vastuun ajatellaan lepäävän miesten harteilla. Mies, joka ei kykene elättämään perhettään voi helposti kokea olevansa epäonnistunut elämässä. (Huttunen, 2002; Mubarak, 2005; Peltola, 2014; Tiilikainen, 2003.)

Nuorilla maahanmuuttajamiehillä on siis vahva paine pärjätä, mutta ei kuitenkaan useinkaan realistisia mahdollisuuksia saavuttaa tavoittelevansa perheen elättäjän asemaa, koska maahanmuuttajien työllistyminen on huomattavasti vaikeampaa kuin muiden ryhmien. Kølvi-toiminnassa käyvät nuoret hallitsevat suomen kielen jossain määrin, mutta monesti kielitaidon puute kuitenkin haittaa työnsaantia ja jos työpaikka kuitenkin löytyy, löytyy se usein matalapalkka-alalta. Nuorten miesten on monesti myös vaikea puhua ongelmistaan ja hakea apua. (Martikainen & Saari & Korkiasaari 2013; Peltola, 2014; Busk ym., 2016) Siksi aiheeni on sosiaalityön näkökulmasta tärkeä, mutta asialla on myös laajempi yhteiskunnallinen merkitys. Suomalaisen kotouttamispolitiikan onnistuneisuuden mittaaminen on ollut esillä yhteiskunnallisessa keskustelussa ja maahanmuuttajien oma näkökulma on pitkälti puuttunut keskustelusta. Siksi näen tutkimuskohteeni tärkeänä, vaikka toki yhtenä motiivinani on myös oma kiinnostukseni maahanmuuttajatyöhön.

Maahanmuuttajien kotoutumista on tutkittu Suomessa aikaisemminkin, mutta aihepiirin ajankohtaisuuden johdosta on perusteltua tutkia asiaa lisää. Ulkomaalaislainsäädäntö, viranomaisten

suhtautuminen maahanmuuttajiin ja Suomessa oleskelevien maahanmuuttajien lukumäärä ovat jatkuvassa muutoksessa. Muuttuvan toimintaympäristön johdosta myös tutkimustulokset saattavat muuttua nopeasti vanhentuneiksi. Kaikista maahanmuuttajista kansainvälistä suojelua saavat ovat kaikkein haavoittuvaisin ryhmä, joka on yksi syy siihen, miksi keskityn tutkimuksessani nimenomaan heihin.

Hypotesini on, että kansainvälistä suojelua saavan statuksella Suomeen tulleiden henkilöiden kotoutuminen on ongelmallista, eikä välttämättä johda kovinkaan hyviin lopputuloksiin. Monissa tutkimuksissa (esimerkiksi Huttunen, 2002; Rastas, 2007) on päädytty siihen, että merkittävä osa maahanmuuttajista on syrjäytynyt suomalaisesta yhteiskunnasta ollen työttöminä ja ilman opiskelupaikkaa. Ne, jotka ovat työelämässä työskentelevät usein palvelualoilla ammateissa, joista maksettava palkka ei yllä suomalaisten keskiansioihin. Tilannetta pahentaa entisestään se, että maahanmuuttajataustaisia nuoria kannustetaan kouluissa valitsemaan jatko-opintopaikkansa näiltä aloilta: nuorelle saatetaan suositella lähihoitajakoulutusta, vaikka hänen kykynsä riittäisivät lääkärin ammatin hankkimiseen. Tietyillä aloilla, kuten terveydenhuollossa tai linja-autonkuljettajina toimii suuri määrä maahanmuuttajataustaisia henkilöitä, eikä maahanmuuttajataustaa näillä aloilla useinkaan nähdä rasitteena. Monilla muilla aloilla saattaa käydä niin, että avointa työpaikkaa hakeva maahanmuuttajataustainen henkilö ei pääse edes haastatteluun vieraalta kuulostavan nimen takia, tai viimeistään haastattelutilanteessa työnhakijan tausta paljastuu, jolloin paikan saa joku muu. Näin myös työelämään päässeet maahanmuuttajataustaiset henkilöt joutuvat usein segregoiduksi.

Aihepiiri kiinnostaa minua henkilökohtaisesti, koska maahanmuuttajakysymykset ovat aina herättäneet mielenkiintoni ja viime aikojen kiristynyt yhteiskunnallinen ilmapiiri on tehnyt aihepiirin entistäkin ajankohtaisemmaksi. Mielenkiintoni kumpuaa muun muassa siitä, että maahanmuuttajat ovat usein yhteiskunnan heikoimmassa asemassa olevia ihmisiä, ja sosiaalityön tehtävänä on auttaa juuri heitä. Kuitenkin yhteiskunnallinen ilmapiiri on nyt sellainen, että maahanmuuttajien auttaminen voidaan joskus nähdä jopa negatiivisessa valossa. Kotoutumiskysymykset ovat ensiarvoisen tärkeitä monestakin eri syystä, kuten olen edellä kertonut, joten aiheen tutkiminen on minusta mielekästä. Olen ollut vapaaehtoistyössä Hämeen setlementtinuorten Kölvi-toiminnassa, joka kohdistuu nuoriin maahanmuuttajapoikiin ja –miehiin, jotka ovat yleisesti ottaen tulleet maahan pakolaisina. Useimmat heistä ovat vielä opiskelemassa, lähinnä ammatillisessa tai valmistavassa koulutuksessa, mutta jotkut ovat työttöminä muutaman ollessa työelämässä. Kokemukseni mukaan useimmilla Kölvin nuorilla on suuri halu kotoutua, saada hyvä työpaikka ja kyetä elättämään itsensä ilman yhteiskunnan apua.

Tilastotiedoista voidaan havaita, että maahanmuuttajien työllistyminen ja sitä kautta kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan on heikkoa, vaikkakin eri maista ja kulttuureista tulevien ryhmien välillä

onkin suuria eroja. (Sarvimäki, 2013; Busk ym., 2016.) Lähdeaineistoni (esimerkiksi Huttunen 2002; Peltola, 2014; Rastas, 2002) ja oman kokemukseni perusteella maahanmuuttajilla on kuitenkin suuri halu kotoutua, työllistyä ja elää taloudellisesti riippumatonta elämää. Tässä on selkeä ristiriita, ja siksi halusin lähteä selvittämään maahanmuuttajien omia näkemyksiä kotoutumisen onnistumisesta.

3.2. Haastattelut Kōlvissä

Haastattelin Kōlvi-työssä asiakkaana olevia nuoria miehiä ja poikia helmi-maaliskuussa 2017. He ovat kaikki saapuneet Suomeen pakolaisina, ja heidän Suomessa oleskelu aikansa vaihtelee vuodesta kahteenkymmeneen vuoteen. Osa nuorista on saapunut Suomeen pienenä lapsena niin, että muistoja aiemmista oleskelumaista ei ole, kun taas osa on saapunut Suomeen lähes täysi-ikäisinä. Kōlvi-toiminta pyrkii tavoittamaan nuoria maahanmuuttajamiehiä ja – poikia (Kōlvi, 2015). Maahanmuuttajanaisilla ja – työillä, samoin kuin keski-ikäisillä tai iäkkäillä maahanmuuttajilla saattaa eri syistä olla varsin erilainen käsitys tutkimuksessani käsitellyistä aiheista kuin nuorilla miehillä. Haastateltavani ovat kaikki alun perin lähtöisin joko Somaliasta, Afganistanista, Iranista tai Irakista, joiden yhteiskunnat ja kulttuurit muistuttavat monilta osin toisiaan. Hyvin suuri osa Suomeen pakolaisina saapuneista on kotoisin näistä maista, mutta sama ei päde Suomen ulkomaalaistaustaisten henkilöiden suureen enemmistöön, joka tulee Euroopasta. Näin ollen kaikki haastattelemani henkilöt edustavat keskenään varsin samanlaisia ryhmiä, mikä vähentää tutkimustulosten yleistettävyyttä. Tutkimuksen muuttaminen niin, että haastateltavat edustaisivat molempia sukupuolia ja eri ikäryhmiä tai etnisiä taustoja olisi kuitenkin haasteellista, koska silloin siitä tulisi liian laaja pro gradu -työksi.

Tavoitteenani oli saada mahdollisimman laajakirjoinen tutkimusaineisto, joten toivoin saavani rekrytoitua mahdollisimman erilaista taustoista tulevia ja erilaisissa elämäntilanteissa olevia nuoria, ja näissä tavoitteissa onnistuin, vaikka olinkin alussa epävarma. Mielestäni oli myös tärkeää, että haastattelemani nuoret osaavat suomea tai englantia siinä määrin, että tulkkia ei tarvita, koska minulla ei ollut palkattuun tulkkiin mahdollisuuksia. Koska Kōlvillä ei ole ollut mahdollisuutta käyttää henkilökuntaresursseja tutkimukseeni huomioin tutkimussuunnitelmaa tehdessäni sen, että tutkimusjärjestelyt olivat sellaiset, että ne oli mahdollista suorittaa yksin. Haastattelin nuoria Kōlvin yhteydessä sijaitsevassa hiljaisessa toimistohuoneessa, jossa luottamuksellisuuden säilyttäminen oli helppoa, koska muilla pojilla ei ollut sinne pääsyä. Annoin tutkimuksessani haastateltavien tuoda oman äänensä kuuluviin asiassa, joka vaikuttaa voimakkaasti heidän elämäänsä. Lisäksi kerroin jokaiselle haastateltavalle ennen haastattelun alkua, että kyseessä on vapaaehtoinen ja luottamuksellinen tutkimus, eikä kenenkään ole pakko siihen osallistua.

Tarvitsin tutkimukseeni tutkimusluvan, jonka sain Kōlvin toiminnanjohtajalta. Kōlvissä koetaan, että tutkimusaihe on tärkeä, eikä luvan saaminen ollut vaikeaa. Käsittelin tutkimustekstissä haastatteluista saamiani vastauksia anonyymisti niin, että yksittäistä haastateltavaa ei ole mahdollista tunnistaa. Poistin aineistosta henkilöiden nimet kokonaan ja numeroin haastattelut nauhoitetun aineiston litterointivaiheessa niin, että haastattelut eivät ole kronologisessa vaan sattumanvaraisessa järjestyksessä. Toimin näin sen vuoksi, että ensimmäiset haastatteluni olivat lyhyempiä ja niiden pituus kasvoi haastattelutyövaiheen loppua kohden, joten haastattelujen litterointi kronologiseen järjestykseen olisi voinut aiheuttaa teoreettisen tunnistettavuusongelman. Litteroin haastattelut suoraan käyttämältäni nauhurilta, jonka sain käyttööni yliopistolta, ja poistin äänitiedostot välittömästi litteroinnin jälkeen. Tutkimuksen valmistuttua poistan litteroidun aineiston käyttämältäni tietokoneelta.

Valitsin aineistonhankinnan menetelmäksi haastattelun, koska se on ainoa toimiva tapa saada selville tutkittavien omia ajatuksia ja näkökantoja tutkimukseni aiheesta maahanmuuttajien kotoutumisesta. Parempi tapa päästä selville nuorten ajatuksista olisi ollut pyytää heitä kirjoittamaan vapaamuotoinen teksti aiheesta, jolloin aineistosta oletettavasti olisi tullut myös syvällisempi. Tämä aineistonkeräystapa ei kuitenkaan ollut mahdollinen useasta käytännön syystä johtuen. Ensimmäkin tutkimukseeni liittyy käsitteitä, joiden ymmärtäminen saattoi olla haasteellista tutkittavilleni, joten mielestäni oli välttämätöntä, että haastattelut tapahtuivat kasvokkain, jolloin mahdolliset epäselvyydet voitiin ratkaista saman tien. Toisaalta jos olisin pyytänyt nuorilta vapaamuotoisia kirjoitelmia, minun olisi tullut hyväksyä heidän omilla kielillään kirjoitettuja tekstejä, koska suomen kielellä kirjoittaminen olisi vaatinut heiltä liikaa aikaa ja vaivaa, enkä olisi mahdollisesti saanut lainkaan tarkoituksiini sopivaa aineistoa. Vieraskielisten tekstien kääntäminen olisi vaatinut puolestaan ulkopuolisen palvelun käyttöä, mikä ei olisi ollut taloudellisesti tai tutkimuksen aikataulun kannalta mahdollista.

Kasvokkain tapahtuvan haastattelun käyttöä puolsi myös se, että samalla sain harjoitusta asiakkaiden kohtaamisesta. Haastattelujen tekeminen jännitti etukäteen kovasti. Aloitin haastattelujen tekemisen aikaan myös sosiaalityön käytännön opetuksen jakson, jossa yhtenä tärkeimmistä oppimistavoitteistani oli asiakkaiden kohtaamisen harjoittelu, ja siksi valitsin myös graduaiheeni niin, että voin hankkia aineistoni haastattelumenetelmällä ja kehittyä siten myös ammatillisesti tieteellisen tutkimuksen teon oppimisen rinnalla. En ole luonteeltani kovin ulospäinsuuntautunut, joten ajatus haastateltavien hankkimisesta omin avuin ei tuntunut helpolta tehtävältä, mutta olin valmis haasteeseen. Toki tilannettani helpotti se, että tunsin monet haastateltavat jollakin tavalla etukäteen.

Jälkeenpäin arvioiden päätökseni suorittaa tutkimus haastatteleamalla oli oikea. Haastateltavien kohtaaminen hieman sosiaalityön asiakastapaamisia muistuttavassa tilanteessa kehitti omalta osaltaan ammatillisuuttani ja tuki siten samanaikaisesti käynnissä olleita sosiaalityön harjoittelujaksojani. Asiakkaiden kohtaamista oppii vain harjoittelemalla, joten haastattelutilanteiden läpivienti sopi opintojeni tähän vaiheeseen erinomaisesti.

Mietolan (2007) mukaan haastattelutilanne tuottaa aivan erityistä puhetta. Haastateltavat tietävät, että heidän puhettaan tarkkaillaan ja tallennetaan, joten sillä on erityinen painoarvo. Tällaista puhetta tuotetaan harkitusti ja haastateltavat kokevat, että heidän täytyy kyetä seisomaan sanojensa takana. Haastateltava asettuu asiantuntijaksi. Vaikka monesti elämässä henkilön erityisyys, kuten ulkomaalaistaustaisuus tai vammaisuus, tuovat hänelle erilaisia vaikeuksia ja haasteita, on erityisyys haastattelutilanteessa resurssi, koska haastateltavalla on tietoa asiasta, josta haastattelija on kiinnostunut. Tärkeintä on, että haastateltava nähdään ihmisenä eikä ongelmien kantajana. (Mietola, 2007.)

Ensimmäiset haastattelut jäivät lyhyiksi ja anniltaan melko vähäisiksi, mutta kun haastattelukokemusta kertyi enemmän, opin ohjaamaan haastatteluja uudella tavalla ja saamaan hedelmällisempiä tuloksia. Haastateltavien lähestyminen esittämällä suoraan kutsu haastatteluun ei ollut kovinkaan toimiva tapa. Kōlvissä oli itseni kanssa samaan aikaan toinenkin opiskelija tekemässä haastatteluja, jolla oli vaikeuksia löytää haastateltavia tällä metodilla, joten kun ensimmäiset haastatteluni jäivät vielä lyhyiksi, aloin jo ajatella, että minun pitää mahdollisesti vaihtaa aihetta. Päätin kuitenkin vielä toisenlaista lähestymistapaa, ja kun käytin ensin aikaa poikien auttamiseen läksyjen teossa, he lähtivät sen jälkeen haastatteluihin todella positiivisella asenteella ja haastatteluista tuli varsin hyviä. Samalla opin asiakkaiden ammatillista lähestymistä, mistä olen iloinen. Tutkielman aiheen valitseminen niin, että olisin voinut hyödyntää kirjallista aineistoa, olisi varmasti ollut minulle helpompi tie, mutta koin asiakaskommunikaation oppimisen itselleni hyödylliseksi. Samalla äänen antaminen ihmisryhmälle, joka elää monella tavalla marginaalissa, sopii minusta sosiaalityön tehtäväkenttään erinomaisesti.

Osa esittämistäni kysymyksistä koskee rasismia ja osa itse kotoutumista. Useimmat kysymykset ovat lyhyitä taustoittavia kysymyksiä, joihin haastateltava usein myös vastasi lyhyesti. Kysymykset ”Koetko, että Suomi on kotisi?”, ”Mitkä asiat ovat mielestäsi haasteellisia elämässäsi tällä hetkellä?”, ”Kerrotko omin sanoin siitä, millaista elämäsi Suomessa tällä hetkellä on?” ovat laajempia kysymyksiä, joista saamani vastaukset ovat kysymyksenasetteluni kannalta keskeisiä. Samoin kysymykseni siitä, miten nuoret ovat saaneet apua ja jatkokysymykseni siitä, miten he tämän avun ovat kokeneet, osuu suoraan tutkimustehtäväni ytimeen. Vaikka minulla olikin käytössä

kysymysrunko, saatoin myös poiketa siitä esittämällä lisäkysymyksiä, jos vaikutti siltä, että haastateltavalla oli aiheesta enemmän kerrottavaa. Joskus kävi myös niin, että haastateltava ei ensin ymmärtänyt esittämäni kysymystä oikein, jolloin minun piti tarkentaa tai esittää kysymys eri tavalla.

Tein yhteensä kahdeksan haastattelua, joiden yhteispituus on noin kolme tuntia ja haastattelujen pituus vaihteli 12 minuutista 42 minuuttiin. Litteroituna materiaalin pituus on vähän päälle 70 sivua. Viisi haastattelua toteutin suomeksi ja yhden englanniksi, koska kyseinen haastateltava ilmaisi, että oli varsin epävarma suomen kielen tasonsa riittävydestä, vaikka itse ajattelinkin, että suomen kielen käyttökin olisi ollut mahdollista. Kyseinen haastattelu oli sisältönsä puolesta varsin antoisa, joten ajattelen, että oli oikea ratkaisu suorittaa käännöstyö tämän yhden haastattelun kohdalla, vaikka se aiheuttikin lisätyötä. Koska yksi haastattelu on käännetty englannista suomeksi, on sen kieliasu erilainen kuin muiden haastattelujen. En kääntänyt haastattelua puhekieliseksi, koska se olisi mielestäni ollut teennäistä, vaan suoritin kääntämisen mahdollisimman uskollisesti sille, miten haastateltava itse asiat ilmaisi.

Haastattelujen valmistuttua litteroin aineiston. Tähän meni runsaasti aikaa, koska kirjasin myös kaikki hymähdykset, tauot ja takeltelut. En myöskään ollut aiemmin litteroinut mitään, joten oikean tekniikan omaksumisessakin meni aikaa. Oli lisäksi löydettävä sellainen ajankohta, jolloin pystyin keskittymään työhön häiriöittä, koska jos litterointiin tuli tauko kesken haastattelun, oli vaikea saada kesken jääneestä ajatuksesta kiinni. Oma puhetyylini on myös varsin nopea, ja sen litterointi oli joiltain osin haasteellista. Haastateltavien puheesta oli helpompi saada selvää, vaikka alun perin arvelin sen voivan aiheuttaa vaikeuksia.

3.3. Fenomenologia ja laadullinen sisällönanalyysi tutkimusmetodologiana

Tiedonintressini on lähinnä hermeneuttinen. En pyri etsimään tai esittämään ratkaisuja maahanmuuttajien kotoutumiseen liittyviin ongelmiin tai kritisoimaan asioiden nykytilaa, vaikka parannettavaa kotoutumistoimissa epäilemättä onkin. Tutkimukseni tarkoituksena on sen sijaan selvittää nuorten maahanmuuttajien omia kokemuksia kotoutumisesta ja sen onnistumisesta. Tutkimukseni rajautuu koskemaan nuoria pakolaisena maahan aikoinaan tulleita miehiä, joten ryhmä on varsin spesifi. Juuri tämän ryhmän on kuitenkin yksi haasteellisimmista tavoittaa, joten ryhmään kuuluvien äänen esille tuominen on mielestäni arvokasta. Luonnollisesti nuorten miesten kokemuksista ei voi vetää suoria johtopäätöksiä siitä, miten nuoret naiset, keski-ikäiset tai iäkkäät maahanmuuttajat asioita kokevat. Tutkimukseni rajautuu tutkimustehtävän perusteella myös koskemaan virallista kotoutumista, ja sitä, miten kotoutuminen koetaan, joten tehtävän fokuksen ulkopuolelle jäävät esimerkiksi kysymykset perhesuhteiden merkityksestä tai kotimaassa sattuneiden

traumaattisten kokemusten vaikutuksesta maahanmuuttajien elämään, vaikka niitä saatan muutamalla lauseella reflektoidakin.

Eksistentiaalinen fenomenologia lähtee siitä, että ihminen on ainutlaatuinen olemassaolon muoto tässä todellisuudessa, eikä ihmistä siksi voi tutkia tyhjentävästi fyysikaalisten luonnonilmiöiden edellyttämän tutkimusihanteen mukaisesti (Rauhala, 2005). Perttulan (2005) mukaan fenomenologisen käsityksen mukaan kokemus on objektin ja subjektin välinen suhde, johon molemmat näistä vaikuttavat. Jos kokemus liitetään ainoastaan objektiin tai subjektiin, ollaan fenomenologisen käsityksen mukaan väärillä jäljillä, joten kokemuksesta puhuttaessa pitäisi muistaa molemmat näkökulmat. Fenomenologisen näkökannan mukaan elämäntilanne, eli *situaatio*, on se todellisuus, johon ihminen on suhteessa. Näin ollen todellisuus on hyvin epävarma käsite, kun taas kokemus on se asia, josta on mahdollista saada luotettavampaa tietoa. (Perttula, 2005.)

Pro gradu -työni keskittyy kokemuksen tutkimiseen, joten fenomenologinen ajatus kokemuksen käyttökelpoisuudesta sopii tutkimukseni tarkoitukseen varsin hyvin. Käytän fenomenologiaa tutkimusmetodologiani taustateoriana, mutta käytännön tutkimustyössä ja aineistoni analyysissä keskityn laadulliseen sisällönanalyysiin. Minulla ei ole tarkoitusta tehdä tutkimustani psykologisella otteella, vaan fokukseni on maahanmuuttajanuorten kotoutumisessa, koska vaikka en pyrikään empiiristen faktojen tuottamiseen, on selvää, että ajattelen tutkimukseni tuloksilla olevan käyttöarvoa, kun pohditaan sitä, miten kotoutumista tulisi jatkossa kehittää. Kehittämistyössä tulee tuki ottaa huomioon myös yhteiskunnan ja viranomaisten näkökulmat, mutta myös maahanmuuttajien oman äänen kuulemiselle tulisi mielestäni antaa tilaa. En kuitenkaan näe, että tutkimukseni olisi luonteeltaan normatiivinen, enkä pidä sitä tavoiteltavanakaan.

Aineiston järjestäminen analyysia varten on minulle uudenlainen tehtävä, koska en ole aiemmin tehnyt haastattelututkimusta. Aineistoni on kuitenkin laajuudeltaan sellainen, että Wordin tarjoamien mahdollisuuksien avulla tehtävän voi suorittaa ilman monimutkaisempien ohjelmistojen käyttöä. Järjestävin aineiston teemoittain niin, että näin, mitä eri haastateltavat ovat sanoneet samasta aiheesta. En kuitenkaan ajattele, että käyttäisin teemoittelua varsinaisena analyysimenetelmänäni, vaan keskityn laadulliseen sisällönanalyysiin teemoittelu apuvälineenä.

Ajattelen, että jonkinlaisen lyhyt elämäntarina olisi ollut mahdollista lukea ainakin joistain haastatteluista, mutta narratiivinen analyysi ei kuitenkaan voi tulla kyseeseen, koska osa haastatelluista on vastannut varsin rajatusti esittämiini kysymyksiin, eikä koko aineiston kattavaa analyysia näin ollen ole mahdollista tehdä. Narratiivinen analyysi keskittyisi myös liikaa itse tarinoihin ja niiden rakenteeseen, vaikka kiinnostuksen kohteeni on muualla.

Tutkimusmetodologianani on siis eksistentiaalista fenomenologiaa taustateorianaan käyttävä laadullinen sisällönanalyysi. Vaikka tällä tavalla en saakaan selville empiirisiä faktoja maahanmuuttajien kotoutumisesta, on äänen antaminen kotoutettaville maahanmuuttajille mielestäni tärkeää ja kotoutumisen onnistuneen lopputuloksen kannalta oleellista. Narratiivista analyysia tai tiukempaa teemoittelua käyttämällä olisi aineistostani paljastunut kenties erilaisia asioita kuin laadullisella sisällönanalyysillä, mutta tutkimukseni tavoitteiden kannalta valittu ratkaisu on toimivin.

3.4. Eettiset kysymykset

Tutkimukseni tekoon liittyy paljon erilaisia tutkimuseettisiä seikkoja. Haastattelemani nuoret eivät asu laitoksessa tai ole välttämättä millään tavalla esimerkiksi sosiaalitoimen asiakkaita, mutta he ovat kuitenkin jossain mielessä haavoittuvassa asemassa, koska he ovat vähemmistön edustajia, ja koska haastattelen heitä asioista, jotka ovat luonteeltaan yksityisiä ja jotka voivat liittyä haavoittaviin tilanteisiin, kuten rasismiin. Korostin ennen haastattelua, sen aikana ja sen jälkeen sitä, että haastattelut ovat täysin luottamuksellisia, ja että hävitän haastattelutilanteesta tallentamani nauhoitteen heti, kun olen litteroinut haastattelun. Korostin myös sitä, että litteroidusta aineistosta haastateltava ei ole tunnistettavissa, koska jos haastattelussa esiintyy esimerkiksi henkilön tai paikan nimiä, vaihdan toisiksi. Haastateltavat tuntuivat olevan itse myöskin jonkin verran huolissaan tällaisista seikoista, joten minun oli oltava huolellinen vakuuttaessani heidät yksityisyyden suojan pitävyyydestä. Muutamat nuoret ovat kieltäytyneet haastatteluista kuultuaan, että nauhoitan ne. Tämä on tietysti ikävää, mutta käytännössä muita toimivia toimintatapoja kuin haastattelun nauhoittaminen ei ollut, joten näiden nuorten kohdalla haastattelut jäivät väliin. Monilla Kölvän nuorilla on ikäviä kokemuksia viranomaisten toiminnasta entisestä koti- tai asuin maasta, joten on ymmärrettävää, että luottamuksen syntyminen ei aina ole helppoa. Toki kyse voi olla muustakin, kuten siitä, että haastatteluun osallistuminen ei kiinnosta, mutta sitä ei haluta sanoa ääneen.

Haastattelututkimuksen luonteeseen kuuluu pohtia sitä, kuinka luotettavina voin haastateltavieni kertomuksia pitää, Toki tutkimukseni kohteena ovat nuorten omat kokemukset, jotka ovat kokemuksina aitoja ja luotettavia joka tapauksessa, ja empiirisesti mitattavat faktat ovat asia erikseen. Koska olen toiminut Kölvissä vapaaehtoisena parin vuoden ajan ja tunnen nuoria jonkin verran, uskon, että haastateltavani ovat kertoneet minulle asioista niin kuin ne ovat. Voisi ajatella, että täysin tuntemattomalle haastattelijalle asioita voidaan kaunistella enemmän, mikä saattaa aiheuttaa eettisiä ongelmia tutkimuksen tulosten luotettavuuden suhteen.

Ajattelin ensin muodostavani haastatteluista tyyppitarinoita, koska haastattelujen pohjalta selvästi muodostui kolme erilaista sellaista, mutta havaitsin, että tyyppitarinoiden muodostamisesta aiheutuisi

tutkimuseettinen ongelma. Haastattelin nuoria pienessä yhteisössä, jossa suurin osa henkilöistä tuntee toisensa. Kuhunkin tyyppitarinaan tulisi väistämättä niin paljon aineksia kustakin haastattelusta, että tämän perusteella voisi olla mahdollista tunnistaa yksittäisiä haastateltavia, mikäli joku Kølvin nuoret tunteva henkilö tutkimusraporttini lukisi. Siitä syystä katson, että en voi käyttää kyseistä metodia.

Tunnistettavuuden poistamiseksi minun oli myös korvattava maiden, kaupunkien ja kaupunginosien nimet sellaisilla ilmaisuilla kuin "muutimme toisesta kaupungista". Monet haastateltavistani ovat asuneet ensimmäiset vuotensa Suomessa pienillä paikkakunnilla eri puolilla Suomea, ja tästä johtuen paikkakunnan nimen mainitseminen johtaisi useassa tapauksessa haastateltavan tunnistamiseen.

Tein haastattelut tutkijapositionista käsin. Ammatillista kokemusta minulla ei sosiaalityöstä vielä ole harjoittelujaksoja lukuun ottamatta, mutta olen ollut tekemisissä haastattelemani nuorten kanssa parin vuoden ajalta, joten he eivät ole minulle täysin tuntemattomia. Sellaista tuttuussuhdetta meillä ei kuitenkaan ole, että se muodostuisi eettiseksi ongelmaksi itsessään. Olen lisäksi kertonut haastateltavilleni, että olen haastattelutilanteessa tutkijan roolissa, enkä esimerkiksi Kølvin vapaaehtoisena. En ole käyttänyt tutkimukseni tekemiseen rahaa, joten rahoitukseen liittyviä eettisiä ongelmia ei ole. On itsestään selvää, että tutkimusraportissa esitän keräämäni aineiston sellaisena kuin se on lisäämättä siihen mitään. Kun tulkiten saamaani aineistoa, teen selväksi sen, että kyse on omasta tulkinnastani, enkä esimerkiksi myöskään yritä vetää liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä tai tee liian pitkälle meneviä yleistyksiä tulosteni pohjalta. Olen huolellinen tutkimusprosessin eri vaiheissa näiden asioiden suhteen ja toimin saamani tutkimusluvan asettamissa puitteissa.

Olen itse aina ollut kiinnostunut maahanmuuttoon liittyvistä kysymyksistä, joten omat arvoni ja mielipiteeni ovat haastateltavieni kannalta myönteisiä. Tämä asia pitää varmasti ottaa jotenkin tutkimusraporttia kirjoittaessa huomioon, mutta en näe asiassa suurta eettistä ongelmaa, koska pyrin analysoimaan maahanmuuttajanuorten omia näkemyksiä kotoutumisen onnistumisesta, enkä esimerkiksi Suomen maahanmuuttopolitiikkaa tai turvapaikkakäytäntöjä, vaikka haastatteluissa näitäkin asioita toki sivutaan, vaikka en niistä itse edes kysyisi. On tietenkin luonnollista, että olen valinnut itseäni kiinnostavan aiheen, mutta aiheen valintaa on varmasti syytä avata tutkimusraportissa laajemminkin. Elämänhistoriassani ei ole sellaista, joka selittäisi kiinnostukseni, vaan ajattelen sen tulevan arvoistani. Koska olen maahanmuuttajakysymyksistä kiinnostunut, olen opinnoissanikin suorittanut maahanmuuttajien sosiaalityötä koskevan kurssin, joten sen verran minulla on akateemista ennakkotietoa aiheesta.

Aikaisemmissa opinnoissani ei itsereflektioon panostettu itse asiassa lainkaan. Sosiaalityön opinnoissa olen oppinut itsereflektiota tekemään, ja esimerkiksi taitoseminaareissa ja käytännön

opetuksessa sitä tehdään niin laajamittaisesti, että uskon, että tutkimusraporttia kirjoittaessani se ei tuota ongelmia. Edellisessä tutkinrossani painotettiin tekstin kirjoittajan hävittämistä tekstistä niin, että itsereflektion kirjoittaminen tekstiin olisi itse asiassa ollut pahasta, mutta sosiaalityössä asian on toisin. Minusta on myös mielenkiintoista pohtia näitä asioita ja avata niitä tutkimusraporttissani, koska itsereflektion kehittäminen on myös osa sosiaalityön ammatillisuutta. Olen lukenut metodiopintojen yhteydessä haastattelututkimusten tutkimusraportteja, ja niistä olen saanut mallia siihen, miten esimerkiksi omaa tutkimusprosessia voi ja kannattaa avata tekstissä. Samalla kun sen avaaminen tuo tutkimukselle uskottavuutta, se myös auttaa palauttamaan mieleen sitä, mitä olen tutkimuksen aikana tehnyt, jolloin itsellekin tulee näkyväksi, jos olenkin tehnyt jotain epätarkoituksenmukaisella tavalla. Oman tutkimusprosessin analysoiminen ja reflektointi on varmasti hyödyllistä muustakin syystä kuin vain siksi, että se on pakollista. Koen, että siitä olisi edellisessä gradussani ollut paljonkin hyötyä.

3.5. Analyysiprosessi

Aloitin aineistoni analysoimisen lukemalla sen useaan otteeseen läpi. Näin sain tuntumaa siitä, millaisista asioista haastateltavani puhuivat ja miten paljon he käyttivät aikaa kunkin aiheen pohtimiseen. Järjestin haastattelut uudelleen niin, että samankaltaiset haastattelut eivät olisi aineistossa aivan peräkkäin, jolloin myös haastateltavien tunnistettavuus heikentyi entisestään.

Luin tämän jälkeen aineistoani teemoittain ja rakensin analyysiluvun näiden teemojen ympärille. Valitsemani teemat liittyen ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni ovat kotoutumisen onnistuminen, virallisten kotoutumistoimien riittävyys, vanhempien sosioekonominen tausta, haastateltavieni sosiaaliset verkostot, haastateltavieni oma aktiivisuus sekä heidän kielitaitonsa. Toiseen tutkimuskysymykseeni liittyen keskityin vain yhteen teemaan, joka on nimeltään rasismikokemukset. Näiden teemojen avulla etsin vastauksia tutkimuskysymyksiini. Vielä myöhemminkin aineiston analysoinnin aikana luin aineistoani uudelleen ja löysin joka kerralla uusia näkökulmia. Siksi onkin mielestäni hyvä, että olen kirjoittanut tutkimusraporttia pitkän ajan kuluessa, jolloin aineiston sisäistämiseksi ja pohdinnalle on jäänyt riittävästi aikaa. Tutkimuksen lopputulokset olisivat muutoin saattaneet olla erilaisia.

Osa saamistani tuloksista vastasi odotuksiani, mutta osa oli yllättäviä. Kuten jatkossakin tuon esiin, yllättävät tulokset saattavat selittyä tutkimukseni pienellä otoksella ja sillä, että haastateltavani edustavat samaa maahanmuuttajaryhmää, koska he kaikki ovat saapuneet Suomeen alaikäisinä turvapaikanhakijoina, jolloin ryhmä on tietyiltä osin homogeeninen. Jotkut teemat valitsin siksi, että haastateltavani toivat niitä laajalti esiin, vaikka ajatukseni olikin kysyä näistä asioista vain taustoittaakseni haastatteluja. Tällaisia teemoja ovat suomen kielen oppiminen, vanhempien

sosioekonominen tausta ja muilta maahanmuuttajilta saatu epävirallinen kotoutumisapu. Sain myös näistä jossain määrin kysymyksenasetteluni ulkopuolelle menevistä aiheista mielestäni mielenkiintoisia tuloksia. Kotoutumisen onnistumisen, virallisten kotoutumistoimien riittävyyden, oman aktiivisuuden ja rasismikokemukset valitsin käsiteltäviksi teemoiksi jo ennen aineiston analysoinnin aloittamista, sillä ne ovat mielestäni keskeisiä tutkimustehtäviini vastaamisen kannalta.

Valitsin tutkimukseni aiheen muun muassa siitä syystä, että nuorten maahanmuuttajamiesten yhteiskunnallisesta keskustelusta syrjäytynyt ryhmä saisi oman äänensä kuuluviin, eikä se toteutuisi, jos ainoastaan referoisin aineistoani. Pyrin siihen, että jokaista aineistoa koskevaa väitettäni tukemaan löytyisi sopiva aineistokatkelma, jotta haastateltavani saisivat olla äänessä mahdollisimman paljon. Analyysiluvun kirjoittamisen tapaan ja teemojen keskinäiseen painotukseen vaikutti suuresti se, kuinka hyvin aineistoni toi esiin vastauksia kustakin teemasta nouseviin kysymyksiin. Esimerkiksi vanhempien sosioekonomisesta taustasta haastateltaviltani saamani vastaukset olivat varsin lyhyitä, joten tätä teemaa en voinut kovin laajalti myöskään analyysiosiossa käsitellä, vaikka aiheesta saamani tulokset mielenkiintoisia olivatkin. Sen sijaan rasismista sain hyvin laajoja vastauksia, jolloin rasismikokemus-luvun rajaaminen oli haastavaa. En kuitenkaan nähnyt tarpeelliseksi rakentaa rasismitutkimuskysymykseni ympärille lisää alateemoja, koska rajanveto eri teemojen välille olisi käynyt mahdottomaksi. Rasismikokemus-teema sisältää kuitenkin mielestäni kaikki tutkimukseni relevantit aspektit aihepiiristä. Kuten analyysi- ja pohdintaosioista käy ilmi, ovat koetun rasismin vaikutukset kotoutumisen onnistumiseen merkittävät. Siksi olen antanut rasismikeskustelulle paljon tilaa tutkimusraportissani.

Käsittämäni teemat on siis valittu niin, että ne tukevat parhaimmalla tavalla tutkimuskysymyksiini vastaamista ja toisaalta otin mukaan haastateltavilleni selvästi merkityksellisiä teemoja. Tämän merkityksellisyyden olen päättellyt siitä, että kaikki tai useimmat haastateltavani ovat näistä asioista puhuneet. En katsonut tarpeelliseksi etsiä mahdollisia aiemmissa tutkimuksissa käytettyjä teemoitteluja tai luokitteluja, koska löysin varsin vaivattomasti aineistolähtöisestikin monipuolisesti erilaisia teemoja. Esimerkkinä aineistolähtöisyydestäni voin mainita sen, että otin kielikysymyksen suhteellisen laajasti esiin analyysissäni, koska haastateltavani siitä laajasti kertoivat, vaikka tutkimusta ja tutkimuskysymyksiä suunnitellessani ajattelin jättäväni kieliproblematiikan pohtimisen täysin tutkimukseni ulkopuolelle.

Analysoin aineistoani myös vertailemalla esimerkiksi niiden haastateltavien, jotka mielestään ovat saaneet riittävästi apua kotoutumiseensa, kokemuksia rasismista niiden haastateltavien kokemuksiin, jotka eivät mielestään ole tarpeellista apua saaneet. Tein myös muita vastaavanlaisia vertailuja, vaikka tutkimukseni ei kvantitatiivinen olekaan, mutta niistä saamani tulokset jäivät pääosin

vähämerkityksellisiksi, koska eroja ryhmien välillä ei yleensä löytynyt. Tämä johtunee aineistoni pienestä koosta, vaikka toki on myös mahdollista, että kyseiset kausaalisuhteet eivät ole tutkimukseni perusjoukon parissa kovinkaan vahvoja.

4. Maahanmuuttajanuorten kokemukset kotoutumisesta ja rasismista

4.1. Kotoutumisen onnistuminen

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessäni pohdin, miten nuoret pakolaistaustaiset miehet kokevat kotoutumisensa onnistumisen ja saamansa kotoutumispalvelut. Aineistoni on tältä osin jakaantunut. Määrittelen onnistuneen kotoutumisen tutkimuksessani niin, että jos henkilö kokee, että Suomi on hänen kotinsa, on kotoutuminen onnistunut. Samaa määritelmää käyttävät myös esimerkiksi Wu, Schimmele ja Hou (2012). Kotoutumiseen liittyy runsaasti erilaisia tavoitteita, kuten kielen oppiminen, suomalaisen kulttuurin omaksuminen ja mielekkään työn löytäminen. Tämän tutkimuksen puitteissa en kuitenkaan voi hankkia aineistoa haastateltavieni taitotasosta suomen kielessä tai kulttuurin tuntemuksessa. Useimmat haastateltavani ovat myöskin vielä opiskelemassa, joten on liian aikaista sanoa, tulevatko he työllistymään vai eivät. Onnistuneen kotoutumisen määritelmäni on sen sijaan tämän tutkimuksen tarkoitukseen mielestäni sopiva ja perusteltu.

Onnistuneen kotoutumisen määritelmäni on mahdollista myös kritisoida. Maahanmuuttaja voi tuntea Suomen kodikseen ja hän saattaa viihtyä täällä hyvin, mutta hänen suomen kielen taitonsa ja suomalaisen kulttuurin tuntemuksensa saattavat kuitenkin olla hyvin vajavaisia ja motivaatio opiskella ammatti kadoksissa. Tällaiset tilanteet ovat täysin mahdollisia, mutta uskon niiden kuitenkin olevan harvinaisia. Ajattelen, että jos Suomi tuntuu kodilta, syntyy myös halu oppia kieltä ja kulttuuria, jotta arkipäivän asiointi sujuisi hyvin. Samoin maahanmuuttajan motivaatio hankkia itseään kiinnostava ammatti lienee tällöin korkea.

Kodin käsite on monitulkintainen, mutta haastattelutilanteissa ei tullut esiin sellaista, joka saisi minut ajattelemaan, että haastateltavani eivät olisi ymmärtäneet koti-sanaa siinä merkityksessä kuin sen tarkoitin kysymyksiä muotoillessani. En tarkoita tässä kodilla fyysistä paikkaa, jossa asutaan, kuten asuntoa, vaan paikkaa, joka *tuntuu* kodilta. Jos henkilö kokee Suomen kodikseen, hän tuntee olevansa osa suomalaista yhteiskuntaa ja tuntee pääasiassa olevansa hyväksytty sellaisena kuin on. Hän yksinkertaisesti kokee olonsa kotoisaksi. Tällaisista asioista me keskustelimme haastattelujen yhteydessä, ja saamani vastaukset olivat pääosin myönteisiä: nuoret pitävät Suomea kotinaan.

Niin tällä hetkellä tuntuu että Suomi on koti nii ei mulla nyt mitään vaikeutta niin mä oon tutustunu Suomen kulttuuriin ja aion jäädä elämään niin elikkä aion nyt käydä kotimaassa että loman että sellaselle että niin mutta ei mulla mitään vaikeeta Suomessa ole että asumaan että ei mitään estettä. (Haastateltava 2)

Kyllä Suomi on koti ja tuntuu että on hyvä ...maa. Minulla on hyvä perhe täällä ja haluan elää täällä ja olen kiitollinen siitä, että sain tulla tänne. Minulla on kokemuksia toisesta maasta, missä ei otettu vastaa näin hyvin olin myös pidätettynä ja minut lähetettiin pois. Oli toisessa EU-maassa todella todella kurjaa... ja tuntui siltä, että ihmiset halusivat vain hätistää pois ja minulla on siellä vielä ystäviä, jotka ovat asuneet siellä hirveän kauan ja heillä on silti vielä ongelmia.... (hiljaisuus) ja jopa karkotuksia sieltä maasta pois. (Haastateltava 3)

Heh aluksi...aluksi oli niin että en viihtynyt yhtään...en yhtään että toivoin että pääsen takaisin ja pian mutta nyt...hmmm...minun elämä on täällä minun perhe on täällä minun ystävät on täällä minä haluan opiskella täällä minä haluan joskus....myöhemmin heh heh perustaa perhe täällä että joo kyllä Suomi on mun koti...niinkun sanotaan kotimaa niin oikeasti on Suomi ei se missä mä synnyin niinkun...en ajattele että se ois koti vaan Suomi on...en tiedä miksi mutta mulla kaikki on täällä ja ihan pienen....pienenä ja lapsena tulin tänne niinkun. (Haastateltava 4)

Monet haastateltavistani kertovat, että joko aidosti pitävät Suomesta ja kokevat Suomen uudeksi kodikseen tai vähintäänkin ajattelevat, että Suomessa ei ole asuinmaana mitään erityistä vikaa, ja siksi todennäköisesti tulevat tänne jäämään. Toisilla Suomessa viihtyminen liittyy siihen, että suku, perhe ja kaikki tutut asiat ovat täällä, kun taas toiset kokevat, että suomalaiset ovat ottaneet heidät vastaan hyvin, jolloin tunneside maahan on ajan mittaan kehittynyt. Osa vastaajista kuitenkin puhuu Suomessa viihtymisestä varsin ambivalentisti niin, että herää kysymys, kuinka vahvana tunne Suomesta kotina heillä lopulta on.

Joo tuntuu omalta (maalta, JM) niin oon ihan tykännyt että...mmmm...ihmisten hoitamisesta ei tuntunut ihan omalta. (Haastateltava 6)

Kuitenkin haastateltavien enemmistö kertoi ajattelevansa Suomesta selkeän positiivisesti. Synnyinmaa on monille heistä vai paikka, jossa ovat sattuneet syntymään. Kaikilla ei ole synnyinmaasta lainkaan muistoja, mutta niillekin, joilla näitä muistoja on, Suomi on se maa, johon he ovat vahvimmin kiinnittyneitä. Synnyinmaa voi olla ajoittain mielessä kuultujen tarinoiden tai

kaukaisten muistojen muodossa, mutta monet elämän merkitykselliset asiat ovat haastateltavilleni kuitenkin tapahtuneet Suomessa. He ovat useimmiten aloittaneet koulun täällä ja heidän ystävänsä asuvat Suomessa, jolloin sosiaaliseen elämään kuuluvat muistot ovat syntyneet juuri Suomessa. Näihin asioihin ei virallisilla kotouttamistoimilla tai niiden puutteella ole juurikaan merkitystä.

Kaikkien haastateltavien kohdalla ei kuitenkaan ollut niin, että Suomi olisi tuntunut kodilta.

Ööö...Suomi on hyvä...mutta ajattelen että kotimaa takaisin...koti on siellä ...sillai toivon joo että voin palata kotimaahan. Teen parhaani että voin mennä takaisin ja tehdä työ siellä. (Haastateltava 5)

H: En. Jotain puuttuu niinkun

M: Mikä se on mikä tekee sen? Mikä se on se...

H: Sä oot niinkun vieras sä oot niinku työtön. Vieras...se on se mikä on se... (Haastateltava 1)

Ööö...Suomi on hyvä...mutta ajattelen että kotimaa takaisin...koti on siellä ...sillai toivon joo että voin palata kotimaahan. Teen parhaani että voin mennä takaisin ja tehdä työ siellä

---Eeh...en...no...se on niinku näin että en oo kotona, kotimaassa ois kotona ja tuntuu että ei ole oma paikka eikä luon...luonnollinen paikka...ja kieli vaikea---juuri...just näin se on että...että en tunnu että kotona, ei ollenkaan. (Haastateltava 5)

En voi muuttua suomalainen enkä voi tulla pois tämä ihonväri tai muuta. Voin yrittää hankkia ystävät tai kaverit tai etsiä työ tai alkaa opiskelu tai oppia suomalaiset tavat mutta silti joku...voi tulla sanomaan...

Minä ajattelen että Suomi on vähän vieras mulle...vieras kieli ja kaikki. (Haastateltava 7)

Nämä haastateltavat kaipaavat takaisin synnyinmaahansa. Monet heistä kokevat, että ovat Suomessa vieraita eivätkä kuulu joukkoon. Synnyinmaassa on omat ongelmansa, mutta se on kuitenkin näille haastateltaville koti. Suomen kieli ja kulttuuri saattavat tuntua vierailta ja rasismi häiritä. Haastateltavani ajattelevat kuitenkin realistisesti, ja kokevat, että heidän täytyy ensin hankkia ammatti, jolla voivat elättää itsensä kotimaahansa palattuaan. Halu palata kotimaahan vaikuttaa joidenkin haastateltavien puheissa kuitenkin melko kaukaiselta haaveelta, koska sinne paluu on

toistaiseksi mahdotonta esimerkiksi sotien vuoksi, eikä ole varmuutta, onko paluu milloinkaan mahdollista. Ajattelen, että kyse on enemmän tyytymättömyydestä elämään Suomessa kuin kaipuusta vanhaan kotimaahan. Lähdekirjallisuus (esimerkiksi Huttunen, 2002) kertoo, että useimmat maahanmuuttajat ovat uuteen kotimaahansa tullessaan varsin optimistisia ja ajattelevat, että elämä siellä tulee olemaan parempaa kuin aiemmassa asuinmaassa. Kun sitten kielen oppimisen vaikeudet, puutteelliset kotoutumispalvelut, työttömyys ja rasismi tulevat osaksi elämää, herää ajatus paluusta synnyinmaahan, vaikka elämä ei sielläkään ole helppoa. Kuitenkin usein käy niin, että vanhan kotimaan ongelmat ja Suomessa asuva perhe tekevät paluun synnyinmaahan mahdottomaksi. En kuitenkaan keskustellut kotimaahan paluuta suunnittelevien haastateltavienkaan kanssa näistä suunnitelmista tarkemmin, koska aihe menee jo tutkimukseni rajauksen ulkopuolelle, vaikka problematiikka minua kiinnostaakin.

Useimmat haastateltavani kokevat, että Suomi on heidän kotinsa, ja tulkitsen tämän niin, että he tunnetasolla kokevat kotoutuneensa Suomeen. Osa haastateltavistani ei kuitenkaan tunne näin, ja oman määritelmäni mukaisesti he eivät ole kotiutuneet Suomeen ja vastaavasti he, jotka tuntevat maan kodikseen, ovat kotoutuneet. Mielestäni maahanmuuttajan halu palata entiseen kotimaahansa on varsin vahva indikaatio kotoutumisen epäonnistumisesta, koska silloin entinen asuinmaa nähdään edelleen kotina. Tämä ilmiö tulee esiin ainoastaan maahanmuuttajien omia kokemuksia tutkimalla, ja onkin mahdollista, että tutkimalla ainoastaan empiiristä dataa erilaisista kotoutumiseen liittyvistä muuttajista, voitaisiin entiseen kotimaahansa paluuta suunnitteleva henkilö luokitella hyvin kotoutuneeksi, mikäli hänellä esimerkiksi on työpaikka ja hyvä suomen kielen taito. Kuitenkaan kaikki huonosti Suomeen kotoutuneet eivät mainitse suunnittelevansa entiseen kotimaahansa paluuta. Paluu ei aina ole mahdollinen tai järkevä, vaikka Suomi ei täydellinen asuinmaa olisikaan.

4.2. Virallisten kotoutumistoimien riittävyys

Kukaan haastateltavistani ei kertonut, että heidän saamansa kotoutumistoimet olisivat olleet riittäviä. Saadut palvelut ovat olleet joko kestoltaan hyvin rajoittuneita tai sisällöltään riittämättömiä.

Suomalaisilta esimerkiks Tampereen kaupungilta että oon saanu eeehhhh....sosiaalityöntekijöiltä esimerkiks niin avustajan joka vähän neuvoe että miten maksat laskut ja miten mutta mmm...se on aika lyhyt liian vähän eli kerran kuukaudessa ja mää sain asunto ja kuukaudessa kerran tavattiin ja se kysy onks sulla mitään vaikeeta...ja.....se...ei tullut kaikkea mieleen. (Haastateltava 2)

Ois hyvä jo opetetaan niinkun sanasanasto. Jos sä niinku opit sanan mutta sä et tiedä mitä se tarkoittaa niin se on niinku paha. (Haastateltava 1)

Toinen asia, kun sä opiskelet vieras kieli, se on ihan eri asia, susta tuntuu että sä oot pikkasen pihalla.. Jos sä niinkun opiskelet äidinkieli niin sä voit opiskella niinkun täysin.. Vieras kieli niin tuntuu että puuttuu jotain---Joo täytyy miettiä se on niinku eri juttu opiskella vieras kieli. Sä et mieli myöskään kunnolla. Sä niinkun mietit äidinkieli kunnolla. (Haastateltava 1)

Noo...oikeestaan ni ei ihan tarpeeks, kyllä vähän joo on opetettu. Haastateltava 5)

Ilman maahanmuuttajan omaa aktiivisuutta jäävät kotoutumistoimet aineistoni perusteella hyvin riittämättömiksi. Apua on siis saatavilla, mutta sitä pitää osata itse pyytää, mikä voi olla maahanmuuttajataustaisille henkilöille vaikeaa, sillä he eivät useinkaan tunne suomalaista yhteiskuntaa kovin hyvin, eivätkä näin ollen ole tietoisia siitä, mistä apua pitäisi hakea. Myös se saattaa olla epäselvää, mihin asioihin apua voi saada, sillä kun esimerkiksi koulussa on opetettu jotain suomalaisesta yhteiskunnasta ja kulttuurista tai suomen kielestä, ja opettaja siirtyy opettamaan muita asioita, jää maahanmuuttajalle helposti sellainen mielikuva, että kaikki tarjolla oleva tieto on nyt annettu. Sama koskee koulun lisäksi myös muita viranomaistahoja. Kun tietty palvelu päättyy, ei asiakkaalle välttämättä tule mieleen, että olemalla itse aktiivinen palvelu voisikin jatkua.

Yksi haastatelluista esitti kritiikkiä siitä, että toisaalta suomalainen yhteiskunta pitää kaikista yksilöön liittyvistä asioista kirjaa, mutta toisaalta ei kaikesta tästä tiedosta huolimatta kykene yhdistämään tietoja eri lähteistä niin, että apua tarvitsevat ihmiset tunnistettaisiin. Asiakkaille voi olla vaikea selittää sitä, kuinka hajanaista asiakkaista kerätty tieto on, eikä eri asiakastietojärjestelmien väleillä useinkaan ole yhteyttä. Lienee myös kustannuskysymys yhteiskunnalle muuttaa toimintatapaa sellaiseksi, että Kela tai sosiaalitoimi ottaisivat itsenäisesti selvää asiakkaiden tarpeista ja maksaisivat tukia ilman, että asiakkaiden niitä tarvitsisi hakea. Kun asiakkaat ovat itse vastuussa tukien hakemisesta, jäävät monet tukiin oikeutetut niitä ilman, koska eivät tieneet olevansa niihin oikeutettuja tai koska eivät kyenneet jättämään hakemusta lainkaan.

Oma aktiivisuus on todella tärkeää, mutta uskon että ilmankin voisi kuitenkin saada apua koska ihmisistä välitetään eikä kukaan voi tippua välistä pois. Kaikki asiat.... on niinkun tietokoneella merkittynä eikä ilman oleskelulupaa voi saada töitä ja kaikkialle tarvitaan henkilötunnus, kaikki tiedetään, niin sitten voi auttaakin. (Haastateltava 3)

Myöskään koulusta ei aineistoni perusteella anneta kovinkaan vahvaa tukea, vaikka juuri kouluilla olisi pedagogiseen työhön tarvittavaa osaamista. Suomen kielen opetusta ei pidetä riittävänä, ja haastateltavieni mukaan siinä keskitytään hieman vääriin asioihin. Käytännön kielitaidon ja sanaston oppiminen olisi haastateltavieni mielestä kaikkein tärkeintä, mutta näiden osa-alueiden opettamiseen ei heidän mukaansa panosteta riittävästi.

Joo no oli koulussa sillon kun tulin ja siellä opetettiin kieli...opetettiin suomen kieli ja se oli kyllä hyvä...mutta kaikki muut jutut sitten on pitänyt itse koittaa...huolehtia ja näin. On ollut tosi vaikea saada apua muualta mutta perhe auttoi ja oli sillain...nyt sitten osaan itse hakea apua ja olen ihan...ihan aktiivinen sillai että tota...tota noin en...hmmm...ehkä oo tarvinnut niin paljon sitten muuta. Olen kysynyt kun olen tarvinnut mutta...aluksi se oli vaikea. (Haastateltava 4)

Koulussa opetettiin...en muista oliko muuta. Mun vanhemmat itekin ei tiennyt mitään ja nyt mä opetan niitä heh kun mistään ei oikein saa apua...kun mä pyydän apua sossusta joku asia niin kestää niin kauan saada apua eikä se ole hyvä...ja hmmm...(Haastateltava 7)

Kun suomen kielen taidot jäävät vajavaisiksi, ei koulussa ole mahdollista oppia tehokkaasti mitään muuta, koska oppilaan energia kuluu siihen, että hän yrittää ymmärtää, mitä opettaja kulloinkin on sanonut. Usein käy haastateltavieni mukaan niin, että oppilas ei ponnistelujenkaan jälkeen ymmärrä tunneilla annettua opetusta, jolloin hän ei opi mitään. Peruskoulussa, lukiossa ja ammattikoulussa annettu opetus on luonteeltaan varsin perustavanlaatuista. Jos oppilas ei opi kyseisiä asioita kouluaikana, on hänen hyvin vaikeaa saada opetusta niissä myöhemminkään, vaikka aikuisten peruskouluja, aikuislukioita ja aikuiskoulutusta järjestetäänkin.

Haastateltavani ovat näin ollen kriittisiä myös sitä kohtaan, että vaikka apua joskus myönnetäänkin, sen saamisessa kestää kauan, jolloin akuuteissa tilanteissa maahanmuuttajan on haettava tarvittava apu jostain muusta lähteestä, kuten omalta sosiaaliselta verkostolta. Monilla muillakin sosiaalityön osa-alueilla pitkät jonotusajat ovat ongelmana, joten maahanmuuttajatyön tilanne ei ole poikkeuksellinen. Kotoutumiseen voi silti vaikuttaa negatiivisesti, jos maahanmuuttaja kokee, että hän ei saa tarvitsemaansa apua ajoissa. Kuten myöhemmin tässä luvussa kerron, tämä johtaa usein avun hakemiseen muista lähteistä, kuten omalta sosiaaliselta verkostolta, mikä ei kotoutumisen kannalta ole täysin ongelmatonta.

Kotoutumistoimien suhteen kaikki haastateltavani ovat näin ollen tyytymättömiä. Osa haastateltavistani ei saanut tarvitsemaansa apua lainkaan, osa sai sitä oltuaan itse aktiivinen viranomaisten tai sosiaalisen verkostonsa suuntaan.

4.3. Vanhempien sosioekonominen tausta

Vanhempien sosioekonomisen taustan vaikutusta nuorten kotoutumisen onnistumiseen on mahdotonta arvioida yleisellä tasolla pelkästään aineistoni pohjalta. Useimpien haastateltavieni vanhemmat olivat kouluttamattomia ja työskentelivät kotimaassaan pienyrittäjinä tai suorittavan tason ammateissa. Kuitenkin muutamien haastateltavieni vanhemmista ainakin toinen on suorittanut korkeakoulututkinnon ja työskennellyt kotimaassa vaativissa tehtävissä. Kaikki nämä haastateltavat kokevat kotoutuneensa Suomeen hyvin. Heillä on myös selkeät tulevaisuuden suunnitelmat. Yleisesti ajatellaan, että myös syntyperäisten suomalaisten keskuudessa koulutustaso periytyy sukupolvelta toiselle ja korkeasti koulutettujen vanhempien lapset todennäköisesti jatkavat itsekin opintojaan pitkälle. Näin ollen voi hyvin olla niin, että myös maahanmuuttajilla vanhempien koulutustausta vaikuttaa nuorten pärjäämiseen Suomessa, mutta haastateltavieni pienestä määrästä johtuen tulosta on tulkittava varoen.

Kuten kantasuomalaisten, myös maahanmuuttajataustaisten nuorten elämänvalintoja ohjaa usein vanhempien esimerkki. Vanhempien koulutustaso vaikuttaa toki myös muilla tavoin. Korkeasti koulutetuilla vanhemmilla on muita ryhmiä paremman edellytykset turvata lastensa opiskelumahdollisuudet, sillä monet opiskelijat tarvitsevat vanhempiensa taloudellista tukea.

Kaikenlaista työtä ihan. Ihan kaikenlaista ammattia. (Haastateltava 1)

Elikkä mun äitillä oli kauppa...myyjä...oli oma kauppa---Ja...mun isällä oli...se ol jotain...huutokauppa semmonen että jos sä myyt---Jos sää myyt niinku eläintä ni. (Haastateltava 2)

Eli mun äiti...äiti oli kotona ja joskus...joskus ihan auttoi...auttoi sedän kaupassa ja se oli ihan työkin sitten ja mä muista....lapsena kävin ja olin siellä kaupassa ja se oli ihan...ihan kuin toinen koti joskus. ja isä...isä kävi yliopiston ja oli näin...oli opettajana siellä yliopistossa oli tosi hyvä ammattilaisuus. (Haastateltava 4)

Maahanmuuttajat jakautuvat taloudellisesti ja sosiaalisesti kahteen eri ryhmään (Huttunen, 2002). Monet maahanmuuttajat ovat lähes täysin kouluttamattomia, eivätkä välttämättä osaa edes kirjoittaa. Tällaisten henkilöiden menestyksenkäs kotoutuminen on varsin vaikeaa, koska esimerkiksi suomen kielen tai muiden tarpeellisten taitojen oppiminen on hidasta. Toisilla maahanmuuttajilla on entisestä

kotimaastaan hyvinkin korkea koulutustaso. Tähän ryhmään kuuluu toki jonkin verran Suomeen työn perässä muuttaneita huippuosajia, mutta paljon myös kansainvälistä suojelua tarvitsevia henkilöitä. Heidän on ainakin periaatteessa helpompi sopeutua uuteen ympäristöön, koska heillä on koulutuksen suomia analyttisiä välineitä ongelmanratkaisuun, mutta heillekin uuden kielen oppiminen voi olla vaikeaa. Usein käy myös niin, että elämä yhteisön arvostettuna jäsenenä ja hyväpalkkainen työ kotimaassa vaihtuvatkin yhteiskunnan heikoimmassa asemassa olevan rooliin ja matalapalkkatyöhön Suomessa. Tämä voi aiheuttaa katkeruutta, joka voi vaikuttaa myös lasten halukkuuteen opiskella. Omasta aineistostani en kuitenkaan löytänyt tästä merkkejä, vaikka eräs haastateltavani kertoikin siitä, kuinka hänen korkeasti koulutetut vanhempansa ovat kärsineet joutuessaan olemaan työttöminä ja vailla mielekästä työtä Suomessa.

Yksikään haastateltavistani ei itse yhdistänyt vanhempiensa aiempaa sosiaalista asemaa oman kotoutumisensa onnistumiseen tai omaan koulumenestykseensä. Sen sijaan oli selkeästi havaittavissa, että ne haastateltavat, jotka raportoivat ainakin toisen vanhempansa korkeasta koulutustasosta kertoivat myös kotoutuneensa Suomeen hyvin. Heillä oli myös selkeät tulevaisuuden suunnitelmat koskien koulutusta ja työelämää. Mielestäni tämä kertoo vahvasta kausaalisuhteesta näiden asioiden välillä, mutta on toki myös mahdollista, että Suomeen hyvin kotoutuneet ja elämäänsä tyytyväisemmät haastateltavat kertovat taustastaan avoimemmin kuin huonosti Suomeen kotoutuneet haastateltavat, jotka puolestaan saattavat vastata välttelevästi näihin taustakysymyksiin. En kuitenkaan pidä tätä mahdollisuutta kovinkaan todennäköisenä.

4.4. Sosiaaliset verkostot

Kun haastateltavani saapuivat Suomeen, ei useillakaan heistä, tai heidän vanhemmillaan, ollut minkäänlaisia kontakteja Suomeen. He eivät tunteneet ketään, keneltä pyytää apua arjen ongelmissa, joten he kääntyivät alussa viranomaisten puoleen. Ajan kuluessa sosiaaliset verkostot kuitenkin syntyivät. Esimerkiksi somaleille on mahdollista pyytää apua omaan klaaniin kuuluvilta henkilöiltä, vaikka he olisivatkin täysin tuntemattomia. Haastateltavieni mukaan on jopa mahdollista lainata rahaa tällaisilta henkilöiltä, mistä on ollut monille suuri apu.

*Joo oon saanu että elikkä sillä lailla että meikäläisiä jotka on asunu täällä jo Suomessa pitkään ni selittivät mitä täällä ni millä avulla haetaan kotiasunto ja että silloin kun en opiskellut oli vielä vaikea saada asunto ni niiden kautta sain paljon ni tarpeeks apua.
(Haastateltava 2)*

Joo on eli on vaikea ilman jos ei ole muita jotka on samankielisiä jotka jos ei olisi täällä olisi paljon vaikeampi esimerkiksi en olisi...olisi vaikea saada asunto, asunto taas on vaikeata jos sulla ei oo mitään että taloudellisesti en hyvä niin että jos sä haluat saada jotkut halvat työkalut niin että huonekalut niin että niin että missä kirpputori niin et tiedä että missä saat bussikorttiakin et tiedä että jos sulla kavereita että ne ei anna sulle paljo aikaa että o osun kanssa mutta ne neuvoo että mitä sää tarviit...mää tarviin tarviin näitä, ne sanoo että mee sinne käy siellä sää saat kaiken(Haastateltava 6)

Materiaalisen avun lisäksi tuttavilta voi myös kysyä apua käytännön ongelmiin, kuten mistä voi ostaa halpoja huonekaluja. Viranomaiset eivät useinkaan anna neuvontaa näin käytännönläheisissä asioissa, eikä asiakkaille välttämättä tule mieleenkään tällaista apua viranomaisilta pyytää.

Segregaatio näkyy aineistostani. Viranomaisten suorittaman kotouttamisen jäädessä puutteelliseksi maahanmuuttajat pyrkivät hakemaan apua omalta viiteryhmältään. Aikaisempien tutkimusten (muun muassa Huttunen, 2002; Mubarak, 2015; Peltola, 2014) perusteella voidaan todeta, että maahanmuuttajien on usein hankala solmia sosiaalisia suhteita kantasuomalaisten kanssa. Näin ollen heidän sosiaalinen verkostonsa rajoittuu helposti toisiin maahanmuuttajiin varsinkin, kun maahanmuuttajat hakeutuvat mielellään asumaan samasta kulttuuripiiristä tulleiden henkilöiden lähelle.

Mikäli maahanmuuttajien on vaikea saada tarvitsemaansa apua viranomaisilta, he kääntyvät sellaisen tahon puoleen, jolta apua on saatavissa. Maahanmuuttajien tapauksessa tällainen taho on usein oma etninen tai kulttuurinen viiteryhmä, jonka kanssa kommunikointia helpottaa tyypillisesti yhteinen kieli. Esimerkiksi Peltola (2014) sanoo, että jopa vuosikymmeniä Suomessa asuneet maahanmuuttajat saattavat olla sosiaalisessa kanssakäymisessä pelkästään muiden maahanmuuttajien kanssa. Tähän on monia syitä, joita olen käsitellyt tutkimusraporttini teoriaosiossa, mutta virallisten kotouttamistoimien puutteellisuus voi omalta osaltaan johtaa siihen, että viranomaiset näin tahattomasti aiheuttavat segregaation lisääntymistä yhteiskunnassa, koska maahanmuuttajille ei jätetä muuta vaihtoehtoa. Maahanmuuttajat integroituvat maahanmuuttajayhteisöön, jolloin kynnys hakea apua yhteiskunnalta tai suomalaistaustaisilta henkilöiltä vastaisuudessakin saattaa jäädä korkeaksi.

4.5. Oma aktiivisuus

Useat haastateltavani kertoivat, että he eivät juurikaan ole saaneet tukea kotoutumiselleen viranomaisilta, vaan kotoutumisen onnistuminen on ollut heidän omissa käsissään.

Että tavallaan siitä (omasta aktiivisuudesta, JM) on tullu että jos mä en ois ollu vaikka itte pelannu jalkapalloo taikka lähteny minnekään ni mä en ois saanu...niin tai ei ois tullu hyvät...ni...kontaktit ni...mä en ois saanu niin mistään apua sit. (Haastateltava 2)

Itse olin aktiivinen...koulussa oli matematiikka-asioita ja suomalaisuutta...muita asioita ei opeteta ja pitää itse vaan... (Haastateltava 3)

On ollut tosi vaikea saada apua muualta mutta perhe auttoi ja oli sillain..nyt sitten osaan itse hakea apua ja olen ihan...ihan aktiivinen sillai että tota...tota noin en...hmmm...ehkä oo tarvinnut niin paljon sitten muuta. Olen kysynyt kun olen tarvinnut mutta...aluksi se oli vaikeaNo mun vanhemmat osasi silloin hakea apua ja olen oppinut sen kyllä joo...mutta itsekin olen oppinut sen sitten että...hmmmm...itse huomasin että on helpompi kun itse osaa hakea apu eikä odottaa että muut tulee... (Haastateltava 4)

Nuoret ovat hakeneet apua sitä tarvitessaan esimerkiksi viranomaisilta tai omilta sosiaalisilta verkostoilta. Osaltaan kyse on nuorten omista luonteenpiirteistä, osaltaan aktiivisten vanhempien vaikutuksesta. Ilman tätä omaa aktiivisuutta apu olisi haastateltavieni mukaan jäänyt saamatta.

Osa haastateltavistani kertoo, että he eivät ole saaneet esimerkiksi tarpeeksi kieliopetusta. Aineistoni valossa näyttää siltä, että tämä johtuu osaltaan siitä, että he eivät ole osanneet hakea apua itsenäisesti. Viranomaiset tukevat kotoutumista Suomessa, ja apua erilaisissa elämäntilanteissa on saatavilla, mutta apua pitää osata hakea itse. Voisi ajatella, että maahanmuuttajien kaltainen erityisryhmä saisi aktiivisempaa tukea niin, että sitä ei tarvitsisi itse hakea. Monet haastateltavani opiskelevat tai ovat opiskelleet ammattikoulussa, ja juuri tässä opintojen vaiheessa nuorten tuen tarve on aineistoni mukaan suurimmillaan. Haastateltavani olisivat kaivanneet parempaa suomen kielen opetusta ja opinto-ohjausta, ja ne nuoret, jotka eivät kyenneet apua itse hakemaan, jäivät ilman.

Asiakkaan oman aktiivisuuden suuri merkitys aiheuttaa haasteita kaikkialla sosiaalipalveluissa, mutta maahanmuuttajille suunnatuissa palveluissa ongelma lienee erityisen suuri. Ne yksilöt, jotka ovat itse aktiivisia ja osaavat hakeutua erilaisiin palveluihin ja vaatia niitä ovat usein myös niitä, joiden kohdalla palvelujen tarve on kaikkein vähäisintä. Sitä vastoin palveluja runsaammin tarvitsevat henkilöt eivät yleensä kykene niitä oma-aloitteisesti hakemaan, joten vaikka asiakkaiden aktiivisuuden vaatimusta usein perustellaan heidän aktivoinnillaan, on vaatimuksen lopputulos monesti päinvastainen. Kotoutumiseen liittyvien palvelujen kohdalla kyse ei kuitenkaan ole tietoisesta asiakkaiden aktivoinnista vaan siitä, että maahanmuuttajille ei yksinkertaisesti tarjota tarpeeksi palveluja ja tukea.

4.6. Kielitaito

Suomen kielen oppimisessa oli suuria eroja haastateltavieni välillä. Toiset haastateltavat esittivät varsin vaatimattomia arvioita kielitaidostaan koskien sekä suomea että muita vieraita kieliä:

*Englanti, niinkun kyllä mä ymmärrän arabiaakin, oma kieli, pikkasta suomi.
(Haastateltava 1)*

Sanotaan että minä osaan ihan hyvin puhua...kotona ei koskaan yleensä puhuttu suomea mutta koulussa... (Haastateltava 7)

Englanti, ja sitten vähän arabiaa ja(epäselvää), omaa kieltä, ja nyt vähän suomea ...hehh... (Haastateltava 5)

Osaan tosi vähän suomea. (Haastateltava 3)

Toiset arvioivat kielitaitonsa paremmaksi:

Elikkä mä voin sanoa että...hhh...erinomainen (Haastateltava 2)

Arvelin, että hyvä suomen kielen taito korreloisi positiivisesti kotoutumisensa onnistuneena kokemisen kanssa. Aineistoni ei kuitenkaan tue tätä hypoteesia. Omasta mielestään hyvin suomea puhuvien haastateltavien joukossa oli sekä hyvin että huonosti Suomeen kotoutuneita, ja tilanne oli sama niiden kohdalla, jotka ilmoittivat suomen kielen taitonsa heikoiksi.

Aineistoni perustuu yksinomaan haastateltavien itsensä antamaan tietoon. Minulla ei ole käytettävissäni haastateltavien kielitestituloksia tai muitakaan tietoja, joiden perusteella voisin objektiivisesti arvioida heidän suomen kielen taitotasoaan. Kuitenkin oma subjektiivinen havaintoni oli, että haastateltavien oma arvio kielitaidostaan ei useinkaan vastannut sitä mielikuvaa, jonka heidän taitotasostaan sain haastattelujen aikana. Haastateltava, joka puhui mielestäni sujuvaa ja melko virheetöntä suomea kertoi kielitaitonsa olevan heikko ja päinvastoin. Korostan, että tämä on ainoastaan oma subjektiivinen arvioni, mutta mielestäni se kuitenkin kertoo siitä, miten vähän lisäinformaatiota kielitaitokysymyksen aineistooni tuo. Latomaa, Pöyhönen, Suni ja Tarnanen (2013) esittävät artikkelissaan, että maahanmuuttajat arvioivat kielitaitoaan varsin realistisesti, mutta oma tutkimukseni ei tue tätä ajatusta. On kuitenkin muistettava, että haastateltavillani on keskenään erilaiset tulevaisuuden suunnitelmat ja tavoitteet. Sellainen kielitaito, jolla pärjää erinomaisesti suorittavan tason työssä, ei ole välttämättä lainkaan riittävä korkeakoulututkimuksen saavuttamiseksi, joten haastateltavani vertasivat omaa kielitaitoaan luultavasti varsin erilaisiin tavoitetasoihin. Lisäksi

olen havainnut toimiessani vapaaehtoisena Kölvissä sen, että suomen kielen kirjoittaminen sujuu monilta maahanmuuttajanuorilta huomattavasti heikommin kuin suullinen kommunikointi, joten en kykene edes arvioimaan haastateltavieni kielitaidon tasoa pelkästään heidän suullista ilmaisuaan kuunnellen.

Haastateltavieni suomen kielen taidoista kysyminen ei tuottanut merkittäviä tuloksia, eikä kielitaidolla aineistoni valossa ole juurikaan vaikutusta kotoutumisen onnistumiseen. Aiemmat tutkimustulokset (muun muassa Tiilikainen, 2013; Forsander, 2013; Peltola, 2014) kuitenkin kertovat, että maahanmuuttajan suomen kielen taitotasolla on suuri merkitys kotoutumisen onnistumisen kannalta. Näin ollen se, että aineistoni ei tuonut tätä yhteyttä näkyville lienee selitettävissä yllä luettelemillani tutkimuksen luonteeseen liittyvillä syillä.

Jos keskittyisin tutkimuksessani maahanmuuttajien omien kokemusten analysoinnin sijaan kvantitatiivisiin aineistoihin kielitaidon merkityksestä kotoutumisessa, tulokseni osoittaisivat luultavasti, että kielitaidon merkitys on varsin suuri. Mikäli maahanmuuttajien suomen kielen taitotasoa verrataan samojen henkilöiden koulutustasoon ja työmarkkinastatukseen, on oletettavaa, että näiden tekijöiden välille havaittaisiin yhteys. Lähdemateriaalini perusteella ajattelen, että alkuperäinen hypoteesini kielitaidon merkityksestä on oikea, mutta kysymyksenasetteluni ja tutkimusmetodologiani eivät mahdollista kyseisen hypoteesin tehokasta testausta.

4.7. Rasismikokemukset

Toinen tutkimuskysymykseni koski sitä, ovatko nuoret pakolaistaustaiset miehet kokeneet rasismia ja jos ovat, miten se on vaikuttanut kotoutumiseen ja siihen, tuntuuko Suomi kodilta. Ajattelen niin, että todennäköisyys sille, että henkilön kotoutuminen onnistuu hyvin, on huomattavasti matalampi kuin normaalisti, jos henkilö ei tunne olevansa maassa kotonaan. Rasismikokemukset ja yleinen näköalattomuus ovat aineistoni perusteella tiiviissä yhteydessä sen kanssa, tunteeko henkilö Suomen kodikseen vai ei. Ne haastateltavat, jotka raportoivat rasismikokemuksia ja joilla ei ole selkeitä tulevaisuudensuunnitelmia tai jotka haluavat palata alkuperäiseen kotimaahansa, eivät koe olevansa Suomessa kotonaan. Sen sijaan ne haastateltavat, joilla on työ tai selvät suunnitelmat työpaikan ja koulutuksen hankkimiseksi, kokevat myös Suomen kodikseen, eivätkä kaipaa muualle. Merkille pantavaa on, että myös tähän ryhmään kuuluvilla nuorilla on rasismikokemuksia, mutta he eivät koe, että rasismi olisi häirinnyt heidän elämäänsä. Rasismi on haastateltavilleni asia, jota ei voi paeta, mutta jonka voi painaa elämässään taka-alalle. Tämä on mielestäni hätkähdyttävää, koska se merkitsee, että rasismia ei Suomessa oikeastaan voi paeta. Rasismi on yksiselitteisesti väärin, ja on

hämmentävää, että haastateltavani suhtautuvat siihen enemmän elämän tosiasiana kuin ilmiönä, jota vastaan voi tai pitää taistella.

Tota niinkun alussa on tapahtunu mutta sillon mä en yhtään ymmärtäny mitä tapahtu niinkun. Yhtään mitään. Nyt niinkun joskus tapahtuu mutta mä en yhtään kiinnosta niin ne... (Haastateltava 1)

En niin paljon en mitään vakavaa rasismia mutta joskus jotain se on niinkun normaalia niinku koulumaailmassa että ne joskus välillä että jos ne juo liikaa niin ne haukuttelee tai semmosta mut se ei, ei se mitään vaikuta sun elämään tai loukkaantu tiäksä. (Haastateltava 2)

Monet haastateltavat toivat esiin, että rasismi tuli voimakkaammin esiin heidän kouluvuosinaan ja nuoruudessaan, jolloin heillä oli myös tapana viettää aikaa paikoissa, joissa rasismin uhriksi joutuminen on keskimääräistä todennäköisempää. Esimerkiksi kaupungin keskustassa aamuyön tunteina on todennäköisempää kuulla rasistista huutelua kuin keskellä päivää suuressa tavaratalossa.

Heh ei ei auta mut kyllä se ajan kanssa sitten...väheni ja väheni ja nyt osaa jo ajatella niin että en viitsi kuunnella jos joku huuta enkä enää niin paljon liiku myöhään ulkonakaan...ennen paljon liikuin ja siellä kuuli paljon...nuorilla varmasti vaikeampi. (Haastateltava 4)

Myös koulumaailmassa on aineistoni perusteella melko paljon rasismia. Monet haastateltavani raportoivat, että kiusaamista ja rasistista huutelua tapahtui toisten oppilaiden taholta, mutta muutamat nuoret kertovat, että myös jotkut opettajat toimivat rasistisesti. Yhdessä tapauksessa opettajan avoimen rasistinen käyttäytyminen johti lopulta konfliktiin, jolloin poliisitkin kutsuttiin paikalle. Tämän jälkeen opettajaa ei enää koulussa näkynyt, mutta haastateltava ei osannut sanoa, johtuiko opettajan irtisanomisesta, vai lähtikö tämä työstään oma-aloitteisesti.

Koulu on se instituutio, jossa rasismikokemuksia on paljon. Sen sijaan muissa virastoissa rasismin törmätään aineistoni perusteella huomattavasti harvemmin, mutta kuitenkin joskus.

No ei yksi työntekijä oli vähän rasisti se vihaisi meitä mutta ei sillä ollu mitään....ylivoimaa se oli vaan työntekijä eli jos sulla on asia esimerkiksi siellä on muutta työntekijöitä elikkä sää voit mennä niiden sää oot ihan varma mitä sä saisit mitä sulla ois oikeus saada, jos sää kysyt häntä - - -

Jos sää kysyt häntä niin oli hyvä ratkaisut kun siellä oli monta työntekijää niin elikkä meidän niin ne me menttiin kysymään että apua että mitä me tarvitaan niin se oli...ööö rasisti niin että se meilläkin oli oikeus että tietää mitä hän pyytää meiltä että hän ei tullut pakottamaan meitä mitään että ei ollut niin paha että ei käynyt mitään pahasti, mutta kaikki tiesi että hän on että hän haluaa lähestyä että hän ei neuvo mitään tämmöstä. (Haastateltava 2)

Sitten me muutettiin toisesta kaupungista Tampereelle ja...siinä koulussa ei ollut paljon maahanmuuttaja ja...sitten kun me tultiin niin...ni tuli niinkun tappelu usein. Siellä oli tää yks...yks opettaja...hmmm...hän oli niinkin rasisti ja sano mulle ja kaverille että...huusi meille luokassa. Sitten yksi kerta mä...suutuin niin paljon sille kun se sano ja siitä tuli ihan...tuli ihan tappelu ja poliisikin tuli ja...mä kyllä...mä en tiennyt miten pitää käyttäytyä...hankin ongelmia. Mutta se opettaja...mä en enää nähnyt sitä siinä koulussa paitsi yhden kerran seuraavana päivänä... (Haastateltava 1)

Vaikka rasismikokemuksia koulusta onkin kaikilla haastateltavillani, eivät kaikki kuitenkaan koe, että rasismi olisi ollut heidän koulussaan ongelma:

...mene toisen opettaja luo kysymään apua. Ei ole ongelma. Myöskin ei kaikki opettajat tykkää kaikki suomalaiset enkä minä tykkää kaikki opettajat vaikka minun koulussa...mutta...hmmm sitten muuten en ole huomannut rasistia sitten toimistossa että siinä vain kysyn apua ja lähden pois ei siinä.....huomaa jos on...jos on vaikka rasisti niin pystyy.....peittämään sen että ei huoma. (Haastateltava 6)

Haastateltavieni mukaan tehokkain keino välttää rasismin uhriksi joutuminen on olla provosoitumatta ympäristön tapahtumista ja huomaamatta niitä. Monille maahanmuuttajille rasismi on osa arkitodellisuutta, jota ei voi välttää, mutta sen kanssa voi oppia elämään. Kuitenkin haastateltavani kertovat, että iän karttuessa rasismikokemukset vähenevät huomattavasti.

5. Pohdinta

5.1. Kotoutumispalvelujen riittävyys

Aineistoni perusteella vaikuttaa siltä, että maahanmuuttajan oma aktiivisuus vaikuttaa vahvasti siihen, kuinka hyviä kotoutumispalveluja hän saa. Ilman henkilön omaa aktiivisuutta jäävät palvelut sekä kestoiltaan että sisällöltään vajavaisiksi. Kuitenkin ne henkilöt, jotka tarvitsisivat apua ja tukea

eniten ovat usein itse kykenemättömiä avun hakemiseen, eivätkä he ole aktiivisia viranomaisten suuntaan. Ne, jotka kykenevät apua itse hakemaan ja osaavat vaatia oikeuksiaan eivät välttämättä ole niitä, jotka ovat suurimmassa avun tarpeessa. Tämä koskee maahanmuuttajatyön lisäksi muitakin sosiaalityön osa-alueita. Asiakkaiden osallisuuden korostaminen johtaa helposti siihen, että asiakasta vastuutetaan liikaa omasta hyvinvoinnistaan. Kun näin käy, kaikkein heikoimmassa asemassa olevat asiakkaat saattavat pudota palvelujen ulkopuolelle, sillä he eivät kykene vaatimaan itselleen apua.

Avun saamisessa kestää usein myös kauan. Tämä johtaa haastateltavieni mukaan siihen, että apua haetaan esimerkiksi kavereilta ja tuttavilta, jotka usein ovat itsekin maahanmuuttajia. Tämä ei mielestäni edistä kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan, vaan päinvastoin lisää maahanmuuttajien epäluuloa viranomaisia ja suomalaisia kohtaan. Samalla heidän sosiaalinen verkostonsa rajoittuu maahanmuuttajataustaisiin henkilöihin, eikä kontaktia suomalaiseen yhteiskuntaan juuri jää.

Mikäli maahanmuuttajien kotoutumista halutaan edistää, olisi tutkimustulosteni valossa tärkeää tehdä kotouttamisjärjestelmään suuria muutoksia. Maahanmuuttajien hakiessa apua sosiaalisesta verkostostaan toisilta maahanmuuttajilta asettuvat he todennäköisesti osaksi maahanmuuttajayhteisöä, joka saattaa varsin helposti eriytyä muusta yhteiskunnasta. Näin viranomaiset tulevat edistäneeksi maahanmuuttajien segregaatiota, joka on haitallista kotoutumisen onnistumisen kannalta. Maahanmuuttajien segregaatio on hyvin tunnettu ja laaja ongelma, jota ei viranomaistoimin mielestäni ole syytä pahentaa.

Kun maahanmuuttaja ei opi suomea kunnolla koulutiensä aikana, ei hän todennäköisesti opi muitakaan käymänsä koulun opetussisältöjä. Tällöin riski syrjäytyä yhteiskunnasta nousee varsin suureksi, sillä maahanmuuttajataustaisten henkilöiden on usein vaikea työllistyä Suomessa myös silloin, kun heidän kieli- ja ammattitaitonsa ovat kunnossa, joten huonosti kieltä puhuvan henkilön työllistymismahdollisuudet jäävät pieniksi. Maahanmuuttajien koulutukseen panostaminen vaatii yhteiskunnalta lisäresursseja, mutta tällä tavoin olisi mahdollista lisätä kotoutumisen onnistumisen mahdollisuuksia.

Tästä huolimatta tutkimustuloksistani ei ollut mahdollista löytää tukea ajatukselle, että yksilön kielitaidolla olisi merkitystä hänen kotoutumisensa onnistumisen kannalta, koska onnistuneesti kotoutuneiden joukossa oli sekä hyvin että huonosti suomea osaavia henkilöitä. Tämä tulos johtuu arvioni mukaan kuitenkin tutkimukseni pienestä otoksesta ja esittämistäni haastattelukysymyksistä. Aiempi tutkimus osoittaa, että hyvin uuden kotimaan kieltä hallitsevat maahanmuuttajat kotoutuvat

paremmin kuin kieltä heikosti osaavat, mikä lienee myös loogista, koska huonolla kielitaidolla on vaikea saada työtä.

Tulosteni valossa vaikuttaa siltä, että maahanmuuttajat eivät ole lainkaan tyytyväisiä saamiinsa kotoutumispalveluihin. Ne, jotka kertovat kotoutuneensa Suomeen hyvin, ovat hakeneet itse varsin aktiivisesti apua sitä tarvitessaan. He ovat myös turvautuneet sosiaalisten verkostojensa, kuten perheen ja ystävien, apuun. Monilla hyvin Suomeen kotoutuneilla on korkeasti koulutetut vanhemmat, joiden esimerkki lienee vaikuttanut positiivisesti haastateltavieni omaan toimintaan. Ilman omaa aktiivisuutta viranomaisilta saadun avun määrä on haastateltavieni mukaan hyvin vähäinen.

Kotouttamispalveluissa on tutkimustulosteni mukaan paljon kehitettävää, mutta tutkimukseni ei ota kantaa siihen, millä tavalla niitä olisi kehitettävä. On selvää, että kyse on resursseista, sillä palvelujen määrän lisääminen ja laadun parantaminen vaativat lisää varoja. Haastateltavani toivat kuitenkin esiin, että esimerkiksi maahanmuuttajille annettavassa opetuksessa keskitytään jossain määrin väärin asioihin, koska käytännön kielitaidon ja sanaston oppiminen olisivat kaikkein tärkeimpiä asioita. Tällainen opetuksen muokkaaminen ei aiheuta lisäkustannuksia yhteiskunnalle lainkaan. On oletettavaa, että vastaavanlaisia kustannusneutraaleja, mutta kotoutumista edistäviä, toimenpiteitä olisi löydettävissä enemmänkin. Se, miten kotouttamispalveluja tulisi kehittää jää kuitenkin tutkimukseni aihepiirin ulkopuolelle.

5.2. Rasismi

Tutkimukseni tuloksista ei voi aineistoni pienen koon vuoksi tehdä päätelmiä mahdollisesta kausaalisuhteesta rasismikokemusten ja onnistuneen kotoutumisen välillä. Vaikka otanta olisi paljon suurempi, ei kysymyksenasetteluni perusteella kuitenkaan voisi päätellä mahdollisen kausaalisuhteen suuntaakaan. Onko niin, että merkittävät rasismikokemukset aiheuttavat sen, että henkilö ei tunne oloaan maassa kotoisaksi eikä onnistu löytämään itselleen sopivaa elämänuraa, vai johtaako kaipuu pois Suomesta siihen, että henkilö kokee rasismin helpommin häiritsevänä. Toisaalta voi kysyä, milloin rasismi on sellaista, että se ei häiritse kohdettaan. Toki henkilö voi tehdä valinnan olla kiinnittämättä huomiota kohtaamaansa rasismiin, jolloin hän ei koe itseään uhriksi.

Nuoruuden rasismikokemuksia oli kaikilla haastateltavillani. Lapsena ja esimerkiksi koulussa koettu rasismi ei siten aineistoni perusteella vaikuta henkilön myöhempään kotoutumiseen tai yleiseen elämäntilanteeseen ainakaan avoimesti. Toki on mahdollista, että tällaiset traumaattisetkin kokemukset voivat myöhemmin elämässä aiheuttaa esimerkiksi mielenterveyden ongelmia tai

vaikeuksia sosiaalisissa suhteissa. Lasten resilienssi rasismikokemuksia kohtaan vaikuttaa kuitenkin olevan suurta. Koululaisten keskuudessa esiintyy usein kiusaamista, joka kohdistuu lapsiin, jotka ovat jollakin tavoin erilaisia kuin muut, joten tämä voi mielestäni selittää lasten rasismikokemusten suurta määrää. Tällaiset pohdinnat menevät kuitenkin tutkimukseni aihepiirin ulkopuolelle.

Sen sijaan aikuisuuden kynnyksellä häiritseväksi koetun rasismien uhriksi joutuminen korreloi vahvasti sen kanssa, että henkilö ei koe Suomea kodikseen. Tällaiset haastateltavat myös haaveilivat muita useammin vanhaan kotimaahansa paluusta, eikä heillä useinkaan ollut mielekästä opiskelu- tai työpaikkaa. Heidän kotoutumisensa Suomeen ei siis siinä mielessä ole onnistunut. Toisaalta haastateltavieni joukossa oli myös niitä, jotka tunsivat Suomen kodikseen, eikä heillä ollut viimeaikaisia rasismikokemuksia, mutta ei myöskään varmuutta työpaikasta tai edes mielekkästä opiskelupaikasta. Näin ollen juuri häiritseväksi koetun rasismien uhriksi joutuminen vaikuttaisi olevan se tekijä, joka kaikkein voimakkaimmin vaikuttaa maahanmuuttajien kokemukseen omasta kotoutumisestaan.

Mielestäni on huomiota herättävää, että rasismikokemuksia on kaikilla haastateltavillani, eikä rasismia voi heidän mukaansa paeta. Rasismia voi sen sijaan oppia kestämään ja sen voi oppia sivuuttamaan niin, että se ei enää näy elämässä. Onnistuneen kotoutumisen kannalta olisi tärkeää, että maahanmuuttajat tunsivat olevansa tervetulleita Suomeen ja hyväksytyjä omana itsenään. Monet kotoutumisen onnistumiseen vaikuttavat tekijät, kuten koulutuksen kehittäminen ja sosiaalipalveluihin panostaminen aiheuttavat yhteiskunnalle kustannuksia. Rasismiin puuttuminen ei sen sijaan vaadi suuria taloudellisia resursseja, vaan kyse on arvovalinnasta. Toisaalta se, että rasismiin ei voi puuttua hallinnollisilla määräyksillä ja taloudellisilla panostuksilla tekee tehtävästä haasteellisen. Rasismiin puuttuminen edellyttää ihmisten asenteisiin vaikuttamista, mikä ei ole lainkaan helppo tehtävä. Tutkimukseni tulosten perusteella rasismi on Suomessa edelleen varsin laaja ongelma, joten siihen puuttuminen yhteiskunnan taholta vaikuttaisi olevan tarpeellista.

Tutkimustuloksistani voi kuitenkin päätellä, että ne maahanmuuttajat, jotka kokevat Suomen kodikseen ja ovat siten kotoutuneet maahan, eivät koe rasismia arjessaan. Haastatteluja tehdessäni en osannut kiinnittää huomiota tähän yksityiskohtaan, joten en myöskään esittänyt jatkokysymyksiä aiheesta. Jatkokysymysten avulla olisin mahdollisesti voinut selvittää, näkevätkö haastateltavani, että heihin ei arjessa kohdistu rasismia lainkaan vai onko niin, että he vain jättävät rasismien huomiotta. Oma tulkintani on, että ne haastateltavat, jotka kokevat Suomen kodikseen, ovat siinä määrin tyytyväisiä elämäänsä, että mahdolliset pienet vastoinkäymiset, kuten rasismien kohtaaminen, jäävät heiltä huomiotta. Sen sijaan maahanmuuttajat, jotka eivät näe kotoutuneensa Suomeen, kokevat rasismien voimakkaampana, koska matala mieliala ruokkii asioiden näkemistä negatiivisessa valossa.

Jos olisi niin, että henkilön olisi aina mahdollista päättää, että hän ei joudu rasismien uhriksi, voisi rasismien leimata kuvitelluksi ongelmaksi. Tästä syystä onkin syytä tulkita tutkimustuloksiani harkiten. Rasismilla on aina ikäviä vaikutuksia uhriinsa, joten vaikka tutkimukseni osoittaa, että myös uhrin omalla asennoitumisella rasismiin on merkitystä, ei tämä seikka tee rasismista hyväksyttävää. Vaikka maahanmuuttaja jättäisi elinympäristössään tapahtuvan rasismien huomiotta, vaikuttanee rasismi kuitenkin jollain tavoin myös heihin.

Toinen mahdollinen selitys sille, että Suomen kodikseen kokevat maahanmuuttajat eivät koe arkielämässään rasismia on se, että rasismien uhriksi joutumisen riski muuttuu elämäntilanteiden muuttuessa. Näin ollen voi ajatella, että koulumaailmassa ja nuorten vapaa-ajan harrastuksissa rasismia mahdollisesti esiintyy normaalia enemmän. Ammattikouluiässä olevat tai vanhemmat maahanmuuttajat tekevät vapaa-ajallaan jo erilaisia asioita, jolloin he eivät joudu samalla tavalla rasismille alttiiksi kuin nuoremman maahanmuuttajat. Toisaalta voi olla, että rasismiin taipuvaiset henkilöt pyrkivät löytämään uhriksen mahdollisimman haavoittuvia maahanmuuttajia, jotka eivät kykene puolustautumaan, mutta tämä on ainoastaan omaa spekulointiani. Tähän teoriaani kuitenkin sopisi hyvin se havainto, että kouluikäiset maahanmuuttajat kokevat rasismia enemmän kuin aikuisuuden kynnyksellä olevat.

Kolmantena mahdollisuutena pidän sitä, että kausaalisuhde toimiikin päinvastaiseen suuntaan: ne maahanmuuttajat, jotka eivät koe rasismia arkielämässään kotoutuvat helpommin ja tuntevat olevansa Suomessa kotonaan. Tämä teoria yksinkertaistaa kuitenkin mielestäni asioita liian paljon. Jos rasismien kokeminen aiheuttaisi kotoutumisen epäonnistumisriskin kasvun, olisi lasten kotoutuminen varsin vaikeaa. Tämä teoria ei myöskään selitä sitä, miksi toiset maahanmuuttajat kokevat enemmän rasismia kuin toiset.

Rasismikokemusten suhde yksittäisen maahanmuuttajan kotoutumisen onnistumiseen on mielenkiintoinen. Tutkimukseni perusteella vaikuttaisi siltä, että rasismikokemusten määrä korreloi negatiivisesti kotoutumisen onnistumisen kanssa, vaikka onkin epäselvää, kumpaan suuntaan kausaalisuhde kulkee. Olen analysoinut tutkimuksessani monia eri tekijöitä, jotka saattavat vaikuttaa maahanmuuttajan kotoutumisen onnistumiseen hänen omasta näkökulmastaan ja vaikuttaisi siltä, että häiritsevät rasismikokemukset vaikuttavat kotoutumisen onnistumiseen voimakkaammin kuin muut käsittelemäni tekijät. Näin ollen rasismiin puuttuminen olisi maahanmuuttajien kotoutumisen onnistumisen kannalta ensiarvoisen tärkeää.

Oman ongelmansa rasismiin puuttumiseen tuo kuitenkin se, että julkisessa keskustelussa ei usein myönnetä rasismien olemassaoloa Suomessa (Rastas, 2007b, vrt. Jensen & Weibel & Vitus, 2017).

Tutkimustuloksistani on mahdollista päätellä, että osa maahanmuuttajista ajattelee samalla tavalla kertoessaan, että eivät koe arkielämässään rasismia. Useimmat haastateltavistani kertoivat, että ovat joskus kokeneet rasismia ja että vaikka he eivät itse enää viime aikoina ole rasismin uhreiksi joutuneet, ovat he tietoisia siitä, että esimerkiksi nuoremmat maahanmuuttajat saattavat siitä kärsiä. Samalla tulee muistaa, että haastateltuistani voi päätellä, että nekin haastateltavat, jotka kertovat, että eivät kohtaa arjessaan rasismia, saattavat yksinkertaisesti päättää olla havaitsematta rasismia ympäristössään. Näin ollen on mahdollista, että maahanmuuttajienkin joukossa on niitä, jotka syystä tai toisesta haluavat vaieta rasismista. Onkin mielenkiintoista, että sekä kantasuomalaisen että maahanmuuttajien joukossa on henkilöitä, jotka toimivat näin. Motiivit rasismin peittelylle voivat olla moninaiset, eikä siihen välttämättä liity itse rasismin hyväksyminen. Toki rasistisesti ajattelevat ihmiset usein pyrkivät nimeämään toimintansa muuksi kuin rasismiksi, mutta myös osa rasismin uhreista kokee tarvetta vältellä termin rasismi käyttöä. Todennäköisesti on olemassa myös henkilöitä, jotka aidosti ajattelevat, että rasismia ei Suomessa esiinny. Rasismin vastaiselle työlle rasismin olemassaolon kieltäminen on toiminnan motiiveista riippumatta ongelmallista. Tässä tutkimuksessa on tullut esille, että rasismikokemuksia on monilla maahanmuuttajilla, ja koska on todennäköistä, että rasismikokemukset vaikuttavat maahanmuuttajan kotoutumisen onnistumiseen, on rasismista puhuminen ilmiön oikealla nimellä välttämätöntä ongelman ratkaisemiseksi.

5.3. Kotoutuminen, rasismi ja kokemus

Olen tässä tutkimuksessani haastatellut nuoria maahanmuuttajamiehiä ja kysynyt heidän kokemuksiaan kotoutumisesta ja rasismista. Olen perustellut sitä, että valitsin maahanmuuttajien omien kokemusten tutkimisen empiirisen kvantitatiivisen faktan analysoinnin sijaan ylempänä tässä tutkimusraportissa ja tulosteni valossa tein mielestäni oikean valinnan. On kuitenkin selvää, että valinnallani on seurauksia tulosteni suhteen. Kotoutumisen onnistumisen määritelmä olisi kvalitatiivisessa tutkimuksessa todennäköisesti erilainen kuin omassa tutkimuksessani, mikä saattaa vaikuttaa tutkimustuloksiin. Oman määritelmäni mukaisesti varsin moni maahanmuuttajista on kotoutunut Suomeen hyvin, vaikkakaan tämä ei ole tapahtunut virallisten kotoutumistoimien avulla vaan maahanmuuttajien oman aktiivisuuden ansiosta. Käyttämällä empiirisiä menetelmiä ja kotoutumiselle asetettuja virallisia tavoitteita kotoutumisen onnistumisen mittareina tultaisiin mahdollisesti siihen lopputulokseen, että haastattelemini maahanmuuttajien kotoutuminen ei ole onnistunut, sillä heidän kielitaidoissaan on puutteita, eivätkä he ole vielä työelämässä.

Löytämäni kotoutumisen ja rasismin välinen vahva yhteys saattaisi myöskin hälventyä, mikäli kotoutuminen määriteltäisiin virallisten mittareiden kautta ja rasismista puhuttaisiin rikoslain

tarkoittamana rikoksena, ei yksilön kokemuksena. Vaikka rasismi kuitenkin määriteltäisiin kokemuksen kautta, olisi sen empiirinen yhdistäminen kotoutumisen tavoitteiden täyttymiseen haasteellista. Kvantitatiivisen analyysin perusteella kotoutumisen mahdollisen epäonnistumisen syytä voidaan löytää palvelujärjestelmästä, joten esimerkiksi maahanmuuttajille annetun kotouttamisopetuksen resurssit saatetaan havaita liian pieniksi. Sen sijaan maahanmuuttajan kohtaaman rasismien tai hänen oman aktiivisuutensa vaikutusta kotoutumisen onnistumiseen ei empiirisesti ole kovinkaan helppoa osoittaa.

Toisaalta kokemukseen keskittymisellä on myös haittapuolensa. Tutkimieni ilmiöiden yhteiskunnallinen ulottuvuus saattaa hämärtyä keskityttäessä yksilöihin. Haastateltavillani ei myöskään voi olla tietoa tai kokemusta siitä, millä tavalla maahanmuuttajapalveluita tulisi byrokraattisessa mielessä kehittää, jotta ne toimisivat paremmin. Näin ollen on mielestäni tarpeellista tutkia maahanmuuttajien kotoutumista sekä empiirisesti että henkilöiden oman kokemuksen kautta.

Tutkimukseni ydin piilee kysymyksessä "Miten rasismikokemukset vaikuttavat maahanmuuttajien kotoutumiseen?". Tässä yhdistyvät molemmat tutkimuskysymykseni, ja tutkimukseni perusteella rasismikokemusten puute ja Suomen tuntuminen kodilta korreloivat selkeästi keskenään niin, että arkipäivän rasismien voi ajatella tekevän viralliset kotoutumistoimet tyhjiksi. Vaikka rasismikokemusten ja kotoutumisen onnistumisen välisen korrelaatioyhteyden suunta ei olekaan selvä, voidaan kuitenkin sanoa, että onnistuneesti kotoutuneet maahanmuuttajat eivät kärsi arkielämässään rasismista. Kotoutumistoimien yhteydessä rasismien vastaisia toimia ei kuitenkaan mainita, vaan asioita pidetään erillisinä. Maahanmuuttajanuorten näkökulmasta rasismi on monesti oikea ongelma, johon kaivataan ratkaisua.

Riippumatta siitä, että joukko kantasuomalaisia ja maahanmuuttajia ei halua tunnustaa rasismien olemassaoloa Suomessa, ovat rasismikokemukset kuitenkin tosia monille haastateltavilleni. Kotoutumisen onnistumisen kokemukset ja rasismikokemukset ovat yhteydessä toisiinsa. Kotoutumisen onnistumista voidaan yrittää mitata erilaisilla kvantitatiivisilla empiirisillä mittareilla, vaikka näin toimien menetetäänkin paljon informaatiota maahanmuuttajien omista kokemuksista, mutta rasismien ja kotoutumisen yhteyden selvittäminen ilman maahanmuuttajien omien kokemusten huomioimista lienee vaikeaa. Siksi olisikin tärkeää tutkia asiaa tarkemmin laajemmin kuin olen tämän pro gradu -työn yhteydessä kyennyt tekemään.

6. Johtopäätökset

Tutkimukseni perustuu rajalliseen määrään haastatteluja yksittäisessä maahanmuuttajatyön toimipaikassa, jonka asiakaskunta on varsin heterogeenistä, joten tuloksiani ei voi soveltaa sellaisenaan koskemaan kaikkia Suomessa asuvia maahanmuuttajia tai heidän ajatuksiaan kotoutumismahdollisuuksistaan. Tutkimus antaa kuitenkin mielestäni arvokasta ja tieteellisesti paikkaansa pitävää tietoa siitä, miten maahanmuuttajat itse näkevät kotoutumisprosessin, ja kuinka paljon hyötyä he siitä kokevat saavansa. Tekemäni johtopäätökset perustuvat tutkimusaineistoon ja aikaisempaan tieteelliseen tutkimukseen, joten ajattelen niiden olevan luotettavia tutkimuksen suppeasta otannasta huolimatta. Varsinkin nuoret maahanmuuttajamiehet ovat ryhmä, johon liitetään julkisessa keskustelussa helposti negatiivisia mielleyhtymiä. Nuoret maahanmuuttajamiehet nähdään helposti ongelmana, eikä heidän omia mielipiteitään kuulla. Tämä ryhmä ei myöskään näy sosiaalityön asiakaskentässä samalla tavalla kuin esimerkiksi perheen äidit, koska nuorilla miehillä on usein korkea kynnys hakea apua, mikä on tullut esiin myös haastatteluissani. Tutkimukseni vastaa paitsi tarpeeseen saada tieteellisesti tutkittua tietoa maahanmuuttajien kotoutumiskokemuksista, myös tarpeeseen antaa ääni tälle ryhmälle.

Tutkimukseni tuloksista voi päätellä, että yhteiskunnan viralliset kotoutumistoimet eivät ole lainkaan riittäviä, vaan maahanmuuttajan on oltava itse aktiivinen saadakseen apua. Haastateltavani kertomuksista ei ollut havaittavissa minkäänlaisia eroja saadun virallisen avun määrässä, joten tutkimukseni perusteella ei voida arvioida sitä, millainen merkitys kotoutumisen onnistumiselle tehokkailla kotouttamistoimilla olisi, mutta luonnollisesti olisi loogista, että ne lisäisivät kotoutumisen onnistumista. Virallisten kotoutumistoimien laajuuden ja kotoutumisen onnistumisen välisen yhteyden tutkiminen maahanmuuttajien omien kokemusten näkökulmasta vaatii laajempaa haastatteluaineistoa, koska käyttämälläni otannalla eroja ei saatu esiin. Kuitenkin se, että kukaan haastateltavistani ei ollut tyytyväinen kotoutumistoimien määrään on mielestäni merkittävä, vaikkakin odotettu, tulos. Etenkin suomen kielen opetuksen määrään ja laatuun ollaan varsin tyytymättömiä, mikä on merkittävä tulos, koska suomen tai ruotsin kielen hallitseminen on välttämätöntä työpaikan löytämisen kannalta. Onnistunut kotoutuminen ei kuitenkaan voi tarkoittaa ainoastaan sitä, että maahanmuuttaja tulee osaksi maan työvoimaa, vaan kotoutumiseen liittyy paljon muitakin aspektejia, kuten suomalaisen kulttuurin tuntemus ja sosiaaliseen sekä yhteiskunnalliseen elämään osallistuminen. Työtönkin maahanmuuttaja voi olla täysin kotoutunut, mutta mielestäni suomen tai ruotsin kielen osaaminen on välttämätöntä myös yhteiskunnalliseen elämään osallistumiseksi.

Pelkkä kielitaito ei toki yksinään riitä työpaikan saamiseksi, sosiaalisten suhteiden luomiseksi tai yhdistyselämään osallistumiseen, vaan kielitaidon lisäksi on tunnettava suomalaista kulttuuria ja yhteiskunnan toimintatapaa. Arkipäivän kanssakäyminen muiden ihmisten kanssa puolestaan ei helposti onnistu, mikäli henkilö ei tunne paikallisen yhteisön olosuhteita ja toimintatapoja. Kuten aineistostani käy ilmi, on tärkeää tietää esimerkiksi mistä voi ostaa käytettyjä huonekaluja, missä on lähin poliisiasema tai miten oman asuintalon pesulaa käytetään. Näitä asioita maahanmuuttajat joutuvat usein oppimaan kantapään kautta, ellei heillä ole mahdollisuutta kuulla niistä kauemmin Suomessa ja kyseisellä paikkakunnalla asuneilta sukulaisilta, ystävilta ja tuttavilta. Virallisiin kotouttamistoimiin tällaisten arkielämän perusasioiden opettaminen ei useinkaan kuulu, mikä voi aiheuttaa sellaisten maahanmuuttajien syrjäytymistä, joilla ei ole olemassa valmiita sosiaalisia verkostoja Suomessa ja jotka eivät oma-aloitteisesti kykene toimivaa verkostoa luomaan.

Virallisten kotoutumistoimien ollessa riittämättömiä maahanmuuttajan kotoutumisen onnistumisen kannalta merkittävin tekijä on maahanmuuttajan oman aktiivisuuden määrä, sillä ilman omaa aktiivisuutta maahanmuuttaja ei saa tarvittavaa tukea kotoutumisprosessiin. Oman aktiivisuuden määrään vaikuttavat vanhempien sosioekonominen tausta ja arjen rasismikokemusten määrä. Häiritseväksi koetun rasismin uhriksi joutuminen on tutkimustulosteni valossa sellainen tekijä, joka vaikuttaa hyvin voimakkaasti maahanmuuttajien kokemukseen siitä, onko Suomi koti vai ei. Tutkimustulokseni osoittavat, että rasismikokemusten ja kotoutumisen onnistumisen välillä on selkeä yhteys. Näin ollen tein mielestäni oikean valinnan päättäessäni kysyä haastateltaviltani kotoutumisen lisäksi rasismikokemuksista ja antaessani rasismikeskustelulle suhteessa varsin paljon tilaa sekä tutkimukseni teoriaosuudessa että analyysiosiossa, vaikka kotoutumista olisi mahdollista tutkia myös ottamatta rasismia mukaan analyysiin.

Arjen rasismikokemusten määrä korreloi tutkimustulosteni mukaan vahvasti sen kanssa, tuntee maahanmuuttaja Suomen kodikseen ja tätä kautta kotoutumisen onnistumisen kautta, vaikka tutkimukseni ei vastaakaan kysymykseen, aiheuttaako koettu rasismi kotoutumisen epäonnistumisen vai altistaako huonosti sujunut kotoutuminen arjen rasismikokemuksille. Rasismin torjuminen on vaikeaa ja vaatii monenlaisia toimia, mutta toisaalta koska kyse on lopulta asenteiden muokkaamisesta, ei siihen tarvita suuria resursseja, vaan poliittista tahtoa. Ongelmana on se, että monet kantasuomalaiset ja maahanmuuttajat ajattelevat, että Suomessa ei esiinny rasismia, jolloin sitä vastaan taistelemisenkin on vaikeaa. Kotouttamistoimet voivat kuitenkin joissain tapauksissa valua hukkaan, mikäli niitä saanut maahanmuuttaja rasismikokemusten johdosta kokeekin olevansa Suomessa vieraassa maassa, eikä tule osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Tästä syystä rasismiin tarttuminen olisi tärkeää.

Sellaiset maahanmuuttajat, jotka eivät syystä tai toisesta itse kykene hakemaan apua kotoutumisensa edistämiseksi, jäävät siis useimmiten kokonaan ilman apua. Tällaiset maahanmuuttajat ovat tyypillisesti juuri niitä, jotka apua eniten kaipaisivat, esimerkiksi menneisyyden traumaista tai mielenterveysongelmista kärsivät henkilöt. Sosiaalityöntekijät näkevät usein tilanteita, joissa yhteiskunnan yritykset vastuuttaa esimerkiksi työttömiä, pitkäaikaissairaita tai päihdeongelmaisia asiakkaita oman tilanteensa parantamiseen johtavat näiden henkilöiden kohdalla vaikeisiin tilanteisiin, koska kykyä toimia ei välttämättä löydy. Silloin asiakkaat jäävät ilman tarvitsemiaan palveluja ja tukitoimia tai saavat niitä vasta sosiaalityöntekijän intervention jälkeen. Maahanmuuttaja-asiakkaiden kohdalla tilanne on tutkimukseni perusteella samankaltainen. Apua kaikkein eniten tarvitsevat jäävät usein täysin ilman tukitoimia ja heidän kotoutumisensa epäonnistuu, kun taas aktiiviset, suhteellisen hyvinvoivat henkilöt pystyvät vaatimaan tarvitsemansa tuen joko viranomaisilta tai sosiaaliselta verkostoltaan.

Sosiaalisen verkoston tukeen turvautuminen on monille maahanmuuttajille ainoa käytettävissä oleva keino, mutta se on kuitenkin varsin ongelmallinen sellainen. Sosiaaliselta verkostolta saatava tieto ei aina ole täysin oikeaa, mikä voi johtaa väärinkäsityksiin ja virheellisiin toimintatapoihin esimerkiksi etuuksia haettaessa. Jos maahanmuuttajat tukeutuvat ensisijaisesti sosiaalisiin verkostoihinsa apua saadakseen, voi tällainen toimintatapa pahentaa jo olemassa olevaa segregaatio-ongelmaa, koska sosiaaliset verkostot koostuvat pääosin muista maahanmuuttajista. Maahanmuuttajien kontaktit kantaväestöön kuuluvien kanssa vähenevät entisestään ja kiinnittyminen suomalaiseen yhteiskuntaan jää heikoksi. Maahanmuuttaja saada apua kotoutumisensa edistymiseen sosiaaliselta verkostoltaan, koska viralliset kotouttamistoimet ovat riittämättömiä, mutta samalla kotoutuminen saattaa vaikeutua, koska kosketuspinta suomalaisiin jää vähäiseksi. On mahdollista, että riittämättömillä virallisilla kotouttamistoimilla voidaan joissain tilanteissa siis heikentää maahanmuuttajien kotoutumismahdollisuuksia.

Haastatteluistani kävi myös ilmi, että silloin kun maahanmuuttaja saa viranomaisilta apua kotoutumiseensa, tulee apu varsin hitaasti. On tosiasia, että jonot sosiaalipalveluihin ovat pitkät myös muille asiakkaille kuin maahanmuuttajille, joten ongelma ei ole suinkaan nimenomaisesti kotouttamiseen liittyvä. Kotouttamispalveluita tarjotaan kuitenkin myös esimerkiksi kouluissa kielenopetuksen muodossa, ja haastateltavani ovat kokeneet myös koulumaailmassa avun saamisen olevan hidasta ja vaivalloista.

Kukaan haastateltavistani ei antamastaan kritiikistä huolimatta kuitenkaan täysin tuominut Suomen kotouttamisjärjestelmää, vaan siinä nähtiin paljon hyvääkin. Monet haastateltavistani olivat iloisia saamastaan turvapaikasta, turvallisesta elinympäristöstä ja mahdollisuudesta koulutukseen, joka on

lisäksi ilmaista. Se, että maahanmuuttajille tarjotaan suomen kielen opetusta, on haastateltavieni näkemyksen mukaan toki hyvä asia. Suomen kotouttamisjärjestelmällä on maahanmuuttajanuorten mukaan hyvä tarkoitus, mutta sen toteutus on puutteellinen.

Ottaen huomioon maahanmuuttokysymyksen ajankohtaisuuden Suomessa ajattelen tutkimukseni olevan sekä tieteellisesti että yhteiskuntapoliittisesti relevantti. Maahanmuuttajien kotoutumisesta on kirjoitettu paljon, mutta uutta tutkimustietoa tarvitaan lisää, koska yhteiskuntamme ei selvästikään ole onnistunut maahanmuuttajien kotouttamisessa kovinkaan hyvin. Onkin tärkeää, että kotoutumista ja sen mahdollisen epäonnistumisen syitä tutkitaan tarkemmin, jotta prosesseja voitaisiin tulevaisuudessa kehittää paremmiksi.

Tutkimukseni ei ota kantaa siihen, millä tavalla virallisia kotouttamistoimia tulisi muuttaa ja miten kotoutumista kehittää, vaan tarkoitukseni on tuoda esiin maahanmuuttajien omat kokemukset ja ajatukset aihepiiristä. Maahanmuuttajien oma ääni ei nouse yhteiskunnallisessa keskustelussa esille kovinkaan laajasti, joten heidän ajatustensa esiintuominen on tärkeää paitsi yhteiskunnallisesta myös tieteellisestä näkökulmasta. Tutkimukseni tuo esiin, että Suomen kotouttamispolitiikassa vaikuttaisi maahanmuuttajien mukaan olevan vielä runsaasti kehitettävää. Tulevaisuudessa asiaa olisi tärkeä tutkia tarkemmin sen selvittämiseksi, miten kotouttamistoimia olisi maahanmuuttajien mielestä muutettava, jotta tätä tietoa voitaisiin käyttää pohjana kotouttamispolitiikan kehittämiseksi.

Lähdeluettelo

- Aer, Janne (2016) *Ulkomaalaisyöikeuden perusteet*. Helsinki: Alma Talent
- Ahmad, Akhlaq (2005) *Getting a Job in Finland. The Social Networks of Immigrants from the Indian Subcontinent in the Helsinki Metropolitan Labour Market*. Department of Sociology, University of Helsinki, academic dissertation, Research Reports nro 247
- Amit, Karin (2012) *Social integration and identity of immigrants from western countries, the FSU and Ethiopia in Israel*. *Ethnic and Racial Studies* 35 (7)
- Belabas, W. & Gerrits, L. (2017) *Going the Extra Mile? How Street-level Bureaucrats Deal with the Integration of Immigrants*. *Social Policy & Administration*, 51: 133-150
- Brah, Avtar (2007) *Diaspora, raja ja transnationaaliset identiteetit*. Suom. Joel Kuortti. Teoksessa Kuortti, Joel, Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.) (2007) *Kolonialismin jäljet: keskustat, periferiat ja Suomi*. Helsinki: Gaudeamus
- Brubaker, Roger (2013) *Etnisyys ilman ryhmiä*. Suom. Vainikkala, Erkki & Kivinen, David. Tampere: Vastapaino
- Buchert, Ulla (2015) *Maahanmuuttajuuden institutionaaliset kategoriat*. Helsinki: Kuntoutussäätiö
- Busk, Henna & Jauhiainen, Signe & Kekäläinen, Antti & Nivalainen, Satu & Tähtinen, Tuuli (2016) *Maahanmuuttajat työmarkkinoilla - tutkimus eri vuosina Suomeen muuttaneiden työurista*. Helsinki: Eläketurvakeskus
- Contucci, Pierluigi & Sandell, Rickard & Seyed, Seyedalireza (2017) *Forecasting the integration of immigrants*. *The Journal of Mathematical Sociology* 41 (2)
- Edele, Aileen & Seuring, Julian & Kristen, Cornelia & Stanat, Petra (2015) *Why bother with testing? The validity of immigrants' self-assessed language proficiency*. *Social Science Research* 52 (6), 99-123
- Forsander, Annika (2013) *Maahanmuuttajien sijoittuminen työelämään*. Teoksessa Martikainen, Tuomas, Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.) (2013) *Muuttajat - Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus
- Gastelaars, Marja & van der Haar, Marleen (2007) *Facing culture: the (de)legitimation of social work*. *International Journal of Sociology and Social Policy* 27 (11/12), 447-459

- Holstein, James A. & Gubrium, Jaber F. (toim.) (2003) *Inside Interviewing: New Lenses, New Concerns*. Thousand Oaks: SAGE
- Huttunen, Laura (2002) *Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämänkerroissa*. Helsinki: SKS
- Jensen, Tina Gudrun & Weibel, Kristina & Vitus, Kathrine (2017) "There is no racism here": public discourses on racism, immigrants and integration in Denmark. *Patterns of Prejudice* 51 (1)
- Karasma, Katri (2012) *Suomi toisena kielenä. Opetustieteen perusteet*. Helsinki: Finn Lectura
- Kogan, I. (2011) New immigrants – Old Disadvantage Patterns? Labour Market Integration of Recent Immigrants into Germany. *International Migration*, 49, 91-117
- Kölvín vapaaehtoistoiminta, Kölvín vapaaehtoisen perehdytyskansio (2015)
- Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010
- Latomaa, Sirkku & Pöyhönen, Sari & Suni, Minna & Tarnanen, Mirja (2013) *Kielikysymykset muuttoliikkeessa*. Teoksessa Martikainen, Tuomas, Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.) (2013) *Muuttajat - Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus
- Malik, Kenan (2016) *Monikulttuurisuus*. Suom. Kilpeläinen, Tapani. Tampere: niin&näin
- Malin, Maili & Anis, Merja (2013) *Maahanmuuttajat hyvinvointivaltiossa*. Teoksessa Martikainen, Tuomas, Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.) (2013) *Muuttajat - Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus
- Martikainen, Tuomas & Saari, Matti & Korkiasaari, Jouni (2013) *Kansainväliset muuttoliikkeet ja Suomi*. Teoksessa Martikainen, Tuomas, Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.) (2013) *Muuttajat - Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus
- Mietola, Reetta (2007) *Etnografisesta haastattelusta etnografiseen analyysiin*. Teoksessa Lappalainen, Sirpa, Hynninen, Pirkko, Kankkunen, Tarja, Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja (toim.) *Etnografia metodologiana*. Tampere: Vastapaino
- Mubarak, Yusuf M. & Nilsson, Eva & Saxén Niklas (2015) *Suomen somalit*. Helsinki: Into
- Mähönen, Tuuli Anna & Jasinskaja-Lahti, Inga (2013) *Etniset ryhmäsuhteet ja maahanmuuttajien akkulturaatio*. Teoksessa Martikainen, Tuomas, Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.) (2013) *Muuttajat - Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus

- Peltola, Marja (2014) Kunnollisia perheitä. Maahanmuutto, sukupolvet ja yhteiskunnallinen asema. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto
- Perttula, Juha (2005) Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenfilosofia. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) (2005) Kokemuksen tutkimus. Merkintä-tulkinta-ymmärtäminen. Helsinki: Dialogia
- Rasinkangas, Jarkko (2013) Maahanmuuttajien asuminen ja alueellinen sijoittuminen. Teoksessa Martikainen, Tuomas, Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.) (2013) Muuttajat - Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus
- Rastas, Anna (2002) Katseilla merkityt, silminnähdyn erilaiset. Lasten ja nuorten kokemuksia rodullistavista katseista. Nuorisotutkimus 20 (3), 3-17
- Rastas, Anna (2004) Miksi rasismien kokemuksista on niin vaikea puhua? Teoksessa Jokinen, Arja, Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta - neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus
- Rastas, Anna (2005) Rasismi. Teoksessa Rastas, Anna, Huttunen, Laura & Löytty, Olli (toim.) (2005) Suomalainen vieraskirja – Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Tampere: Vastapaino
- Rastas, Anna (2007a) Rasisimi lasten ja nuorten arjessa. Tampere: Tampereen yliopisto
- Rastas, Anna (2007b) Neutraalisti rasistinen? Erään sanan politiikkaa. Teoksessa Kuortti, Joel, Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.) (2007) Kolonialismin jäljet: keskustat, periferiat ja Suomi. Helsinki: Gaudeamus
- Rauhala, Lauri (2005) Hermeneuttisen tieteenfilosofian analyyseja ja sovelluksia. Helsinki: Yliopistopaino
- Sarvimäki, Matti (2013) Muuttoliikkeet, työmarkkinat ja julkinen talous. Teoksessa Martikainen, Tuomas, Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.) (2013) Muuttajat - Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus
- Saukkonen, Pasi (2013a) Erilaisuuksien Suomi. Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot. Helsinki: Gaudeamus
- Saukkonen, Pasi (2013b) Maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikka. Teoksessa Martikainen, Tuomas, Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.) (2013) Muuttajat - Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus

Sosiaali- ja terveysministerio (STM) *Viitattu 8.11.2016* <http://www.stm.fi>

Tiilikainen, Marja (2003) *Somalinaisen elämää Suomessa*. Tampere: Vastapaino

Wu, Zheng & Schimmele, Christoph M. & Hou, Feng (2012) Self-perceived integration of immigrants and their children. *Canadian Journal of Sociology* 37 (4), 381-408

LIITE 1: Haastattelukysymykset

Millainen koulutus ja ammatti vanhemmillasi on Suomessa, synnyinmaassasi tai muussa maassa?

Minkä ikäisenä saavuit Suomeen?

Kuinka hyvin osaat suomea?

Mitä muita kieliä puhut?

Mikä koulutus sinulla on?

Oletko tällä hetkellä työssä, opiskelija vai työtön ja kuinka pitkään näin on ollut?

Jos haastateltava on työssä tai opiskelee: Oletko ollut 18 vuotta täytettyäsi jossain vaiheessa ilman työ- tai opiskelupaikkaa ja kuinka pitkään?

Koetko, että Suomi on kotisi?

Mitkä asiat ovat mielestäsi haasteellisia elämässäsi tällä hetkellä?

Miten sinua on autettu asettumaan Suomeen, eli onko sinulle annettu kielikoulutusta, koulutusta suomalaisesta yhteiskunnasta, työelämästä?

Missä ja millaisessa työ- tai opiskelupaikassa ajattelet olevasi viiden vuoden kuluttua?

Kerrotko omin sanoin siitä, millaista elämäsi Suomessa tällä hetkellä on?

Oletko kohdannut rasismia Suomessa?

Kenen taholta: kaveripiirissä, työpaikassa, koulussa, harrastuksissa, kadulla?

Oletko kohdannut rasismia opettajien, muiden viranomaisten tai oman työnantajasi tai esimiehesi taholta?

Jos haastateltava on hakenut töitä: Oletko ollut tilanteessa, jossa sinun mielestäsi sinua ei ole palkattu työhön tai kutsuttu haastatteluun rasistisista syistä?

Oletko kuullut tai havainnut, että perheenjäsenilläsi tai kavereillasi olisi tällaisia kokemuksia rasismista?